

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη

Μεταπτυχιακή Διατριβή

**Πολιτιστικές Όψεις της Τουριστικής Ανάπτυξης: Ανάπτυξη
Στρατηγικού Σχεδιασμού για την Περιοχή της Δράμας**

Ευθυμία Αμανατίδου

**Επιβλέπων Καθηγητής
Ιωάννης Κυριακάκης**

Ιούνιος 2018

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη

Μεταπτυχιακή Διατριβή

**Πολιτιστικές Όψεις της Τουριστικής Ανάπτυξης: Ανάπτυξη
Στρατηγικού Σχεδιασμού για την Περιοχή της Δράμας**

Ευθυμία Αμανατίδου

**Επιβλέπων Καθηγητής
Ιωάννης Κυριακάκης**

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση πτυχιακού τίτλου σπουδών
Στην Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη
από τη Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών
του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Ιούνιος 2018

ΛΕΥΚΗ ΣΕΛΙΔΑ

Περίληψη

Η παρούσα έρευνα εξετάζει την αμφίδρομη σχέση πολιτισμού – τουρισμού, τις διαφορετικές ερμηνευτικές προσεγγίσεις της πολυδιάστατης έννοιας του πολιτιστικού τουρισμού (Π.Τ.) και το κατά πόσο ορισμένες εκφάνσεις του (event → φεστιβάλ) συμβάλλουν στην τουριστική ανάπτυξη, προωθώντας, παράλληλα, πολιτισμικές αξίες.

Συγκεκριμένα, στο πρώτο μέρος αναλύεται ενδεικτικά το περιεχόμενο της έννοιας του Π.Τ. και ο τρόπος σύνδεσής του με τη λαϊκή παράδοση. Στο πλαίσιο αυτής της συζήτησης, γίνεται προσπάθεια ανάδειξης του ξεχωριστού ρόλου του λαϊκού πολιτισμού για την τοπική τουριστική ανάπτυξη. Στο δεύτερο μέρος, παρουσιάζονται τρεις διακεκριμένες όψεις Π.Τ. για την περιοχή της Δράμας, όπως είναι: α) το διεθνές Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους (ΦΤΜΜ), β) το event της «Ονειρούπολης Δράμας» και γ) το Φεστιβάλ της «Δραμοινογνωσίας». Έπειτα, προτείνεται η ένταξη μιας ακόμη πολιτιστικής όψης (δημιουργία φεστιβάλ παραδοσιακής μουσικής) - για την τουριστική προβολή της περιοχής της Δράμας - στο πλαίσιο στρατηγικού σχεδιασμού - αναζητώντας την πιθανότητα: α) παραγωγής πολιτιστικού έργου και β) διατήρησης και προαγωγής πολιτισμικών αξιών, ώστε να επέλθει σταδιακά η βιωσιμότητα της τουριστικής ανάπτυξης. Στο πλαίσιο της παραπάνω φιλοσοφίας, αναπτύσσονται θεωρίες - βασισμένες στην ελληνική και στη διεθνή βιβλιογραφία σχετικά με τη στενή σύνδεση πολιτισμού - τουριστικής ανάπτυξης, με σκοπό την καλύτερη δυνατή επιστημονική προσέγγιση της έννοιας του Π.Τ. (των ποικίλων προεκτάσεών του) και την καθοριστικής σημασίας ένταξή του σε στρατηγικό σχεδιασμό βιώσιμης αστικής ανάπτυξης (BAA).

Το σημαντικότερο, ωστόσο, κομμάτι της έρευνας, αφορά στην κατάρτιση στρατηγικού σχεδιασμού ειδικά για τον Π.Τ. στη Δράμα, στο πλαίσιο του οποίου εξετάζεται το περιεχόμενο των πεδίων του εργαλείου SWOT ανάλυση, ώστε να καταλήξει στη βέλτιστη εκδοχή του και να αποτελέσει ενδεχομένως ένα αξιοποιήσιμο εγχειρίδιο (manual) και για άλλες πόλεις της Ελλάδας, οι οποίες παρουσιάζουν πλήθος πολιτιστικών όψεων τουριστικής ανάπτυξης.

Summary

This current research examines the correlation between civilization and tourism, exposes the different meanings of cultural tourism and how it affects the local market by utilizing several cultural factors.

The first part of this work focuses on the true meaning of the cultural tourism and emphasizes to its connection with the local folk. The focus moves on the local events and their contribution on the beneficial effects for the locals. Three case studies for the domestic area of Drama are being presented: a. Drama's International Short Film Festival, b. «Onirupoli» Christmas's event and. c. the wine local festival, named «Draminognosia». Therefore, the proposal of a similar event, suitable for the promotion of Drama district (in the context of a specific strategic plan), is also proposed. In addition, this research deals with the possibility of a) the cultural production, b) conservation and promotion of the cultural factors through the proposed event, in order to discover which factors can be exploited on similar cases, like Drama's district scenario.

A qualified strategic plan (SWOT analysis) is adapted, in order to evaluate the current status of Drama district. The proposed strategic plan is calibrated through an interview process with the local administrator authorities. A combination between the generic and the calibrated strategic plan is performed. Through this process, another more suitable model is being defined as the optimal one.

Αφιερώνεται:

Στο σύντροφό μου Θεοδόση,

μοναδικό υποστηρικτή των ονείρων μου,

ως ένα ελάχιστο δείγμα της ευγνωμοσύνης μου

για την αμέριστη συμπαράστασή του καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την τριμελή εξεταστική επιτροπή, τη Δρ. Ελένη Μαυραγάνη, το Δρ. Γεώργιο Παπαϊωάννου και ιδιαιτέρως τον επιβλέποντα καθηγητή της διπλωματικής μου διατριβής, τον Δρ. Ιωάννη Κυριακάκη, για την άριστη συνεργασία και επικοινωνία που είχαμε, αλλά και για την διαρκή υποστήριξη που λάμβανα κάθε φορά που τη χρειαζόμουν, ώστε να ολοκληρώσω επιτυχώς τη μεταπτυχιακή διατριβή μου.

Περιεχόμενα

Περιεχόμενα.....	vii
Περιεχόμενα Εικόνων	ix
Περιεχόμενα Πινάκων.....	x
Κεφάλαιο 1.....	1
Εισαγωγή.....	1
1.1 Η συμβολή του πολιτισμού στην τουριστική ανάπτυξη	1
1.2 Ο σκοπός της εργασίας	2
1.3 Τα βασικά ερωτήματα της εργασίας	2
1.4 Η συνεισφορά της εργασίας	3
1.5 Παρατηρήσεις στη μεθοδολογία της εργασίας.....	3
1.5.1 Οι περιορισμοί	4
1.6 Η διάρθρωση της εργασίας.....	4
Κεφάλαιο 2.....	6
Ο Πολιτιστικός Τουρισμός (Π.Τ.) για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη: Ενδεικτική Παρουσίαση Πολιτιστικών Όψεων Τουριστικής Ανάπτυξης (Βιβλιογραφική Επισκόπηση).....	6
2.1 Η σύνδεση του πολιτισμού με τον τουρισμό.....	6
2.2 Οι διάφοροι ορισμοί του Π.Τ.	10
2.2.1 Η πολυπλοκότητα της έννοιας του Π.Τ.....	13
2.3 Όψεις του Π.Τ.....	13
2.4 Τα φεστιβάλ ως μέσο προώθησης της λαϊκής παράδοσης	17
2.5 Κριτική διάσταση στον Π.Τ. – σύνδεση με την παρούσα έρευνα.....	20
2.6 Η πολιτιστική πολιτική και διαχείριση των φεστιβάλ στο πλαίσιο της ανάδειξης του Π.Τ....	23
2.7 Η συμβολή του πολιτισμού για τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη	25
2.8 Βιβλιογραφική Επισκόπηση: Περιπτώσεις Π.Τ.....	27
2.8.1 Διεθνείς περιπτώσεις Π.Τ.....	28
2.8.2 Περιπτώσεις Π.Τ. στην Ελλάδα	33
2.8.3 Σχέση ποιότητας – αξίας για τον Π.Τ. («value for money»).....	37
Κεφάλαιο 3.....	39
Τρεις Διακεκριμένες Περιπτώσεις Μελέτης Τουριστικής Ανάπτυξης στη Δράμα: Κατάρτιση Στρατηγικού Σχεδιασμού με γνώμονα τον Π.Τ.	39
3.1 Μελέτη περίπτωσης: Το «Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους».....	39
3.2 Μελέτη περίπτωσης: Το event της «Ονειρούπολης Δράμας»	44
3.3 Μελέτη περίπτωσης: Το φεστιβάλ «Δραμοινογνωσία»	48

3.4 Η διατήρηση και η προβολή της τοπικής λαϊκής παράδοσης: Ανάγκη δημιουργίας μιας νέας όψης Π.Τ.....	52
3.5 Η νέα πρόταση για την τουριστική ανάπτυξη: Τα στάδια υλοποίησης στρατηγικού σχεδιασμού	56
3.5.1 Η ανάλυση SWOT	58
3.5.2 Το όραμα – η αποστολή.....	61
3.5.3 Οι στρατηγικοί στόχοι για την πολιτιστικο - τουριστική ανάπτυξη.....	62
3.5.4 Χρηματοδοτικά εργαλεία για την ανάπτυξη.....	63
Κεφάλαιο 4.....	68
Αξιολόγηση στρατηγικού Σχεδιασμού με Επίκεντρο τη Βιώσιμη Ανάπτυξη.....	68
4.1 Το περιεχόμενο των πεδίων του στρατηγικού σχεδιασμού: επιλογή μεθοδολογίας.....	68
4.2 Οι προεκτάσεις του τοπικού φεστιβάλ παραδοσιακής μουσικής ως δείκτης ανάπτυξης.....	82
4.3 Το φεστιβάλ μουσικής παράδοσης - όχημα για τη διάδοση του λαϊκού πολιτισμού	84
Κεφάλαιο 5.....	86
Επίλογος.....	86
5.1 Γενικά συμπεράσματα	86
5.2 Προβληματισμοί	88
5.3 Αξιοποίηση του προτεινόμενου στρατηγικού σχεδιασμού.....	89
5.4 Ενδεχόμενη αξιοποίηση νέων ερευνητικών πεδίων στο μέλλον	91
Παράρτημα	93
Α.1 Συνέντευξη για το Φ.Τ.Μ.Μ.....	93
Α.2 Συνέντευξη για την «Ονειρούπολη».....	100
Α.3 Συνέντευξη για τη «Δραμοινογνωσία».....	107
Αρκτικόλεξα.....	112
Βιβλιογραφία	114

Περιεχόμενα Εικόνων

Εικόνα 1. Η πρόοδος της οικονομικής αξίας.....	12
Εικόνα 2. Οι τέσσερις τομείς της «οικονομικής εμπειρίας».....	12
Εικόνα 3. Διάγραμμα Ροής Δεδομένων Στρατηγικής Ανάπτυξης.....	22
Εικόνα 4. Η βάση για ολοκληρωμένο σχεδιασμό των φεστιβάλ.....	25
Εικόνα 5. Αφίσα «Oktoberfest 2018».....	29
Εικόνα 6. The «Fallas» Festival.....	30
Εικόνα 7. Αφίσα «Sapporo Snow Festival».....	31
Εικόνα 8. George Enescu Festival.....	32
Εικόνα 9. Κεντρική ιστοσελίδα «animasyros + agora».....	36
Εικόνα 10. Πολιτιστικό Ίδρυμα Πέτρου και Μαρίκας Κυδωνιέως.....	37
Εικόνα 11. Κεντρική ιστοσελίδα του Φ.Τ.Μ.Μ. Δράμας.....	40
Εικόνα 12. Αφίσα Φ.Τ.Μ.Μ. 2017.....	41
Εικόνα 13. Εξωτερική όψη των γραφείων του Φ.Τ.Μ.Μ. στη Δράμα.....	43
Εικόνα 14. Κεντρική είσοδος των γραφείων του Φ.Τ.Μ.Μ. στη Δράμα.....	44
Εικόνα 15. Πρόγραμμα Εκδηλώσεων Ονειρούπολης 2017 – 2108 - κεντρική ιστοσελίδα της Δ.Ε.Κ.ΠΟ.Τ.Α.....	45
Εικόνα 16. Φωτογραφίες από τη φετινή «Ονειρούπολη» 2017 -2018.....	47
Εικόνα 17. Πρόγραμμα «Δραμοινογνωσίας» - κεντρική ιστοσελίδα της Π.Ε. Δράμας.....	48
Εικόνα 18. Λογότυπο «Δραμοινογνωσίας».....	49
Εικόνα 19. Γιορτή κρασιού στη Δράμα.....	51
Εικόνα 20. Η εμβληματική παρουσία της «Δραμοινογνωσίας» (wines of Drama).....	52
Εικόνα 21. Επιχειρησιακό Σχέδιο 2015 – 2019.....	55

Περιεχόμενα Πινάκων

Πίνακας 1. Οφέλη & Επιβαρύνσεις Τουρισμού	9
Πίνακας 2. Πρωτογενείς Πόροι	15
Πίνακας 3. Χαρακτηριστικά της έννοιας του λαϊκού	18
Πίνακας 4. Τα «αντικείμενα» της παράδοσης	19
Πίνακας 5. Event & Φεστιβάλ στη Ρουμανία.....	32
Πίνακας 6. Τριήμερο δράσεων Χιονοδρομικό Κέντρο Φαλακρού	47
Πίνακας 7. Τα Κυριότερα Ευρωπαϊκά Προγράμματα (Ε.Π.)	65
Πίνακας 8. Πολιτιστικοί Πόροι Δράμας	69
Πίνακας 9. SWOT ΑΝΑΛΥΣΗ - Α' Περίπτωση (Φ.Τ.Μ.Μ.)	71
Πίνακας 10. SWOT ΑΝΑΛΥΣΗ - Β' Περίπτωση (ΟΝΕΙΡΟΥΠΟΛΗ).....	74
Πίνακας 11. SWOT ΑΝΑΛΥΣΗ - Γ' Περίπτωση (ΔΡΑΜΟΙΝΟΓΝΩΣΙΑ)	75
Πίνακας 12. Συνολικό Κόστος Δήμου Δράμας για τις κύριες όψεις Π.Τ.....	77
Πίνακας 13. Βέλτιστη SWOT ΑΝΑΛΥΣΗ - βασισμένη στις διακεκριμένες όψεις Π.Τ. στη Δράμα	81
Πίνακας 14. Αριθμός Ξενοδοχείων στην ευρύτερη περιοχή της Δράμας	89
Πίνακας 15. Κλίνες & Πληρότητα Π.Ε. Δράμας (2009 - 2010)	90

Κεφάλαιο 1

Εισαγωγή

1.1 Η συμβολή του πολιτισμού στην τουριστική ανάπτυξη

Είναι γεγονός ότι ο τουρισμός αποτελεί ίσως το σημαντικότερο πυλώνα οικονομικής ανάπτυξης στην Ελλάδα. Φυσικά, οι παράγοντες που καθορίζουν το μέγεθος της τουριστικής ανάπτυξης ποικίλουν (κοινωνικο-οικονομικοί, κοινωνικο-πολιτικοί, γεωγραφικοί κ.λπ.). Ο συνδυασμός, ωστόσο, του τουριστικού φαινομένου με τον πολιτισμό αποτελεί ένα σημαντικό αντικείμενο συζήτησης.

Έτσι, από το συγκερασμό του τουρισμού με τον πολιτισμό, προκύπτει η πολυδιάστατη έννοια του πολιτιστικού τουρισμού (Π.Τ.), η οποία αποτελεί μια ιδιόζουσα εναλλακτική κατηγορία τουρισμού. Η πολυπλοκότητα της έννοιας του Π.Τ. οφείλεται α) στις ποικίλες εκφάνσεις που παρουσιάζει ο πολιτισμός, β) στις διάφορες εμπειρίες που προσφέρει και γ) στην κοινώς αποδεκτή συσχέτιση του τουρισμού κυρίως με την οικονομία και την αναψυχή. Επειδή, συνάμα, ο πολιτισμός διακρίνεται ανάλογα με το περιεχόμενό του σε: υλικό-απτό και πνευματικό-άυλο κι ανάλογα με τη χρονική περίοδο στην οποία απευθύνεται σε: αρχαίο, παραδοσιακό-λαϊκό και σύγχρονο, γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, η συμβολή του χαρακτηρίζεται από ένα σημαντικό εύρος που καθορίζει την τουριστική ανάπτυξη.

Στο πλαίσιο της έννοιας του Π.Τ. πολύ σημαντική θέση κατέχουν ειδικές εναλλακτικές μορφές τουρισμού, όπως είναι τα event και τα φεστιβάλ, τα οποία ανάλογα με το αντικείμενο του πολιτιστικού περιεχομένου που εκπροσωπούν, έχουν την τάση να προσελκύουν κοινό· κι αυτό, κατ' επέκταση, ενισχύει την τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής.

1.2 Ο σκοπός της εργασίας

Ο σκοπός της εργασίας είναι α) η κατάρτιση στρατηγικού σχεδιασμού τουριστικής ανάπτυξης για την περιοχή της Δράμας με τη βέλτιστη δυνατή καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης (SWOT ανάλυση – δυνατά, αδύνατα σημεία, απειλές και ευκαιρίες) αποκλειστικά για τον Π.Τ., β) ο εντοπισμός ποιοτικής σύνδεσης των ποικίλων πολιτιστικών όψεων τουριστικής ανάπτυξης (event, φεστιβάλ), με το λαϊκό πολιτισμό, γ) η μελλοντική εξέταση του συγκεκριμένου σχεδιασμού για περαιτέρω μελέτη και η τυχόν συμπερίληψή του λ.χ., σε κάποιο από τα επόμενα Επιχειρησιακά Προγράμματα (Ε.Π.) του δήμου Δράμας και δ) η αξιοποίησή του ως πολύ-εργαλείο - manual σε ανάλογες περιπτώσεις έντονης παρουσίας του Π.Τ. σε άλλες περιοχές.

1.3 Τα βασικά ερωτήματα της εργασίας

Πολλά και διαφορετικά είναι τα ερωτήματα που ανακύπτουν μέσα από την έρευνα. Ωστόσο, εκείνα που είναι σημαντικό να απαντηθούν, αρχικά, αφορούν στα εξής σημεία. Δηλαδή, α) ποια η θέση του Π.Τ. στο πλαίσιο της πολιτιστικής πολιτικής και διαχείρισης της τοπικής αυτοδιοίκησης Δράμας, β) αν η ύπαρξη ποικίλων φεστιβάλ παράγει, προάγει και διαφυλάσσει ίσως πολιτισμικές αξίες, γ) σε τι εξυπηρετεί η κατάρτιση ενός νέου στρατηγικού σχεδιασμού και γιατί να συμπεριληφθεί σε κάποιο στρατηγικό σχέδιο, όπως π.χ. στο Ε.Π. του δήμου Δράμας.

Ωστόσο, το σημαντικότερο ερώτημα αφορά στους τρόπους με τους οποίους συνδέονται τα στοιχεία του λαϊκού πολιτισμού (ήθη, έθιμα, παραδόσεις), μέσα από σύγχρονες όψεις Π.Τ. (event, φεστιβάλ). Μήπως «αλλοιώνονται» οι πολιτισμικές αξίες, όταν ο απώτερος σκοπός του Π.Τ. είναι η προσέλκυση τουριστών και η ανάδειξη μιας περιοχής ως τουριστικός προορισμός; Εντέλει, το ερώτημα που τίθεται είναι, αν ουσιαστικά υπάρχει ποιοτική σχέση μεταξύ του πολιτισμού και του τουρισμού κι αν στο πλαίσιο της ευρύτερης έννοιας του τουρισμού προωθούνται πολιτισμικές αξίες.

Ακόμη, ένα νέο φεστιβάλ - όπως αυτό που παρουσιάζεται στην εργασία και είναι σχετικό με τη μουσική - εγείρει ποικίλα ερωτήματα στο πλαίσιο της συζήτησης που γίνεται για την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής της Δράμας. Είναι αποδεκτό το είδος του, κατά πόσο εφικτή είναι διοργάνωσή του, μπορεί να προβλεφθεί η βιωσιμότητά του κι αν ναι,

θα μπορούσε να εφαρμοστεί ως «ιδέα» κι αλλού με στόχο την τουριστική ανάπτυξη κι άλλων περιοχών εντός κι εκτός Ελλάδας;

Τέλος, τίθενται ερωτήματα προς ειδικούς διαχείρισης και προγραμματισμού του τομέα του πολιτισμού - τουρισμού και προς τους αρμόδιους θεσμικούς φορείς (Υπουργεία, Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης - Ο.Τ.Α. - α' και β' βαθμού, Εκπαιδευτικά Ιδρύματα και Επιστημονικές Ενώσεις) για θέματα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης μέσω του πολιτισμού.

1.4 Η συνεισφορά της εργασίας

Η συνεισφορά της συγκεκριμένης εργασίας έγκειται στην καλύτερη δυνατή προσέγγιση του προτεινόμενου στρατηγικού σχεδιασμού (βάσει του εργαλείου SWOT ανάλυση), για την ανάδειξη και τον προγραμματισμό συγκεκριμένων όψεων του Π.Τ. στην περιοχή της Δράμας, στο πλαίσιο του οποίου, προτείνεται η δημιουργία ενός φεστιβάλ παραδοσιακής μουσικής αποκλειστικά για την πόλη της Δράμας.

Ακόμη, επειδή ο Π.Τ. αποτελεί σχετικά ένα νέο ερευνητικό πεδίο για τη Δράμα, ίσως η συγκεκριμένη εργασία να αποτελέσει το έναυσμα για περαιτέρω μελέτες ως προς την πολιτιστική και την τουριστική δραστηριότητα της ευρύτερης περιοχής.

1.5 Παρατηρήσεις στη μεθοδολογία της εργασίας

Η εργασία βασίστηκε στην κριτική ανάλυση ελληνικής, διεθνούς βιβλιογραφίας και διαδικτυακών πηγών, σε συνδυασμό με την ποιοτική μεθοδολογία των συνεντεύξεων.

Γενικά, η μεθοδολογία της έρευνας είναι βιβλιογραφική – ποιοτική και πραγματεύεται τα εξής: α) την εξέταση της έννοιας του Π.Τ. και των εκφράσεων που παρουσιάζει, β) τη βιβλιογραφική επισκόπηση με αναφορές σε εγχώριες και διεθνείς όψεις Π.Τ. και γ) την παρουσίαση τριών πολιτιστικών όψεων τουριστικής ανάπτυξης για την περιοχή της Δράμας ως «συνδεδετικό κρίκο» δ) για την ανάπτυξη μιας εναλλακτικής πρότασης στο πλαίσιο στρατηγικού σχεδιασμού, ε) ένας σχεδιασμός, ο οποίος ενισχύεται με τη χρήση πρωτογενών πηγών - συνεντεύξεις για την καλύτερη δυνατή παρουσίαση του περιεχομένου της SWOT ανάλυσης.

1.5.1 Οι περιορισμοί

Διερευνώντας το τουριστικό φαινόμενο σε συνάρτηση με τις διάφορες εκφάνσεις του πολιτισμού για την καλύτερη προσέγγιση της έννοιας του Π.Τ., είναι εύλογο ότι το υλικό περιορίστηκε α) σε επιλεγμένα συγγράμματα της ελληνικής και της ξένης βιβλιογραφίας, αλλά και β) σε ορισμένες διαδικτυακές πηγές.

Επιπρόσθετα, η παρουσίαση πολιτιστικών όψεων τουριστικής ανάπτυξης περιορίστηκε σε συγκεκριμένα, ξεχωριστής σημασίας, παραδείγματα για την περιοχή της Δράμας, ώστε να αναδειχθεί όσο το δυνατόν καλύτερα μέσα από αυτά το θεωρητικό πλαίσιο.

Η νέα πολιτιστική όψη (φεστιβάλ παραδοσιακής μουσικής) για την τουριστική ανάπτυξη που προτείνεται, έχει περιθώρια περαιτέρω ανάπτυξης, ωστόσο, δεν ήταν δυνατό να ληφθούν υπόψη σε βάθος όλοι εκείνοι οι παράγοντες που το επηρεάζουν – πολιτικοί, κοινωνικοί, οικονομικοί, περιβαλλοντικοί κ.ά.

Ως προς τις συνεντεύξεις, επιλέχθηκαν τρεις εκπρόσωποι αντίστοιχων πολιτιστικών θεσμών - κι όχι περισσότεροι - για ζητήματα πολιτιστικής και τουριστικής ανάπτυξης, ακριβώς γιατί θεωρήθηκαν ως οι καταλληλότεροι, που θα μπορούσαν να μιλήσουν εμπειριστά για τα επιμέρους στοιχεία διοργάνωσης των σημαντικότερων πολιτιστικών όψεων τουριστικής ανάπτυξης της Δράμας. Ειδικά, η εργασία θα είχε πάρει κι άλλες διαστάσεις, οι οποίες θα ήταν αδύνατο στην παρούσα φάση να διερευνηθούν.

Θα μπορούσε ακόμη να ειπωθεί και το γεγονός ότι, για την εκπόνηση της εργασίας, μπορεί να χρειάστηκαν δύο ακαδημαϊκά εξάμηνα, ωστόσο, για τη συγκέντρωση επιπρόσθετου υλικού και την ανάπτυξη κι άλλων πεδίων στο πλαίσιο μιας επιστημονικής συζήτησης, απαιτείται μεγαλύτερο χρονικό διάστημα.

1.6 Η διάρθρωση της εργασίας

Η συζήτηση κινείται γύρω από δύο βασικούς άξονες. Ο πρώτος είναι ο θεωρητικός (μαζί με τη βιβλιογραφική επισκόπηση), όπου πραγματεύονται ζητήματα που άπτονται του πολιτισμού και του τουρισμού - γενικότερα και ειδικότερα - και αναπτύσσονται βάσει της ελληνικής, της διεθνούς βιβλιογραφίας και των διαδικτυακών πηγών. Ο δεύτερος είναι ο περιγραφικός άξονας, όπου γίνεται α) παρουσίαση επιλεγμένων περιπτώσεων μελέτης για τις όψεις του Π.Τ. στην περιοχή της Δράμας και κριτική ανασύνθεση της

θεωρίας με το υλικό περί Π.Τ., το οποίο προκύπτει από τις περιπτώσεις μελέτης και β) κατάρτιση και αξιολόγηση ενός στρατηγικού σχεδιασμού τουριστικής ανάπτυξης με τη συμπερίληψη μιας νέας όψης του Π.Τ. για την περιοχή της Δράμας. Τα αποτελέσματα της αξιολόγησης προκύπτουν, έπειτα από ερμηνευτική κριτική ανάλυση, ενώ συμπληρωματικά, γίνεται σύνδεση των στοιχείων που καταγράφηκαν στις SWOT αναλύσεις δύο τύπων (μια γενική – βασισμένη στο Ε.Π. του δήμου Δράμας και μια πιο ειδική – βασισμένη σε τρεις ξεχωριστές όψεις του Π.Τ.), για το βέλτιστο δυνατό τελικό αποτέλεσμα.

Κεφάλαιο 2

Ο Πολιτιστικός Τουρισμός (Π.Τ.)

για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη:

Ενδεικτική Παρουσίαση

Πολιτιστικών Όψεων

Τουριστικής Ανάπτυξης

(Βιβλιογραφική Επισκόπηση)

2.1 Η σύνδεση του πολιτισμού με τον τουρισμό

Γενικά, παρατηρείται ότι ο πολιτισμός άλλων κρατών αποτελεί σημαντικό κίνητρο για τους τουρίστες και γι' αυτό, ο πολιτισμός εξετάζεται σε συνδυασμό με το φαινόμενο του τουρισμού.

Παρατηρήθηκε, λοιπόν, περί τα τέλη της δεκαετίας του 1970 από ειδικούς του τουρισμού, η ύπαρξη μιας εναλλακτικής και ξεχωριστής κατηγορίας τουρισμού, επειδή διαπιστώθηκε ότι υπάρχουν πολλοί άνθρωποι (από 35% μέχρι και 80% του συνόλου), που ταξιδεύουν αποκλειστικά σε προορισμούς, οι οποίοι ήταν δημοφιλείς, εξαιτίας της πολιτιστικής τους κληρονομιάς, παραγωγής και δραστηριότητας (du Cros & McKercher, 2015, 3).

Η σύνδεση, λοιπόν, του πολιτισμού με τον τουρισμό προκύπτει από το γεγονός ότι τα μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς μιας περιοχής μετατρέπονται σε καταναλωτικά προϊόντα (du Cros & McKercher, 2015, 6). Έτσι, λοιπόν, επειδή ο Π.Τ. συνδέεται

εννοιολογικά με: α) τον τουρισμό, β) τα μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς, γ) την κατανάλωση προϊόντων και εμπειριών και δ) τους τουρίστες (du Cros & McKercher, 2015, 6), καλό θα ήταν να δούμε πιο αναλυτικά το φαινόμενο του τουρισμού.

Πριν, όμως, από την ανάλυση του τουριστικού φαινομένου ως έννοια, προσεγγίζεται ετυμολογικά, ο όρος «τουρισμός» (tourism), ο οποίος προέρχεται από τη λατινική λέξη «tornare» και την ελληνική λέξη «τόρνος»· δύο όροι που σημαίνουν την κίνηση γύρω από ένα κεντρικό σημείο ή άξονα, ή διαφορετικά, τη μετακίνηση του στοιχείου επιστροφής στο σημείο αφετηρίας – προορισμού (Νέλλα, 2012, 30).

Γενικά, ο τουρισμός χαρακτηρίζεται ως ένα ιστορικό φαινόμενο που επιδρά σε κοινωνικο-οικονομικό και πολιτιστικό επίπεδο τη ζωή των κρατών· ωστόσο, ένας ορισμός που ερμηνεύει την ουσία του τουρισμού είναι ο εξής: ότι, δηλαδή, πρόκειται για «ένα σύνολο σχέσεων και φαινομένων που προκύπτουν μέσω ενός ταξιδιού (εντός κι εκτός συνόρων) σε ένα μέρος, που δεν αποτελεί τόπο κατοικίας και εργασίας» (Βασιλειάδης, 2009, 99). Γι' αυτόν το λόγο, έχει υποστηριχτεί ότι η τουριστική εμπειρία απαρτίζεται από πέντε - διακριτά μεν, αλληλένδετα δε - στάδια: α) στάδιο πριν από την επίσκεψη, β) ταξίδι προς συγκεκριμένο προορισμό, γ) στάδιο παραμονής, δ) ταξίδι επιστροφής και ε) στάδιο μετά από την επίσκεψη (Νέλλα, 2012, 32).

Αναζητώντας τις απαρχές του τουριστικού φαινομένου, εντοπίζεται το γεγονός ότι ο όρος «tourist» χρησιμοποιήθηκε περί το 1800 στην Αγγλία, ωστόσο, ως έτος γέννησης του τουρισμού θεωρείται το 1855, όταν ο Thomas Cook οργάνωσε το «Circular Club», έπειτα (1890) ιδρύεται το «Touring Club» στη Γαλλία, ενώ αργότερα (1895), ιδρύεται στην Ελλάδα η «Ποδηλατική Εταιρεία», η οποία μετονομάζεται το 1909 σε «Ελληνική Εταιρεία Περιηγήσεων - Touring Club» (Φίλιππα 2013). Παρατηρείται, δηλαδή, ότι ο περιηγητισμός αποτελούσε την κύρια δραστηριότητα του σωματείου, διατηρώντας και ποδηλατικό τμήμα (Φίλιππα 2013).

Στην Ελλάδα ο τουρισμός αναπτύχθηκε μεταπολεμικά, διότι τα προηγούμενα χρόνια δεν υπήρχαν οι κατάλληλες υποδομές. Παρ' όλα αυτά, είχαν γίνει αξιόπαινες προσπάθειες μέχρι τη λήξη του Β' παγκοσμίου πολέμου, όπως η ίδρυση του α) «Περιπατητικού Συλλόγου» το 1887, β) του «άνευ ρεκλάμας Πεζοπορικός Σύλλογος» το 1889 και γ) του εκδρομικού συλλόγου «Εξερευνηταί των Αγνώστων χωρών της Αττικής» (Φίλιππα 2013). Το 1914 συστάθηκε η «Εταιρεία των Φιλοξένων» και η πρώτη κρατική υπηρεσία στο υπουργείο Εθνικής Οικονομίας για την τουριστική οργάνωση της Ελλάδας, «Γραφείον Ξένων και Εκθέσεων» (Φίλιππα 2013). Η Φίλιππα συμπληρώνει ότι ο 1929 ο

ΕΟΤ «Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού» επί Ελ. Βενιζέλου με το νόμο 4377/1929, στον οποίο οφείλονται και τα πρώτα τεχνικά έργα υποδομής, όπως τα τουριστικά περίπτερα σε διάφορους αρχαιολογικούς χώρους (Φίλιππα 2013) .

Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω στοιχεία, ο τουρισμός πλαισιώνεται από μια συστημική θεώρηση, κατά την οποία, τα πολλαπλά στοιχεία που τον συνθέτουν ως φαινόμενο, υπόκεινται σε συνεχείς αλληλεπιδράσεις (Βασιλειάδης, 2009, 100). Συγκεκριμένα, κοινωνικοπολιτιστικά και γεωγραφικά γνωρίσματα (παραδόσεις, ήθη, έθιμα και το φυσικό περιβάλλον ενός λαού), οικονομικά γνωρίσματα (το εθνικό προϊόν της χώρας παραμονής, το εισόδημα, η ανεργία, το επίπεδο των τιμών, οι συναλλαγματικές ωφέλειες), αποτελούν μια συνέργεια δραστηριοτήτων, που επηρεάζει και διαμορφώνει το τουριστικό φαινόμενο (Βασιλειάδης, 2009, 100-101). Αυτές οι ποικίλες δραστηριότητες αποσκοπούν κυρίως στην οικονομική ανάκαμψη μιας κοινωνίας (Βασιλειάδης, 2009, 101), βλ. Πίνακα 1.

Οφέλη Τουρισμού	Επιβαρύνσεις Τουρισμού
<ul style="list-style-type: none"> • Παροχή ευκαιριών απασχόλησης (ειδικευμένης & ανειδίκευτης) • Δημιουργία συναλλαγματικών αποθεμάτων • Δημιουργία εισοδημάτων • Αύξηση Α.Ε.Π. • Αξιοποίηση διαθέσιμων υποδομών • Δημιουργία πρόσθετων υποδομών που μπορούν να αξιοποιηθούν και από άλλους τομείς (εμπόριο) • Αξιοποίηση τοπικών παραγόντων και πόρων • Συμβολή στη διαφοροποίηση οικονομίας • Συμπληρωματικότητα με άλλες μορφές οικονομικής δραστηριότητας • Διάδοση ανάπτυξης • Υψηλός πολλαπλασιαστικός αντίκτυπος • Αύξηση κρατικών εσόδων • Διεύρυνση εκπαιδευτικών & πολιτισμικών οριζόντων • Διατήρηση παράδοσης & κληρονομιάς • Συμβολή στην προστασία του περιβάλλοντος • Ενίσχυση της πολιτισμικής κληρονομιάς μέσω του ενδιαφέροντος στην τοπική κουλτούρα • Κατάργηση κοινωνικών, ταξικών, φυλετικών, θρησκευτικών, γλωσσικών & λοιπών εμποδίων • Δημιουργία θετικής εικόνας προορισμών • Προώθηση της παγκόσμιας κοινότητας & της ειρήνης 	<ul style="list-style-type: none"> • Διαμόρφωση ειδικής ζήτησης πόρων • Συμβολή στο φαινόμενο της εποχικότητας • Δημιουργία πληθωρισμού • Δημιουργία κοινωνικών προβλημάτων • Υποβάθμιση στη μη-ισόρροπη οικονομική ανάπτυξη • Δημιουργία κοινωνικών προβλημάτων • Υποβάθμιση του κοινωνικού περιβάλλοντος και δημιουργία περιβαλλοντικής μόλυνσης • Υποβάθμιση πολιτισμικού περιβάλλοντος • Αύξηση πιθανοτήτων εγκληματικότητας πορνείας, τζόγου • Αύξηση της επίδρασης από οικονομικές και πολιτικές αλλαγές • Απειλή της οικογενειακής δομής • Εμπορευματοποίηση κουλτούρας, θρησκείας & τέχνης • Δημιουργία παρανοήσεων • Δημιουργία συγκρούσεων συμφερόντων στις κοινωνίες υποδοχής τουριστών • Συμβολή στη διάδοση ασθενειών, οικονομικών μεταπτώσεων και στα συγκοινωνιακά προβλήματα

Πίνακας 1. Οφέλη & Επιβαρύνσεις Τουρισμού

Πηγή: Νέλλα, 2012, 41

2.2 Οι διάφοροι ορισμοί του Π.Τ.

Έχουν γίνει πολλές προσπάθειες για την όσο το δυνατόν καλύτερη εννοιολογική προσέγγιση του Π.Τ. Όλοι σχεδόν οι ορισμοί επικεντρώνονται στα κίνητρα και στις εμπειρίες που επιθυμούν να αποκομίσουν οι τουρίστες, αλλά και στο λειτουργικό, επίσης, χαρακτήρα που παρουσιάζει ο Π.Τ., ώστε να αναδειχτεί η σημασία του (du Cros & McKercher, 2015, 5).

Όπως διατυπώθηκε ήδη παραπάνω, ο Π.Τ. σχετίζεται με τα εξής πεδία: α) με τον τουρισμό, β) με τα μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς, γ) με την «κατανάλωση» εμπειριών και προϊόντων και δ) με τους ίδιους τους τουρίστες (du Cros & McKercher, 2015, 6). Επομένως, έχουν γίνει ποικίλες προσπάθειες για την ερμηνευτική του προσέγγιση. Παρακάτω ακολουθεί μια σύντομη επισκόπηση ορισμένων σημαντικών ορισμών.

Αρχικά, η Διεθνής Επιτροπή Μνημείων και Τοποθεσιών - ICOMOS¹ σημειώνει τα εξής: «Π.Τ. είναι ο συνδυασμός φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος που περιλαμβάνει τοπία, ιστορικούς τόπους, τοποθεσίες και περιβάλλοντα, καθώς και βιοποικιλότητα, συλλογές, παρελθοντικές και σύγχρονες πρακτικές, γνώσεις και εμπειρίες διαβίωσης, ενώ παράλληλα καταγράφει και εκφράζει μακροχρόνιες διαδικασίες ιστορικής ανάπτυξης, που αποτελούν την ουσία της εθνικής, περιφερειακής, τοπικής εγχώριας ταυτότητας» (Debes, 2011, 234-235).

Σύμφωνα με τον ορισμό του παγκόσμιου οργανισμού τουρισμού, UNWTO², Π.Τ. ονομάζεται εκείνη η δραστηριότητα που αφορά στην επίσκεψη των τουριστών σε ελκυστικές περιοχές, οι οποίες διαφέρουν από τον τόπο μόνιμης κατοικίας τους, με σκοπό τη συλλογή νέων πληροφοριών και εμπειριών για την κάλυψη αναγκών πολιτιστικού περιεχομένου· επίσης, Π.Τ. θεωρείται και η επίσκεψη τουριστών σε μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς, η παρακολούθηση καλλιτεχνικών και πολιτιστικών εκδηλώσεων, η επαφή

---

¹ICOMOS (International Council of Monuments and Sites): Πρόκειται για τη Διεθνή Επιτροπή Μνημείων και Τοποθεσιών, της οποίας το έργο αφορά στη διατήρηση και προστασία τόπων πολιτιστικής κληρονομιάς· αποτελεί το μοναδικό μη κυβερνητικό οργανισμό αυτού του είδους στον κόσμο, ο οποίος αφιερώνεται στην προώθηση της εφαρμογής της θεωρίας, της μεθοδολογίας και των επιστημονικών τεχνικών για τη διατήρηση της αρχιτεκτονικής και αρχαιολογικής κληρονομιάς (ICOMOS 2017).

²UNWTO (World Tourism Organization): Πρόκειται για τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού των Ηνωμένων Εθνών, ο οποίος προωθεί α) τον τουρισμό ως κινητήρια δύναμη της οικονομικής ανάπτυξης και β) την περιβαλλοντική βιωσιμότητα, ενώ παράλληλα προσφέρει ηγετική θέση και υποστήριξη στην προώθηση τουριστικών γνώσεων και πολιτικών παγκοσμίως (UNWTO 2017).

με τις τέχνες, παραστατικές και μη, χώροι και εκδηλώσεις που βρίσκονται εκτός μόνιμης κατοικίας (du Cros & McKercher, 2015, 4).

Γενικά, οργανισμοί, όπως ο UNWTO και η Επιτροπή Τουρισμού του Καναδά (Canadian Tourism Commission), περιγράφουν τον Π.Τ. ως επιθυμία των τουριστών να γνωρίσουν προορισμούς που προσφέρουν επισκέψεις σε μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς, κάτι που αποτελεί σημαντικό κίνητρο, για να ταξιδέψουν (du Cros & McKercher, 2015, 5).

Ο εθνικός φορέας δωρεών για τις τέχνες στις Η.Π.Α. - NEA³ - ορίζει τον Π.Τ. ως ένα είδος στοχευμένου ταξιδιού για την αποκόμιση εμπειριών σχετικών με τις τέχνες, με την πολιτιστική κληρονομιά και με τις ιδιαιτερότητες κάθε περιοχής (du Cros & McKercher, 2015, 5).

Στο πλαίσιο μιας διαφορετικής θεώρησης, αναφέρεται ότι ο Π.Τ. αποτελεί συνδυασμό εμπειριών κοινωνικού και εκπαιδευτικού χαρακτήρα ή και ανάγκη, ακόμη, για περαιτέρω αναζήτηση εμπειριών και γνώσεων πολιτιστικού περιεχομένου (du Cros & McKercher, 2015, 5).

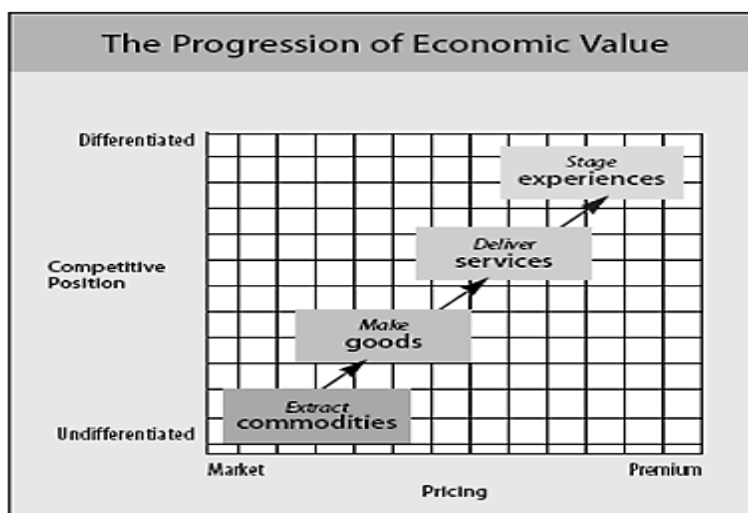
Ακόμη, θα μπορούσε να αναφερθεί και το εξής, ότι, δηλαδή, η πολιτιστική κληρονομιά και ο τουρισμός «συνεργάζονται» ως στρατηγικές, από όπου διάφορες τοποθεσίες στον κόσμο ανάγονται σε τουριστικούς προορισμούς κι αυτοί με τη σειρά τους λειτουργούν ως καταναλωτικά προϊόντα, με σκοπό τη βιώσιμη ανάπτυξη· κατ' επέκταση, λοιπόν, προκύπτει μια ποιοτική σύζευξη μεταξύ της ιστορικής μνήμης που αναδεικνύεται και των εμπειριών που αποκομίζει κανείς μέσα από την πολιτιστική κληρονομιά - μια θεωρία που ανήκει σε αυτό που καλείται «οικονομία της εμπειρίας» (economy experience) και σχετίζεται εννοιολογικά με τον Π.Τ. (Debes, 2011, 236).

Η «οικονομία της εμπειρίας», προέκυψε από τη μεταβολή που επήλθε σταδιακά στην αγορά, όπου τα εκάστοτε καταναλωτικά προϊόντα μετατράπηκαν σε απλές υπηρεσίες κι έπειτα σε εμπειρίες «προς κατανάλωση»· στοιχεία που φανερώνουν την εξέλιξη της οικονομικής αξίας - βλ. σχηματική αναπαράσταση της προόδου στην Εικόνα 1 - (Pine II & Gilmore, 1998, 97-98). Αυτό στο οποίο στοχεύει χαρακτηριστικά η «οικονομία της

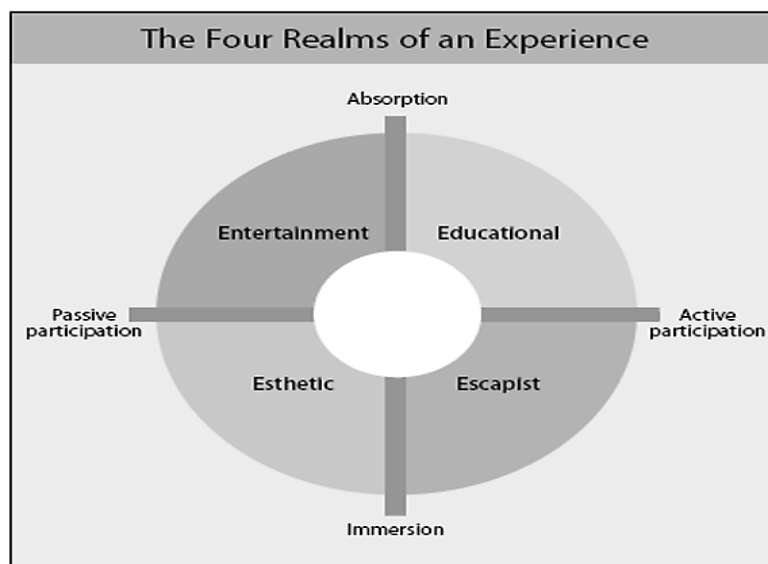
³NEA (the US National Endowment for the Arts): Πρόκειται για τον εθνικό φορέα δωρεών για τις τέχνες στις Η.Π.Α., ο οποίος ιδρύθηκε από το Κογκρέσο το 1965 και αποτελεί ανεξάρτητη ομοσπονδιακή υπηρεσία, η χρηματοδότηση και υποστήριξη της οποίας, δίνει στους Αμερικανούς την ευκαιρία να συμμετέχουν στις τέχνες, να ασκούν τη φαντασία τους και να αναπτύσσουν τις δημιουργικές τους ικανότητες· επιπλέον, ο NEA υποστηρίζει τη μάθηση των τεχνών, επιβεβαιώνει και γιορτάζει την πλούσια και ποικίλη πολιτιστική κληρονομιά της Αμερικής και επεκτείνει το έργο του για την προώθηση ισότιμης πρόσβασης στις τέχνες σε κάθε αμερικανική κοινότητα (NEA, 2017).

εμπειρίας», είναι να δημιουργήσει τις κατάλληλες συνθήκες για αξιομημόνευτες εμπειρίες ζωής μέσα από ποικίλα event (Pine II & Gilmore, 1998, 98) σε εμπειρίες οι οποίες διακρίνονται, βάσει οικονομικών κριτηρίων, σε τέσσερις τομείς: α) της διασκέδασης, β) της εκπαίδευσης, γ) της αισθητικής και δ) της απόδρασης από την καθημερινότητα (Pine II & Gilmore, 1998, 102) - βλ. σχετικό σχήμα στην Εικόνα 2.

Εικόνα 1. Η πρόοδος της οικονομικής αξίας

Πηγή: Pine II & Gilmore, 1998, 98

Εικόνα 2. Οι τέσσερις τομείς της «οικονομικής εμπειρίας»

Πηγή: Pine II & Gilmore, 1998, 102

Επομένως, ο Π.Τ. ικανοποιεί την κατανάλωση των προϊόντων του πολιτιστικού παρελθόντος (τουρισμός κληρονομιάς), του σύγχρονου πολιτισμού ή του τρόπου ζωής των λαών ή των περιοχών (τουρισμός για τα καλλιτεχνήματα), (Νάζου, 2015, 5-6).

2.2.1 Η πολυπλοκότητα της έννοιας του Π.Τ.

Ο Π.Τ. είναι μεν μια ανερχόμενη μορφή τουρισμού, που βασίζεται στο ειδικό ενδιαφέρον που παρουσιάζουν οι υποψήφιοι τουρίστες, ωστόσο, παραμένει ένα πολύπλοκο είδος τουρισμού (du Cros & McKercher, 2015, 4). Το πρόβλημα που ανακύπτει είναι ότι, κατά γενική ομολογία, ως Π.Τ. λογίζεται η ποικιλία εμπειριών που προσφέρει ο πολιτιστικός τομέας· κι αυτό είναι μια πραγματικότητα, που συζητήθηκε πριν από είκοσι χρόνια περίπου από το αμερικανικό τμήμα του ICOMOS, το οποίο όρισε τον Π.Τ. ως ένα πλήθος πραγμάτων, γι' αυτόν το λόγο, παρουσιάζονται αδυναμίες στην ερμηνευτική προσέγγιση του όρου (du Cros & McKercher, 2015, 4). Επίσης, τα πολιτιστικά «προϊόντα» τα διαχειρίζεται κανείς, όπως ακριβώς τα καταναλωτικά προϊόντα και είναι λάθος κάποιος να συγχέουν τον Π.Τ. με τη διαχείριση μνημείων πολιτιστικής κληρονομιάς, γιατί ο Π.Τ. δε σημαίνει αποκλειστικά μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς, αλλά πλαισιώνει κι άλλες διαφορετικές μορφές (du Cros & McKercher, 2015, 2015, 6).

Συνεπώς, για την καλύτερη διατύπωση του ορισμού, θα πρέπει να γίνει, αρχικά, α) σαφής διάκριση του περιεχομένου μεταξύ του αντικειμένου-μνημείου της πολιτιστικής κληρονομιάς και του τουριστικού «προϊόντος» (du Cros & McKercher, 2015, 7) και κατ' επέκταση, β) όσο το δυνατόν σαφέστερη διάκριση των όψεων που παρουσιάζει ο Π.Τ.

2.3 Όψεις του Π.Τ.

Οι όψεις του Π.Τ. προκύπτουν έπειτα από τη συγχώνευση α) της απτής - υλικής ή β) της μη απτής - άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, με το φαινόμενο του τουρισμού και κατ' επέκταση, με τις ειδικές εναλλακτικές μορφές του.

Αναλυτικότερα, στο πλαίσιο των ειδικών εναλλακτικών μορφών τουρισμού ανήκει ο τουρισμός των event, από τον οποίο προκύπτει ο φεστιβαλικός τουρισμός με τις διάφορες εκφάνσεις του, όπως λ.χ., είναι τα φεστιβάλ κινηματογράφου, της μουσικής, των τεχνών γενικότερα, του κρασιού κ.ά. (Σκούλτσος, 2014, 43 & 50). Αναλυτικά, ως προς την πολιτιστική κληρονομιά, απτά παραδείγματα είναι τα εξής: α) μνημεία, κτίρια, αρχαιολογικοί χώροι και πόλεις με πλούσια πολιτιστική κληρονομιά, β) πολιτιστικού περιεχομένου διαδρομές και τοποθεσίες, γ) κινητή πολιτιστική ιδιοκτησία και δ) μουσειακές εκθέσεις (du Cros & McKercher, 2015, 71). Σχετικά με τη μη απτή - άυλη πολιτιστική κληρονομιά, οι ορισμοί που διατυπώθηκαν στο συνέδριο που συστάθηκε

από την UNESCO⁴ το 2003 σχετικά με τη διάσωση της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, συγκλίνουν στο γεγονός ότι αυτή περιλαμβάνει τα εξής στοιχεία: α) πρακτικές, παρουσιάσεις, εκφράσεις, γνώσεις, β) ικανότητες σχετικές με την κατασκευή διαφόρων αντικειμένων, γ) πολιτιστικοί χώροι σε τοπικό επίπεδο, όπου παράγεται, προάγεται και διαφυλάσσεται η άυλη τοπική πολιτιστική κληρονομιά (du Cros & McKercher, 2015, 81).

Σύμφωνα με το παραπάνω θεωρητικό πλαίσιο, η ανάδειξη των εκφράσεων Π.Τ., προκύπτει από τα στοιχεία της υλικής και της άυλης κληρονομιάς ενός τόπου και δεν αφορά μόνο στον πολιτισμό του παρελθόντος, αλλά και σε αυτόν της σύγχρονης εποχής. Συνεπώς, μια γενική καταγραφή των όψεων Π.Τ. περιλαμβάνει οτιδήποτε αφορά: α) στην ιστορία - αρχαιολογία ενός τόπου, όπως αρχαιολογικοί χώροι και μουσεία και β) στην παραγωγή σύγχρονων πολιτιστικών τάσεων, όπως είναι διαδρομές πάσης φύσεως (μουσικές - οινολογικές - θρησκευτικές - ιστορικές - αθλητικές κ.ά.), τοπικά φεστιβάλ και εκδηλώσεις, θεματικά πάρκα κ.ά.

Ακόμη, πρέπει να επισημανθεί ότι η διαμόρφωση, η ανάδειξη και η αποτελεσματικότητα των αναφερόμενων πολιτιστικών όψεων, εξαρτώνται από την πρωτογενή και τη δευτερογενή τουριστική προσφορά. Η πρωτογενής προσφορά περιλαμβάνει: α) φυσικούς - περιβαλλοντικούς πόρους, β) πολιτισμικούς - ιστορικούς - αρχαιολογικούς και γ) ανθρωπογενείς - βλ. Πίνακα 2 - ενώ η δευτερογενής περιλαμβάνει υποδομές και υπηρεσίες (Παπαγεωργίου, 2010, 45). Ο παραπάνω συνδυασμός φανερώνει ότι ο Π.Τ. αλληλεξαρτάται από πολλαπλές εναλλακτικές μορφές τουρισμού (event → φεστιβάλ). Επομένως, ουσιαστικά, οι όψεις Π.Τ. είναι το αποτέλεσμα της ένταξης των πρωτογενών πόρων σε δευτερογενείς. Στο πλαίσιο των όψεων του Π.Τ. είναι σημαντικό να παρουσιαστούν οι έννοιες α) event και β) φεστιβάλ, διότι αποτελούν χαρακτηριστικές εναλλακτικές τουριστικές μορφές, οι οποίες συνδέονται στενά με τον Π.Τ.

---

⁴UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization): Πρόκειται για ένα διεθνή οργανισμό, υπεύθυνο για το συντονισμό της διεθνούς συνεργασίας στον τομέα της εκπαίδευσης, της επιστήμης, του πολιτισμού και της επικοινωνίας (UNESCO 2017).

Φυσικοί & περιβαλλοντικοί πόροι	Πολιτισμικοί & ιστορικοί πόροι	Ανθρωπογενείς πόροι
Φυσικό κάλλος	Ιστορία περιοχής	Μουσεία
Κλίμα	Παράδοση	Μνημεία
Θάλασσα	Ήθη και έθιμα	Ιστορικά κτίρια
Ακτές	Γλώσσα	Παραδοσιακή αρχιτεκτονική
Λίμνες – Ποτάμια	Μορφές τέχνης	Παραδοσιακά προϊόντα
Νησιάκια	Πολιτιστική κληρονομιά	Θεματικά πάρκα
Ορεινοί όγκοι		event
Προστατευόμενες περιοχές		Φεστιβάλ
Τοπία, Σπήλαια, Μονοπάτια		
Εθνικοί Δρυμοί, Φαράγγια		

Πίνακας 2. Πρωτογενείς Πόροι

Πηγή: Παπαγεωργίου, 2010, 45

Η μετάφραση της αγγλικής λέξης event στα ελληνικά σημαίνει: 1. Γεγονός, συμβάν, περιστατικό και 2. Αθλητικό γεγονός (Σκούλτσος, 2014, 37). Ωστόσο, υπάρχουν κι άλλες εννοιολογικές προσεγγίσεις για τη λέξη event: α) η μία αφορά στη «διοργάνωση» - καλύπτοντας εν μέρει τη σημασία της έννοιας των event - διότι εννοείται η διαδικασία διοργάνωσης μιας εκδήλωσης και β) η δεύτερη σχετίζεται με την έννοια της εκδήλωσης και συγκεκριμένα, του τρόπου παρουσίασής της (Σκούλτσος, 2014, 37-38).

Η λέξη φεστιβάλ προέρχεται ετυμολογικά από τη λέξη «feast» ή «fest» που σημαίνει γιορτή, ενώ έχουν δοθεί διάφορες ερμηνευτικές προσεγγίσεις του όρου, οι πιο χαρακτηριστικές από τις οποίες είναι οι εξής: α) πανηγύρι - γλέντι, β) ειδική περίοδος εορτασμού, η οποία συνοδεύεται από εκδηλώσεις, γ) ενιαύσιος εορτασμός ενός αξιοσημείωτου γεγονότος και δ) πολιτιστικό γεγονός, στο πλαίσιο του οποίου παρουσιάζονται ποικίλες καλλιτεχνικές εκδηλώσεις (Σκούλτσος, 2014, 38).

Κάνοντας, ωστόσο, μια αναδρομή στο παρελθόν, συναντά κανείς τη σημασία των φεστιβάλ στην αρχαία Ελλάδα, με χαρακτηριστικές περιπτώσεις τα Παναθήναια, τα Ολύμπια και τα Διονύσια (Έρευνα - Καταγραφή του Τουριστικού Προϊόντος της Περιοχής της Δράμας – Στόχοι Προβολή Τουριστικού Προϊόντος Δράμας, 2018). Με το πέρασμα των αιώνων, τα φεστιβάλ έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στις εκάστοτε κοινωνίες σε δημόσιο, ιδιωτικό, σε θρησκευτικό και κοσμικό πλαίσιο, ώσπου μεταπολεμικά, καθιερώθηκαν «ως μέσα διαμόρφωσης ή ανανέωσης της εικόνας μια πόλης» (Έρευνα - Καταγραφή του Τουριστικού Προϊόντος της Περιοχής της Δράμας – Στόχοι Προβολή

Τουριστικού Προϊόντος Δράμας, 2018). Σήμερα τα φεστιβάλ ξεπερνούν σε αριθμό τις 10.000 (τα μισά από αυτά είναι αναγνωρισμένα διεθνώς), ενώ οι παράγοντες που παγίωσαν τη θέση τους στη σύγχρονη κοινωνία είναι α) η ευκολία στην επικοινωνία (ΜΜΕ και ΜΚΔ), β) το υψηλό εκπαιδευτικό – μορφωτικό επίπεδο, όπως επίσης και γ) οι διαρθρωτικές αλλαγές στην οικονομική παραγωγή και δ) η χρήση του πολιτισμού ως στρατηγική ανάπτυξης και στρατηγική μάνατζμεντ των πόλεων (Έρευνα - Καταγραφή του Τουριστικού Προϊόντος της Περιοχής της Δράμας – Στόχοι Προβολή Τουριστικού Προϊόντος Δράμας, 2018). Γι' αυτό, μετά τη δεκαετία του '80 γίνεται λόγος για «φεστιβαλοποίηση» και από την πλευρά των πόλεων γίνονται προσπάθειες για αναβάθμισή τους μέσω της προώθησης πολιτιστικών γεγονότων (Έρευνα - Καταγραφή του Τουριστικού Προϊόντος της Περιοχής της Δράμας – Στόχοι Προβολή Τουριστικού Προϊόντος Δράμας, 2018).

Γίνεται κατανοητό, λοιπόν, ότι τα event είναι εννοιολογικά πιο κοντά στο περιεχόμενο της διαχείρισης - μάνατζμεντ, ενώ τα φεστιβάλ έχουν ως κύριο γνώρισμα το στοιχείο του εορτασμού (Σκούλτσος, 2014, 39). Παρ' όλα αυτά, υπάρχουν φεστιβάλ που συνδυάζουν το εορταστικό στοιχείο με τη διαχείριση (βλ. τις ερμηνευτικές προσεγγίσεις γ) και δ) στον παραπάνω ορισμό).

Επισημαίνεται, βέβαια, ότι υπάρχει εννοιολογική διάκριση μεταξύ φεστιβάλ και φεστιβαλικού τουρισμού. Το φεστιβάλ περιλαμβάνει ένα σύνολο εκδηλώσεων σε συγκεκριμένο χώρο και χρόνο, με συγκεκριμένη συχνότητα και με εορταστικό πολλές φορές «χρώμα», ενώ το τουριστικό φεστιβάλ έχει ετήσια συχνότητα, πιο αραιή, που στοχεύει στην τουριστική αγορά, γι' αυτό και οι στόχοι υλοποίησής του είναι η προώθηση, ο καθορισμός και ο εμπλουτισμός του τουριστικού προϊόντος μιας περιοχής (Σκούλτσος, 2014, 370 – 371).

Όπως αναφέρει ο Fallasi (1987) στον ορισμό του, η σπουδαιότητα των φεστιβάλ έγκειται στο γεγονός ότι εξυπηρετούν κοινωνικές λειτουργίες μιας περιοχής, οι οποίες είναι στενά συνδεδεμένες με μια σειρά αξιών, τις οποίες μια τοπική κοινωνία τις θεωρεί αναπόσπαστο κομμάτι της ιστορικής της συνέχειας και της ταυτότητάς της (Σκούλτσος, 2014, 39), με σκοπό την ανάδειξη του τόπου και κατ' επέκταση, την προσέλκυση τουριστών ή ειδικού κοινού, ανάλογα με το περιεχόμενο του φεστιβάλ. Πιο αναλυτικά, ο Σκούλτσος ορίζει το φεστιβαλικό τουρισμό ως την πραγματοποίηση τουριστικού ταξιδιού με ειδικό κίνητρο τη συμμετοχή σε φεστιβάλ οποιουδήποτε είδους και στο

πλαίσιο της προσφοράς, ως μια συστηματική «προώθηση», διότι λαμβάνεται υπόψη ως «τουριστικό προϊόν» ενός προορισμού (Σκούλτσος, 2014, 45).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, κάθε τοπική κοινωνία μπορεί να εξετάσει τα στοιχεία που τη χαρακτηρίζουν σε συνδυασμό με τους παράγοντες που ενδείκνυνται για την αναγνώριση και ανάπτυξη της σε όλα τα επίπεδα, ώστε να αξιοποιήσει το πλούσιο περιεχόμενο του Π.Τ.

2.4 Τα φεστιβάλ ως μέσο προώθησης της λαϊκής παράδοσης

Γενικά, τα φεστιβάλ μπορούν να συμβάλουν ουσιαστικά στην επιβίωση, στην ανάδειξη και στην προαγωγή των επιμέρους στοιχείων της λαϊκής παράδοσης (είδη λαϊκής τέχνης). Τα φεστιβάλ, έπειτα από έναν σωστό προγραμματισμό και συνετή διαχείριση, μπορούν να πλαισιώσουν με σεβασμό τις ποικίλες εκφάνσεις του πολιτισμού.

Η υλοποίηση φεστιβάλ παραδοσιακού περιεχομένου προσδίδει μια διαφορετική «ποιότητα» στον πολιτιστικό τουρίστα, αφού συνδέει το παρελθόν με το παρόν και δημιουργούνται τάσεις που φανερώνουν το μέλλον ορισμένων λαϊκών τεχνών. Τι σημαίνει, όμως, λαϊκός πολιτισμός και λαϊκή παράδοση και γιατί υπάρχει έντονο ενδιαφέρον σε σχέση με τα φεστιβάλ;

Είναι πολύ σημαντικό, αρχικά, να οριστεί η σύνδεση του επίσημου όρου πολιτισμός με το λαϊκό. Παρατηρείται, λοιπόν, ότι ο λαϊκός πολιτισμός ουσιαστικά λειτουργεί επικουρικά στη λεγόμενη θεωρία της συνέχειας του ελληνικού έθνους, συμβάλλοντας παράλληλα στην ομοιογένεια του ελληνικού πολιτισμού (Νιτσιάκος, 1997, 38). Κι αυτό ενισχύεται από το γεγονός ότι το λαϊκό πολιτισμό συνιστούν τα ποικίλα δημιουργήματα του λαού, είτε καθημερινά χρηστικά αντικείμενα (σκεύη, εργαλεία, ενδύματα κ.ά.), είτε προϊόντα αισθητικής ή συναισθηματικής ανάγκης (τραγούδια, παροιμίες, παραμύθια κ.ά.), (Μπιτσάνη, 2002, 108). Έπειτα, τόσο οι «μείζονες» - «καλές» καλλιτεχνικές εκδηλώσεις του ανθρώπου (αρχιτεκτονική, γλυπτική, ζωγραφική, μουσική, χορός, λογοτεχνία και η έβδομη τέχνη, ο κινηματογράφος), όσο και οι «ελάσσονες» - «βάνανυες» (χειροτεχνία, υφαντική, κεραμική, χρυσοχοΐα, επιπλοποιία κ.ά.), συνθέτουν τις ποικίλες μορφές της λαϊκής τέχνης (Μερακλής, 1992, 7), οι οποίες είναι αποτέλεσμα των επικρατέστερων αντιλήψεων του λαού κι όχι της υποκειμενικής ματιάς του καλλιτέχνη στα πράγματα.

Βέβαια, στο πλαίσιο της συζήτησης σχετικά με το τι σημαίνει «λαϊκό», δεν είναι ικανοποιητική μόνο η ερμηνεία ότι «λαϊκό» θεωρείται οτιδήποτε παράγει πρωτογενώς ο λαός, αλλά και οτιδήποτε αποδέχεται, υιοθετεί κι αισθάνεται ο λαός (Μπιτσάνη, 2002, 112). Έπειτα, πολλοί ερευνητές, κοινωνιολόγοι και λαογράφοι, υποστηρίζουν ότι «λαϊκό» είναι οτιδήποτε ψυχαγωγεί, διασκεδάζει και γενικά, αρέσει στο λαό – είτε είναι δικό του δημιούργημα, είτε όχι, είτε είναι εγχώριο, είτε εισαγόμενο (Μπιτσάνη, 2002, 112).

Είναι πολύ σημαντικό, επίσης, να αναφερθεί το γεγονός ότι υπάρχει αμοιβαία σχέση και συνεχής αλληλεπίδραση μεταξύ λόγιου, αστικού, τεχνικού με το λαϊκό πολιτισμό, γι' αυτό και στο πλαίσιο της έννοιας του λαϊκού πολιτισμού έχουν εισαχθεί κι άλλου είδους στοιχεία (Μπιτσάνη, 2002, 108). Για παράδειγμα, στη σύγχρονη πραγματικότητα, είναι πολύ έντονο το φαινόμενο εισβολής δυτικών κυρίως ξενικών προτύπων - εξαιτίας της καθημερινής χρήσης των μέσων κοινωνικής δικτύωσης - τα οποία ναι μεν απομακρύνουν σταδιακά τον άνθρωπο από τις ρίζες του (Μπιτσάνη, 2002, 108), ωστόσο, αυτή η «συνάντηση» του «παλιού» με το «νέο», δημιουργεί μια νέα έκφραση της έννοιας του λαϊκού. Ο Δερμεντζόπουλος αναφέρει ότι τα νέα πολιτισμικά στοιχεία προσαρμόζονται σε μια νέα πραγματικότητα, επιβεβαιώνοντας την επικρατούσα ιδεολογία περί μετατροπής της ετερότητας σε ταυτότητα. Έτσι, όπως ο ίδιος επισημαίνει, η λαϊκή κουλτούρα του παρελθόντος παραμένει ζωντανή και μεταφέρει τα μηνύματά της σε νέα, άξενα περιβάλλοντα, επιτρέποντας την αναγέννησή της. Τα κύρια χαρακτηριστικά γνωρίσματα του λαϊκού πολιτισμού αναφέρονται συνοπτικά στον Πίνακα 3.

Χαρακτηριστικά της έννοιας του λαϊκού
Συλλογικός – ομαδικός χαρακτήρας
Αυθορητισμός (αντιπροσωπεύει κυρίως τον ψυχολογικό παράγοντα)
Απρόσωπος χαρακτήρας
Ο κατά παράδοση τρόπος παραγωγής, συντήρησης, διάδοσης & συνέχισης της λαϊκής δημιουργίας
Καινοτομίες μεν, αλλά με αργούς ρυθμούς, με επιφυλάξεις & καχυποψία

Πίνακας 3. Χαρακτηριστικά της έννοιας του λαϊκού

Πηγή: Μπιτσάνη, 2002, 109-112 ; 114

Έπειτα από την ανάλυση της έννοιας «λαϊκός», είναι σημαντικό να επισημανθεί η έννοια της «παράδοσης». Επομένως, η παράδοση είναι η συνέχεια όλων των πολιτιστικών εκφράσεων που εξελίσσονται, δηλαδή, ναι μεν αποτελεί μια ολότητα «αντικειμένων» που έχει παραδοθεί από το παρελθόν, ωστόσο, εντάσσεται στο πλαίσιο μιας κοινωνίας που συνεχώς μετασχηματίζεται (Μπιτσάνη, 2002, 115). Η Μπιτσάνη διατυπώνει έναν κατατοπιστικό ορισμό: «παράδοση είναι ένα ολόκληρο σύστημα αξιών και προϊόν κοινής

ομαδικής διανόησης και ευαισθησίας που αναφέρεται και στον πνευματικό, καλλιτεχνικό και ηθικό βίο των ανθρώπων και στον πρακτικό - υλικό» (Μπιτσάνη, 2002, 114). Ενδεικτική καταγραφή των παραδοσιακών αντικειμένων υπάρχει στον Πίνακα 4.

Τα «αντικείμενα» της παράδοσης
Η γλώσσα
Η ποίηση
Τα παραμύθια
Οι αφηγήσεις
Οι παροιμίες
Οι θρύλοι
Η μουσική
Ο χορός
Η τοπική φορεσιά
Η ζωγραφική
Η ξυλοτεχνία
Η λιθογλυπτική
Η αγγειοπλαστική
Η μεταλλοτεχνία
Η χρυσοχοΐα
Η διακοσμητική
Η υφαντική
Διάφορα εργαλεία - κατασκευές
Μέθοδοι καλλιέργειας

Πίνακας 4. Τα «αντικείμενα» της παράδοσης

Πηγή: Μπιτσάνη, 2002, 114-115

Ως προς το πλαίσιο της συζήτησης των πολιτιστικών όψεων για την τουριστική ανάπτυξη, η σωστά επιμελημένη αξιοποίηση στοιχείων του βαρυσήμαντου - όπως αποδεικνύεται - λαϊκού πολιτισμού, ενισχύει την ποιότητά του Π.Τ. Έτσι, το αίτημα του πολιτιστικού τουρίστα για μια ποιοτικότερη γνωριμία και σύγκριση, ίσως, της νοοτροπίας και των αξιών της χώρας που επισκέπτεται με τη δική του, μπορεί να ικανοποιηθεί μέσω των φεστιβάλ.

Υπολογίζω ότι πολύ συχνά τουρίστες από το εξωτερικό επισκέπτονται την Ελλάδα με αφορμή την αρχαία πολιτιστική κληρονομιά της χώρας, ωστόσο, γνωρίζοντας σταδιακά διάφορα μέρη, πολλοί από αυτούς ίσως νιώθουν την ανάγκη να γνωρίσουν κι άλλα στοιχεία του πολιτισμού μας, συγκρίνοντάς τα, ενδεχομένως, με τη δική τους νοοτροπία. Κάπως έτσι, ο λαϊκός πολιτισμός αποτέλεσε αντικείμενο έμπνευσης για τον τουρισμό - με τη διοργάνωση πανηγυριών ή φεστιβάλ σχετικών με την αναβίωση εθίμων κ.ά.

Όπως επισημαίνει η Ε. Μπιτσάνη, τα τελευταία χρόνια γίνονται ενέργειες σχετικές με τη διάσωση και την προβολή της πλούσιας λαογραφικής παράδοσης, γι' αυτό και πολλοί

ερευνητές εξέλαβαν αυτήν την επαναπροσέγγιση της λαογραφικής παράδοσης ως μια ένδειξη εξακρίβωσης και ενίσχυσης της πολιτιστικής ταυτότητας ορισμένων περιοχών (Μπιτσάνη, 2002, 107).

2.5 Κριτική διάσταση στον Π.Τ. – σύνδεση με την παρούσα έρευνα

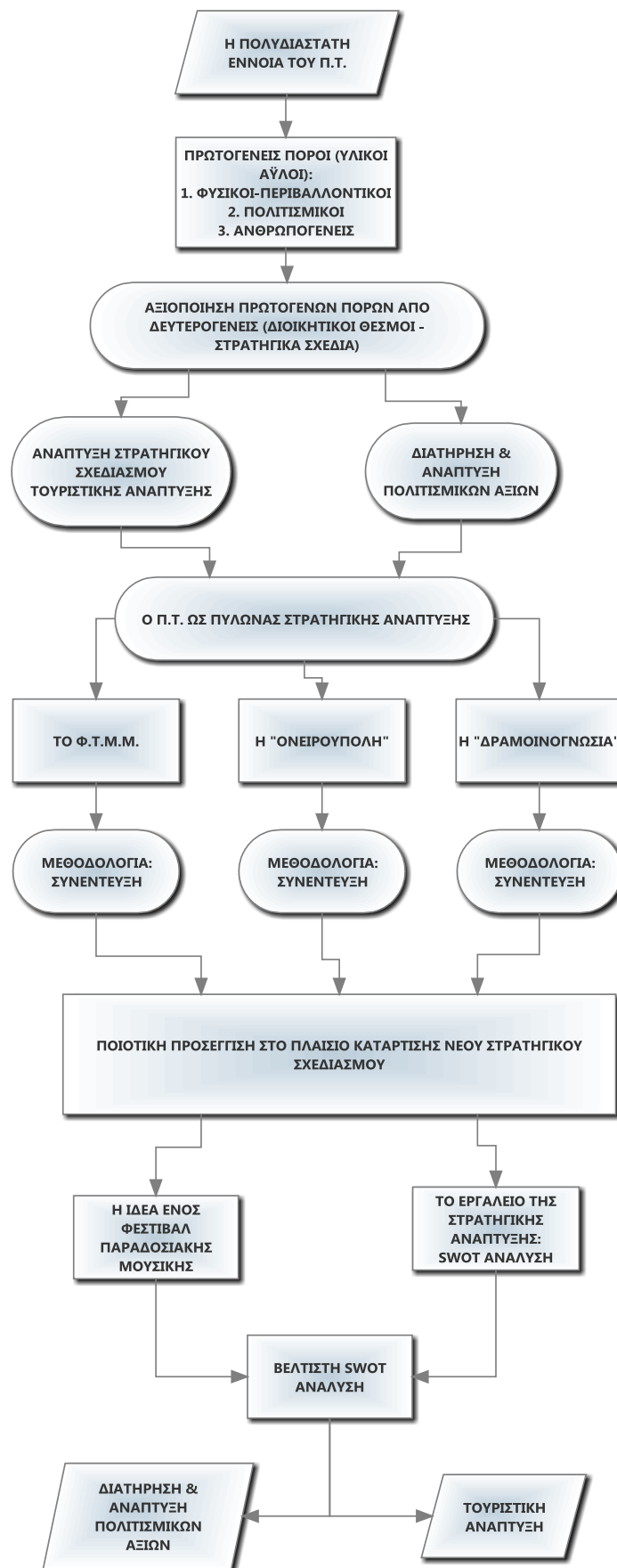
Σύμφωνα με την παραπάνω ανάλυση της πολυδιάστατης έννοιας του Π.Τ., παρατηρείται πολυμορφία ως προς τους πολιτιστικούς πόρους (υλικούς και άυλους) που αξιοποιούνται για την τουριστική ανάπτυξη. Αυτοί αφορούν α) στο φυσικό περιβάλλον (φυσικά τοπία, σπήλαια, μονοπάτια κ.ά.), β) στην ιστορία – αρχαιολογία και τη λαογραφία (μνημεία, ήθη, έθιμα κ.ά.) και γ) στον ανθρώπινο παράγοντα (μουσεία, τοπικά παραδοσιακά προϊόντα κ.ά.). Επειδή, όμως, ο Π.Τ. συνδέεται αναπόφευκτα με την τουριστική προσφορά, οι τρόποι διαμόρφωσης, ανάδειξης, προώθησης, αλλά και η αποτελεσματικότητα των ποικίλων εκφάνσεών του, εξαρτώνται από την πετυχημένη αξιοποίησή τους (πρωτογενής τουριστική προσφορά) από δευτερογενείς πηγές, δηλαδή, από θεσμικούς και διοικητικούς φορείς, μέσω ειδικών στρατηγικών σχεδιασμών τουριστικής ανάπτυξης.

Δυστυχώς, όμως, αν δεχτούμε ότι ο Π.Τ. αποτελεί εργαλείο πολιτιστικής διαχείρισης, τότε οποιαδήποτε μορφή που παρουσιάζει, κινδυνεύει να καταλήξει σε ένα τυποποιημένο εμπορευματοποιημένο «προϊόν» του πολιτισμού προς πώληση για τους τουρίστες. Σε μια προσπάθεια της παρούσας έρευνας να προτείνει λύσεις στο πρόβλημα εμπορευματοποίησης του Π.Τ., το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στους τρόπους διατήρησης και ανάπτυξης όλων των πολιτιστικών όψεων που εκείνος παρουσιάζει. Αυτό, λοιπόν, θα μπορούσε να επιτευχθεί μέσω της κατάρτισης στρατηγικού σχεδιασμού για την τουριστική ανάπτυξη, ο οποίος στη συνέχεια, θα μπορούσε να τεθεί σε εφαρμογή από αρμόδιους εποπτευόμενους φορείς, όπως είναι π.χ. οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης. Στο πλαίσιο της ανάπτυξης ενός τέτοιου σχεδιασμού, λαμβάνονται υπόψη ότι οι ανάγκες από περιοχή σε περιοχή διαφέρουν, επομένως, εξετάζεται ενδεικτικά η πιθανή εφαρμογή του με πρωταρχικό στόχο την τοπική ανάπτυξη και μετέπειτα, την προσέλκυση επισκεπτών.

Για να τεθεί, ωστόσο, σε εφαρμογή ένα τέτοιο στρατηγικό σχέδιο που αποσκοπεί στη διατήρηση των πολιτισμικών αξιών για την τουριστική ανάπτυξη, είναι σημαντικό να

επικεντρωθεί το ενδιαφέρον της παρούσας έρευνας στην εύρεση «λύσεων» για την ποιοτική αξιοποίηση του Π.Τ. μιας συγκεκριμένης περιοχής. Για το λόγο αυτό, επιλέχθηκε η εξέταση ορισμένων αντιπροσωπευτικών περιπτώσεων μελέτης πολιτιστικών όψεων για την τουριστική ανάπτυξη μιας μικρής επαρχιακής πόλης, της Δράμας, από την οποία κατάγομαι και διαμένω, οπότε και έχω τη δυνατότητα να διερευνήσω σε βάθος τις προσπάθειες που γίνονται για την τουριστική ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής. Η στρατηγική που ακολουθείται παρακάτω είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την κριτική διάσταση του Π.Τ. που αναπτύσσεται στο 2^ο κεφάλαιο και περιλαμβάνει τα εξής στάδια (βλ. σχετικό διάγραμμα ροής δεδομένων στην Εικόνα 3).

Εικόνα 3. Διάγραμμα Ροής Δεδομένων Στρατηγικής Ανάπτυξης

2.6 Η πολιτιστική πολιτική και διαχείριση των φεστιβάλ στο πλαίσιο της ανάδειξης του Π.Τ.

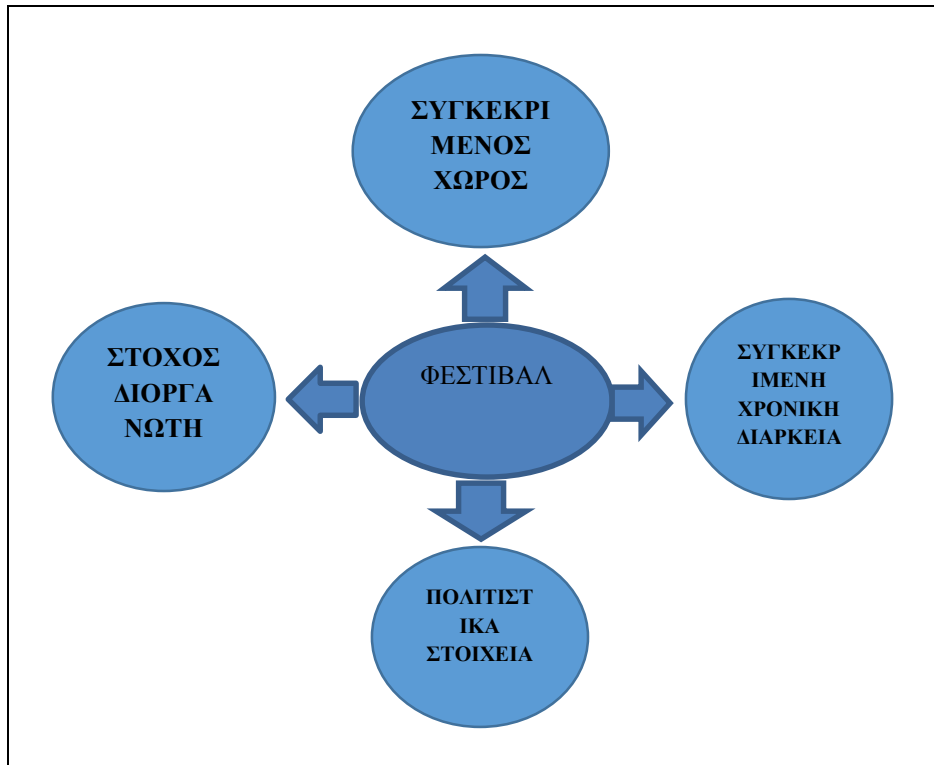
Η πολιτιστική διαχείριση συνδέεται άρρηκτα με την πολιτιστική πολιτική μιας χώρας και έχει λειτουργικό χαρακτήρα, αφού θέτει σε εφαρμογή πολιτικές θέσεις. Γι' αυτό, προσεγγίζοντας τη λειτουργική ιδιότητα της πολιτιστικής διαχείρισης, σημειώνεται ότι περιλαμβάνει ένα σύνολο πρακτικών για την προώθηση πολιτιστικών δραστηριοτήτων, γι' αυτό και σχετίζεται με την καθοδήγηση, το συντονισμό και την υλοποίηση στρατηγικών που επηρεάζουν τον τομέα του πολιτισμού (Ebewo & Sirayi, 2009, 285). Πιο συγκεκριμένα, τα εργαλεία στρατηγικής που χρησιμοποιούνται, βοηθούν στο σχεδιασμό, στην οργάνωση, στη στελέχωση, στην επιλογή, στην ηγεσία, στην επικοινωνία, στη συσχέτιση, στην επίλυση προβλημάτων, στη λήψη αποφάσεων, στη διαπραγμάτευση, στην επιβράβευση, στην αξιολόγηση και στην καινοτομία (Ebewo & Sirayi, 2009, 285).

Σύμφωνα με τον οργανισμό UNESCO η πολιτιστική πολιτική ορίζεται ως ένα σύνολο κοινωνικών πρακτικών, συνειδητών παρεμβάσεων και μη, με στόχο: α) την ικανοποίηση πολιτιστικών αναγκών με τη χρήση υλικών και ανθρωπίνων πόρων που διαθέτει μια κοινωνία σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο, β) τη διαμόρφωση ενός πολιτιστικού προφίλ και γ) την κοινωνικο-οικονομική ανάπτυξη (Ψαρρού, 2016, 25). Μια σύντομη, ωστόσο, ερμηνευτική προσέγγιση παρουσιάζει την πολιτιστική πολιτική ως ένα σύστημα σκοπών, μέσων και φορέων, οι οποίοι συνεργάζονται για τη σύσταση προγράμματος και για την ενίσχυση και διάδοση διαφόρων πολιτιστικών δραστηριοτήτων μιας κοινότητας σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο (Ψαρρού, 2016, 25).

Για μια ολοκληρωμένη ανάπτυξη, είναι απαραίτητη η σύνδεση των σκοπών και των μέσων της κεντρικής πολιτιστικής πολιτικής με την περιφερειακή, από όπου προκύπτει η συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας με τρεις μορφές: α) συμμετοχή μόνο στην κατανάλωση αγαθών, β) συμμετοχή των πολιτών στη διοίκηση και γ) ενθάρρυνση για συμμετοχή πολιτών στις διεργασίες της καλλιτεχνικής δημιουργίας (Μπιτσάνη, 2002, 77-78). Ανάμεσα στους σημαντικότερους σκοπούς της πολιτιστικής πολιτικής σπουδαίας σημασίας είναι αυτός της πολιτιστικής περιφερειακής και τοπικής αποκέντρωσης· κάτι που συνέβη για πρώτη φορά στην Ελλάδα στο πενταετές πρόγραμμα Οικονομικής και Κοινωνικής Ανάπτυξης (1983-1987), σύμφωνα με το οποίο προτάθηκαν μέτρα ανάπτυξης της περιφερειακής πολιτιστικής πολιτικής (Μπιτσάνη, 2002, 82).

Ως προς τα φεστιβάλ, η Ψαρρού αναφέρει ότι πρόκειται για αναπτυσσόμενες μορφές τουριστικών θεαμάτων, για ένα νέο κύμα εναλλακτικού τουρισμού, που συμβάλλει στην αιεφόρο ανάπτυξη, ενώ φέρνει κοντά διοργανωτές – οικοδεσπότες με το κοινό (Ψαρρού, 2016, 67). Παρατηρείται, όμως, ότι, παρά το γεγονός ότι υπάρχει πληθώρα φεστιβάλ παγκοσμίως, υπάρχουν αδυναμίες σε ζητήματα διαχείρισης – μάλιστα κι αυτό επιβεβαιώνει το γεγονός ότι πρόκειται για νέο και ερευνητικό κλάδο (Ψαρρού, 2016, 68). Οι παράγοντες που καθορίζουν την επιτυχία των φεστιβάλ είναι: α) η ηγεσία, β) η εστίαση, γ) οι σχέσεις με την κοινότητα, δ) η διαδικασία λήψης αποφάσεων, ε) η χρηματοδότηση και στ) η ιστορία του (Ψαρρού, 2016, 66).

Βέβαια, ένας σχεδιασμός μάρκετινγκ στο πλαίσιο της πολιτιστικής πολιτικής, γενικά, χρειάζεται αναπροσαρμογή, εξαιτίας των αλλαγών που υπόκειται διαρκώς το εσωτερικό και το εξωτερικό περιβάλλον μιας δομής (Σκούλτσος, 2014, 109). Λαμβάνοντας υπόψη τη συγκεκριμένη παράμετρο, ο Σκούλτσος παρουσιάζει τα στάδια ενός ολοκληρωμένου σχεδιασμού μάρκετινγκ των φεστιβάλ. Συγκεκριμένα, αναφέρει ότι το πρώτο στάδιο είναι α) ο καθορισμός του στόχου, ενώ ακολουθούν με τη σειρά, β) η ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης, γ) ο καθορισμός της στρατηγικής μάρκετινγκ, δ) ο καθορισμός των πόρων και η υλοποίηση, ε) η αξιολόγηση, ενώ τέλος, απομένει στ) ο επανασχεδιασμός, βάσει του στόχου, του χώρου, της διάρκειας και των πολιτιστικών στοιχείων του φεστιβάλ– βλ. σχετικό σχήμα στην Εικόνα 4 (Σκούλτσος, 2014, 110). Το ζητούμενο, ωστόσο, σε κάθε περίπτωση, είναι η εξέταση της βιωσιμότητας ανάλογων σχεδιασμών με γνώμονα την αξιοποίηση του πολιτισμού για την τουριστική ανάπτυξη.

Εικόνα 4. Η βάση για ολοκληρωμένο σχεδιασμό των φεστιβάλ

Πηγή: Σκούλτσος, 2014, 41

2.7 Η συμβολή του πολιτισμού για τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη

Ο πολιτισμός αποτελεί βασικό πυλώνα της βιώσιμης ανάπτυξης ενός κράτους, εξαιτίας των ποικίλων εκφάνσεων που παρουσιάζει και αναδεικνύεται σε εθνικό, τοπικό και περιφερειακό επίπεδο. Η ξεχωριστή θέση που κατέλαβε ο πολιτισμός, ως δημόσιο κοινωνικό αγαθό, προέκυψε μετά το Β' παγκόσμιο πόλεμο, όταν εδραιώθηκε μια νέα τάξη πραγμάτων στην Ευρώπη, με την ανάπτυξη του κοινωνικού κράτους και τη θεσμοθέτηση κοινωνικών δημοκρατικών δικαιωμάτων (Βινιεράτου-Μποσινάκη, 2016, 115-116). Σήμερα, ο πολιτισμός αποτελεί το «κλειδί» της επιτυχίας για την εγχώρια, αλλά και τη διεθνή βιώσιμη ανάπτυξη (UNESCO, 2009, 209-210).

Στο σύγχρονο παρόν, σύμφωνα με την έκθεση (2013) του Προγράμματος Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών - UNDP⁵ - για τη δημιουργική οικονομία, υποστηρίζεται ότι ο

⁵UNDP (United Nations Development Programme): Πρόκειται για το Πρόγραμμα Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών, το οποίο λειτουργεί σε περίπου 170 χώρες και περιοχές, συμβάλλοντας στην εξάλειψη

πολιτισμός αποτελεί τον κεντρικό πυλώνα της βιώσιμης ανάπτυξης μετά τον κοινωνικό, τον οικονομικό και τον περιβαλλοντικό· κι αυτό, γιατί, καθοριστικός παράγοντας για επιτυχή αποτελέσματα δεν είναι κάποιος απρόσωπος γραφειοκρατικός φορέας, αλλά η λαϊκή συμμετοχή στο πλαίσιο καθορισμένων πολιτιστικών κοινοτήτων (UNDP, 2013, 51). Είναι παγκοσμίως, λοιπόν, αποδεκτό ότι ο πολιτισμός αποτελεί ανθρωποκεντρικό πρότυπο ολιστικής ανάπτυξης, γι' αυτόν το λόγο, τις πολιτιστικές πολιτικές βαραίνει η κοινωνική ευθύνη (Γενική Γραμματεία Πολιτισμού, 2013, 5).

Οι άνθρωποι προσπαθούν να ενισχύσουν την εθνική οικονομία και να βελτιώσουν το βιοτικό τους επίπεδο σημαντικά, μέσω ποιοτικών στρατηγικών βιώσιμης πολιτιστικής ανάπτυξης (Λέανδρος 2012, 331).

Επομένως, ο πολιτισμός λογίζεται ως δημόσιο αγαθό, διαμορφώνει εν μέρει το πολιτισμικό κεφάλαιο μιας κοινωνίας και συνδέεται με υπηρεσίες και κλάδους των λεγόμενων Πολιτιστικών και Δημιουργικών Βιομηχανιών⁶ και του Βιώσιμου Πολιτιστικού Τουρισμού (Γενική Γραμματεία Πολιτισμού, 2013, 5-6). Στο πλαίσιο, λοιπόν, της πολιτικής Ατζέντας των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.) για τον τομέα του πολιτισμού, οι συγκεκριμένοι κλάδοι έχουν τον πρώτο λόγο (Γενική Γραμματεία Πολιτισμού, 2013, 6). Συνεπώς, είτε αναφερόμαστε στις τέχνες θεαμάτων, στα ψηφιακά παιχνίδια, στην τηλεόραση, στο ραδιόφωνο, στα μουσεία και στους αρχαιολογικούς χώρους, είτε στα φεστιβάλ και στα πανηγύρια, οι αξίες που παράγουν και συνεισφέρουν με τον τρόπο τους την εγχώρια αγορά είναι ποικίλες - αισθητικές, καλλιτεχνικές, συμβολικές, κοινωνικές και οικονομικές (Αυδίκος, 2014, 52) - για αυτό και το επίπεδο που κατέχουν στον πολιτιστικό χάρτη μιας χώρας είναι καθοριστικής σημασίας για την εξέλιξή τους.

Έτσι, η σταθεροποίηση μιας ολιστικής, βιώσιμης «επιχειρηματικής κουλτούρας», είναι αποτέλεσμα ενός «ενάρετου κύκλου» διαρκούς καινοτομίας και ανάπτυξης (Industry Action Plan 2013, 48). Για παράδειγμα, ο τουρισμός με την προώθηση πολιτιστικών προϊόντων, οι προσπάθειες για αστική και περιφερειακή τοπική ανάπτυξη

της φτώχειας, στη μείωση των ανισοτήτων και του αποκλεισμού και στην ανάπτυξη πολιτικών, δεξιοτήτων ηγεσίας, με σκοπό την ενίσχυση και τη διατήρηση αναπτυξιακών αποτελεσμάτων (UNDP 2017).

⁶Σύμφωνα με την UNESCO «οι πολιτιστικές δημιουργικές βιομηχανίες είναι οι βιομηχανίες που παράγουν και διανέμουν αγαθά ή υπηρεσίες», τα οποία, όπως συμπληρώνει ο Αυδίκος, ανάλογα με τη χρήση ή το σκοπό παραγωγής τους, ενσωματώνουν ή διαβιβάζουν πολιτιστικές εκφράσεις, ανεξάρτητα από την εμπορική αξία που μπορεί να έχουν (Αυδίκος, 2014, 59).

(«δημιουργικές πόλεις»), η πνευματική ιδιοκτησία κ.ά., ενισχύουν το έργο της βιώσιμης αναπτυξιακής διαδικασίας (UNPD 2010, 209).

Επομένως, είναι καλό να γίνει αναφορά στους τρόπους διαχείρισης των φεστιβάλ από δευτερογενείς πηγές, δηλαδή, από σχεδιασμούς υπηρεσιών ή διοικητικών θεσμών που τα εποπτεύουν και αποσκοπούν στη βιωσιμότητα της τουριστικής ανάπτυξης. Ακολουθεί βιβλιογραφική επισκόπηση με παραδείγματα αξιοποίησης του Π.Τ. ως στρατηγική για την τουριστική ανάπτυξη περιοχών από όλον τον κόσμο, αλλά και από την Ελλάδα.

2.8 Βιβλιογραφική Επισκόπηση: Περιπτώσεις Π.Τ.

Κάνοντας μια σύντομη αναδρομή στο παρελθόν, κατά τη διάρκεια της προβιομηχανικής εποχής, η κοινωνία των ελίτ αξιοποιούσε αυτό που σήμερα καλείται ως Π.Τ. (Debes, 2011, 234). Ο 18ος αιώνας θεωρούνταν ο αιώνας της «μεγάλης περιήγησης», διότι τα ταξίδια που έκαναν οι προνομιούχοι νέοι της Αγγλίας είχαν πολιτιστικό και εκπαιδευτικό χαρακτήρα που θα συνέβαλλε στη μετέπειτα σταδιοδρομία τους (Debes, 2011, 234). Ο εμπορευματοποιημένος χαρακτήρας, ωστόσο, των προσφερόμενων πολιτιστικών αγαθών προς κατανάλωση από τους τουρίστες, είναι ένα φαινόμενο των τελευταίων δεκαετιών (Debes, 2011, 234).

Οι Besculides et al αναφέρουν χαρακτηριστικά ότι «τα τελευταία χρόνια έχουν σημειωθεί αυξήσεις στον εγχώριο και στο διεθνή τουρισμό με στόχο την κουλτούρα» (Debes, 2011, 234). Ο σημερινός πολιτιστικός τουρίστας θέλει να ζήσει την εμπειρία της πολιτιστικής περιπέτειας, τις αλλαγές που επήλθαν και τους λόγους που τις προκάλεσαν μέσα από την ιστορία και την αρχαιολογία ενός τόπου, την πολιτιστική του παράδοση και συνέχεια (μουσική, θέατρο, γιορτές, κ.λπ.), τις τέχνες και την αρχιτεκτονική, αλλά ακόμη και μέσα από τη γαστρονομία (την τοπική κουζίνα, την παραγωγή κρασιού κ.ά.), τη μορφολογία της περιοχής, τα διάφορα event, φεστιβάλ και τις εκδηλώσεις αναβίωσης παλιών εθίμων (Μελέτη Δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων, 2013, 15)⁷.

Παρά τις αρνητικές συνέπειες του τουρισμού στον πολιτισμό, η ανάγκη του κόσμου για τουρισμό και πολιτιστική κατανάλωση είναι σχεδόν ίδια, γι' αυτό και οι έννοιες

---

⁷Μελέτη Υφιστάμενης Κατάστασης Αναφορικά με το Ρόλο του Πολιτισμού στην Τουριστική Ανάπτυξη στο Δήμο Κεντρικών Τζουμέρκων, Θεσσαλονίκη 2013, Συλλογικό - (από εδώ και πέρα θα αναφέρεται ως Μελέτη Κεντρικών Τζουμέρκων). Σχετικές ιστοσελίδες: «Η συμβολή του έργου MusicBox στην ανάπτυξη του Δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων» <http://slideplayer.gr/slide/11320370/> και «MusicBox Δίγλωσσο Τηλεοπτικό Ντοκιμαντέρ» <https://www.youtube.com/watch?v=U0-nHvbEfSo>

«τουρισμός» και «πολιτισμός» είναι αλληλεξαρτώμενες (Μελέτη Δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων, 2013, 13). Το πλήθος της υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας (μνημεία, αρχαιολογικοί χώροι, μουσεία, πολιτιστικοί σύλλογοι κ.ά.) και της άυλης (ήθη, έθιμα, πανηγύρια κ.ά.), αποτελεί πλούσια πηγή πολιτιστικών προϊόντων προς τουριστική εκμετάλλευση (Μελέτη Δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων, 2013, 13).

Έτσι, λοιπόν, η αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων, μετατρέπει έναν τόπο σε τουριστικό πόλο έλξης που οδηγεί στη βιώσιμη ανάπτυξη. Στο πλαίσιο αυτό, αξίζει να αναφερθούν ορισμένες προσπάθειες τουριστικής ανάπτυξης εντός κι εκτός Ελλάδας.

2.8.1 Διεθνείς περιπτώσεις Π.Τ.

Οι Russo και van de Borg αναφέρουν ότι ολοένα και περισσότερες ευρωπαϊκές πόλεις χρησιμοποιούν τον τουρισμό ως βασικό αντικείμενο της στρατηγικής που αναπτύσσουν για την τοπική ανάπτυξη. Στην προσπάθειά τους να αποτελέσουν ξεχωριστοί τουριστικοί προορισμοί στον παγκόσμιο χάρτη, οι ευρωπαϊκές πόλεις επενδύουν σε δομές του πολιτισμού, δημιουργώντας μια βιώσιμη βιομηχανία, ανοιχτή σε συνεργασίες με άλλους τομείς, η οποία ενισχύει την τοπική οικονομία (Russo & van de Borg, 2002, 631).

Αρχικά, εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει η μελέτη τεσσάρων ευρωπαϊκών πόλεων από τους Russo και van de Borg. Πρόκειται για τις εξής πόλεις, τη Λισαβόνα (Πορτογαλία), το Ρότερνταμ (Ολλανδία), το Τορίνο (Ιταλία) και τη Λυών (Γαλλία). Το κοινό συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει η συγκεκριμένη μελέτη, είναι το γεγονός ότι εκλείπει κάποιος σχεδιασμός για την τουριστική ανάπτυξη και των τεσσάρων πόλεων - βασισμένος καθαρά στην άυλη πολιτιστική τους κληρονομιά - η οποία θα μπορούσε να μετατρέψει αυτές τις πόλεις σε ελκυστικούς προορισμούς (Russo & van de Borg, 2002, 637). Ενδεχομένως, θα μπορούσαν να αναδείξουν κάποιο χαρακτηριστικό γνώρισμα της άυλης κληρονομιάς τους μέσω ενός φεστιβάλ, ώστε να δημιουργηθεί μια τουριστική ταυτότητα. Χαρακτηριστικές πολιτιστικές όψεις για την τουριστική τους ανάπτυξη αποτελούν τα event και τα φεστιβάλ, τα οποία διαθέτουν πολυθεματικό περιεχόμενο, ενώ η παρουσία τους προσδίδει ζωντάνια στις πόλεις (Popescu & Corbos, 2012, 19).

Γι' αυτόν το λόγο, καλό θα ήταν να παρουσιαστούν επιτυχημένα φεστιβάλ σε πόλεις του εξωτερικού - ως προς την οικονομική ανάπτυξη - τα οποία δημιουργούν ένα συγκριτικό πλεονέκτημα για τις διοργανώτριες πόλεις έναντι άλλων, που δεν έχουν επενδύσει στο φεστιβαλικό τουρισμό ή στα φεστιβάλ γενικότερα.

Έτσι, λοιπόν, ένα από τα πιο επιτυχημένα φεστιβάλ είναι το «Oktoberfest», το οποίο πραγματοποιείται στο Μόναχο της Γερμανίας κατά το μήνα Οκτώβριο και έχει διάρκεια 16 ημέρες (Popescu & Corbos, 2012, 20) – βλ. Εικόνα 5. Τα στατιστικά στοιχεία, ως προς την επισκεψιμότητα του φεστιβάλ, επιβεβαιώνουν την επιτυχημένη του παρουσία. Κάθε χρόνο, πάνω ξέι εκατομμύρια κόσμου δίνουν το παρόν, από τα οποία, το 72% είναι από τη Βαυαρία, το 13% από την υπόλοιπη Γερμανία και το 15% είναι ξένοι τουρίστες, κυρίως από την Ευρώπη, έπειτα από τις Η.Π.Α., από την Αυστραλία και από τη Νέα Ζηλανδία (Popescu & Corbos, 2012, 20).

Εικόνα 5. Αφίσα «Oktoberfest 2018»

Πηγή: <https://www.oktoberfest.de/en/>

Ένα άλλο παγκοσμίως γνωστό φεστιβάλ είναι το «Las Fallas» (The Festival of Carpenters and Fire) της Βαλένθια (Ισπανία), διότι έχει ανακηρυχτεί ως ένα event ανοιχτό προς το κοινό, με σκοπό τον εορτασμό του ερχομού της άνοιξης (Popescu & Corbos, 2012, 21) βλ. Εικόνα 6. Στη διάρκεια του φεστιβάλ πραγματοποιείται πλήθος εκδηλώσεων, όπως α) ταυρομαχίες, β) διαγωνισμοί μαγειρικής για την καλύτερη παρασκευή του γνωστού τοπικού εδέσματος «paella» και γ) διαγωνισμοί ομορφιάς - καλλιστεία («beauty pageants») (Popescu & Corbos, 2012, 22). Κάθε χρόνο οι τουρίστες που καταφθάνουν στο φεστιβάλ της Βαλένθια, ξεπερνούν το ένα εκατομμύριο (Popescu & Corbos, 2012, 22).

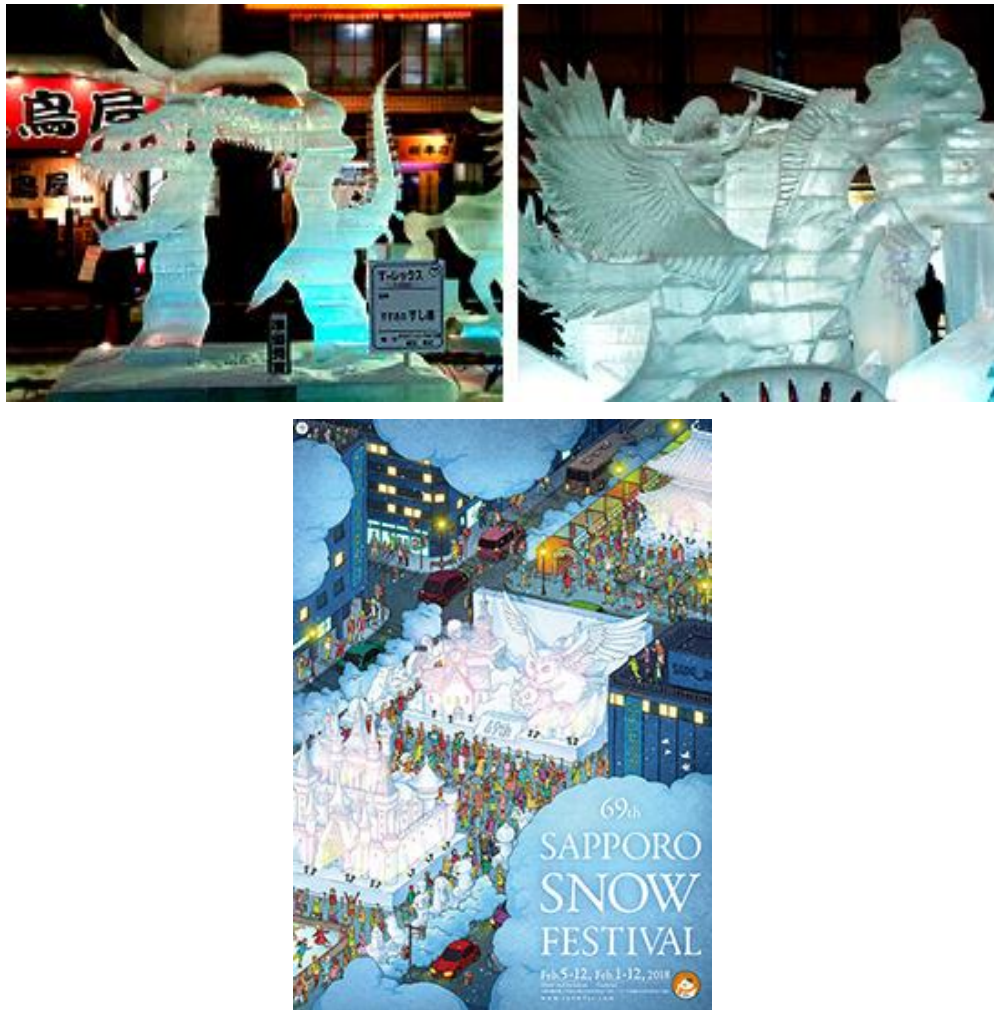

Εικόνα 6. The «Fallas» Festival

Πηγή: <https://www.visitvalencia.com/en/events-valencia/festivities/the-fallas>

Άλλη περίπτωση είναι τα χειμερινά φεστιβάλ, «Snow Festival» (φεστιβάλ χιονιού), τα οποία πραγματοποιούνται σε τέσσερις χώρες: στο Harbin (Κίνα), στο Sapporo (Ιαπωνία) - βλ. Εικόνα 7 - στο Κεμπέκ (Καναδά) και στη Νορβηγία (Popescu & Corbos, 2012, 22-23). Συγκεκριμένα, στο Sapporo, κάθε χρόνο, το μήνα Φεβρουάριο, από το 1950, πραγματοποιείται το φεστιβάλ χιονιού, το οποίο προσελκύει πλήθος κόσμου (Popescu & Corbos, 2012, 23).

Εικόνα 7. Αφίσα «Sapporo Snow Festival»

Πηγή: <http://www.snowfes.com/english/>

Φεστιβάλ με πλούσιο περιεχόμενο - ανάλογα με την εποχή και τις κατά τόπους παραδόσεις - συναντά κανείς σε πολλές περιοχές της Ρουμανίας (Popescu & Corbos, 2012, 23). Τα φεστιβάλ αφορούν: α) στον εορτασμό των Χριστουγέννων και του Πάσχα, β) σε δημοφιλείς παραδόσεις ξένων χωρών, γ) στη μουσική γενικότερα, δ) στον κινηματογράφο και τις τέχνες, ε) σε διεθνείς κουζίνες κ.ά. (βλ. το σχετικό Πίνακα 5) - αντικείμενα, τα οποία συμβάλλουν στην τουριστική προσέλκυση και Ρουμάνων και ξένων επισκεπτών (Popescu & Corbos, 2012, 23). Ωστόσο, εκείνο που ξεχωρίζει, εξαιτίας της οικονομικής και κοινωνικής επίδρασης που ασκεί, είναι το «George Enescu Festival» προς τιμήν του ομώνυμου συνθέτη και πιανίστα, το οποίο πραγματοποιείται μία φορά ανά δύο έτη από το 1958 (Popescu & Corbos, 2012, 24) - βλ. Εικόνα 8.

Event & Φεστιβάλ στη Ρουμανία		
<i>Φεστιβάλ Μουσικής</i>	<i>Φεστιβάλ κινηματογράφου και κινουμένων σχεδίων (animation)</i>	<i>Φεστιβάλ Θεάτρου</i>
<ul style="list-style-type: none"> • The «George Enescu» Festival and International Competition, • Sibiu» Jazz Festival, • The International Festival «George Grigoriu», • EUROPAfest, • BestFest, The International Festival • «The Golden Deer» • The Callatis Festival, • The «Gaudeamus» Festival, • The «Mamaia» Music Festival, • The Musical Autumn from Cluj etc. 	<ul style="list-style-type: none"> • The International Festival «Transilvania» (TIFF), • «Anonymous» Festival, • Anim'est Festival, • The Historian Movie Festival from Rasnov, • Asta Movie Festival, • BEST Movie Festival, • DaKino Festival, «Bucharest» International Movie Festival etc. 	<ul style="list-style-type: none"> • SibFest, • The National Theater Festival (FNT), • «Workshop» International Festival, • B-Fit - Street Theater Festival etc.

Πίνακας 5. Event & Φεστιβάλ στη Ρουμανία

Πηγή: Popescu & Corbos, 2012, 23-24

Εικόνα 8. George Enescu Festival

Πηγή: <http://festivalenescu.ro/en/>

Τέλος, η περίπτωση μιας νησιωτικής περιοχής, όπως είναι η Μάλτα, αποτελεί έναν ξεχωριστό τουριστικό προορισμό, διότι, τα τελευταία είκοσι χρόνια περίπου, οι

στρατηγικές που ακολουθεί, δε στοχεύουν στο μαζικό τουρισμό, αλλά ξεκάθαρα στον Π.Τ. Η Μάλτα είναι μια νησιωτική περιοχή με μεγάλη παράδοση στην υποδοχή επισκεπτών από την Β. Ευρώπη· βασιζόμενη, λοιπόν, σε αυτήν πραγματικότητα, επανασχεδίασε και μετέτρεψε το πολιτιστικό της προϊόν σε τουριστικό (Νάζου, 2015, 22). Έτσι, εφαρμόστηκε μια νέα τουριστική πολιτική, επικεντρωμένη στην πίεση φορέων και ΜΚΟ για την ευαισθητοποίηση του κοινού και την καταπολέμηση έργων που ήταν καταστρεπτικά για το περιβάλλον (Νάζου, 2015, 22). Στο πλαίσιο αυτό ξεκίνησαν έργα αστικής ανάπλασης και διατήρησης - διαχείρισης του φυσικού περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς (Νάζου, 2015, 22).

2.8.2 Περιπτώσεις Π.Τ. στην Ελλάδα

Για την καταγραφή ορισμένων ενδεικτικών περιπτώσεων του Π.Τ., λαμβάνονται υπόψη δύο μελέτες που έγιναν για τον Π.Τ. - η μία ανήκει στο πλαίσιο του προγράμματος «Διασυνοριακό Μουσικό Κουτί» Ελλάδα-Ιταλία, 2007-2013 και η άλλη, στο πλαίσιο του «Σχεδίου Δράσης για τον Πολιτιστικό Τουρισμό στις Κυκλάδες», του 2015.

Έτσι, λοιπόν, για την ηπειρωτική Ελλάδα σημειώνονται τα εξής:

Αρχικά, η περίπτωση της Μακρινίτσας Βόλου, παρουσιάζει πολλές πολιτιστικές όψεις σε συνδυασμό με τη θρησκευτική παράδοση και τις εποχές του χρόνου. Πρόσφατα, από το 2007, αναβιώνει εκεί το παραδοσιακό έθιμο της Αποκριάς, «Αφανός». Στο πλαίσιο της αναβίωσης, περιλαμβάνονται η κατασκευή, το πέταγμα, ο διαγωνισμός αερόστατου και το άναμμα του «Αφανού» (φωτιά και πουρνάρια) στην πλατεία, ενώ παράλληλα, το έθιμο συνοδεύουν παραδοσιακά αποκριάτικα τραγούδια, τοπικά αποκριάτικα γλυκά και άλλα εδέσματα, καθώς και τσίπουρο ή κρασί από τοπικούς παραγωγούς (Μελέτη Δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων, 2013, 22).

Έπειτα, κάθε καλοκαίρι, πραγματοποιούνται πολλές πολιτιστικές εκδηλώσεις, φεστιβάλ και πανηγύρια, ενώ το μήνα Μάιο αναβιώνει ένα άλλο, διονυσιακού χαρακτήρα έθιμο, οι «Μάηδες» (Δήμος Κεντρικών Τζουμέρκων, 2013, 22). Το χειμώνα, κατά την περίοδο των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονιάς, πραγματοποιούνται επίσης ποικίλες εκδηλώσεις, πολλές από τις οποίες λαμβάνουν χώρα στο μουσείο λαϊκής τέχνης και ιστορίας του Πηλίου (Μελέτη Δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων, 2013, 22).

Δεύτερον, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η τεχνητή λίμνη Κερκίνη του νομού Σερρών, ένας από τους δέκα σημαντικότερους υδροβιότοπους της χώρας και των Βαλκανίων

(Μελέτη Δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων, 2013, 23). Σε συνδυασμό με την αξιοποίηση του φυσικού περιβάλλοντος, ο πολιτιστικός τουρίστας έχει τη δυνατότητα να συναντήσει εναλλακτικές μορφές τουρισμού, όπως ιππασία, ορειβασία, αναρρίχηση κ.ά. (Μελέτη Δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων, 2013, 23). Επίσης, κάθε καλοκαίρι, από το 2000, πραγματοποιείται το οικολογικό φεστιβάλ Κερκίνης, «Καθ' όχθην Κερκίνης», από την ομώνυμη μη κερδοσκοπική αστική εταιρεία πολιτών, το οποίο έχει διάρκεια 7-10 ημερών με πλούσια μουσικά προγράμματα και προσελκύει πλήθος επισκεπτών (Μελέτη Δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων, 2013, 23). Είναι άξιο αναφοράς το γεγονός ότι, κατά τη διάρκεια του εν λόγω φεστιβάλ, γίνεται δωρεάν ενημέρωση του κοινού για την ιστορία του τόπου μέσα από οπτικοακουστικό υλικό, καθώς και δωρεάν περιηγήσεις οικολογικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος (Μελέτη Δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων, 2013, 23).

Τρίτον, η περίπτωση της Νάουσας ξεχωρίζει κυρίως για το καρναβάλι, στο πλαίσιο του οποίου αναβιώνουν έθιμα με ρίζες από τη λατρεία του αρχαίου θεού Διόνυσου (Μελέτη Δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων, 2013, 24). Μια πολύ σημαντική πολιτιστική όψη για την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής είναι η μουσική συνάντηση χάλκινων μουσικών οργάνων από χώρες των Βαλκανίων και της Μεσογείου (Μελέτη Δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων, 2013, 24). Ανάλογες όψεις Π.Τ. είναι: α) η ύπαρξη του διεθνούς φολκλορικού φεστιβάλ παραδοσιακών χορών CIOFF - Πυρσού Νάουσας, που αποσκοπεί στη διαπολιτισμική γνωριμία των λαών, β) το διεθνές φεστιβάλ κινηματογράφου και γ) οι εκδηλώσεις «Οίνος και Πολιτισμός» (Μελέτη Δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων, 2013, 24).

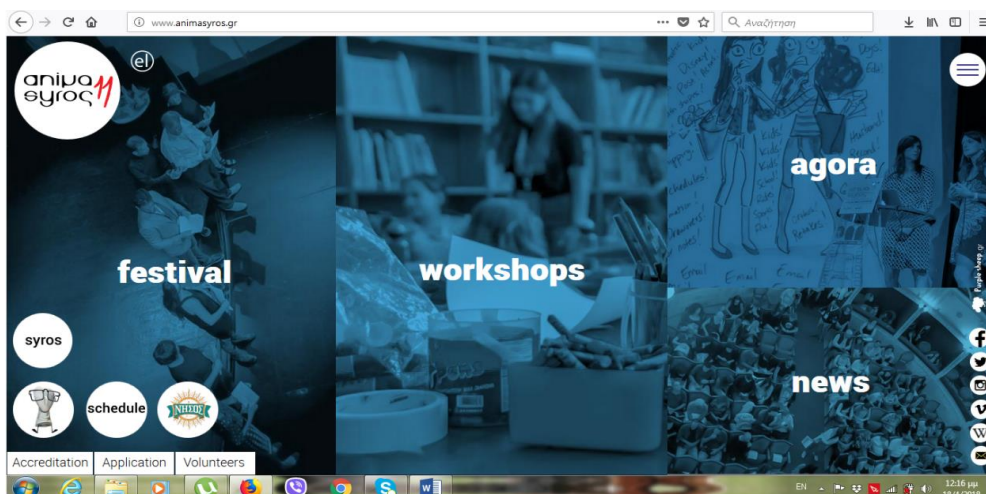
Τέταρτη περίπτωση, είναι αυτή των Πρεσπών, για την τουριστική ανάδειξη της οποίας, μια ομάδα εθελοντών με επικεφαλής την Αυστριακή Γκαμπριέλα Σάινερ, ξεκίνησε το 2000 μια μεγάλη προσπάθεια, στο πλαίσιο μιας διασυνοριακής συνεργασίας (Μελέτη Δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων, 2013, 25). Την περιοχή των δύο λιμνών μοιράζονται τρία κράτη (Ελλάδας, Αλβανίας, Σκοπίων), γι' αυτό και είναι δύσκολο να αποτελέσει τουριστικός προορισμός μέσω ενός ολοκληρωμένου σχεδίου (Μελέτη Δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων, 2013, 25). Η Σάινερ είναι πρόεδρος του Πολιτιστικού Τριγώνου Πρεσπών (ΠΤΠ), μιας ανεξάρτητης, μη κυβερνητικής οργάνωσης στην περιοχή των συνόρων της Ελλάδας με την Αλβανία και τα Σκόπια (Μελέτη Δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων, 2013, 25). Το ΠΤΠ οργανώνει διάφορα προγράμματα σχετικά με: α) την έρευνα, τη διατήρηση και την αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, β) την κινητοποίηση πολιτών και φορέων και γ) την ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ τους (Μελέτη Δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων, 2013, 25). Ακόμη, το ΠΤΠ συμβάλλει στην ανάπτυξη εναλλακτικού τουρισμού στην περιοχή των Πρεσπών μέσω ευρωπαϊκών προγραμμάτων, όπως είναι το

Network for Sustainable Tourism: Δίκτυο για μια βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη (NEST), (Μελέτη Δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων, 2013, 25).

Για τη νησιωτική Ελλάδα παρουσιάζονται οι εξής όψεις του Π.Τ.:

Αρχικά, η περιοχή των Κυκλάδων παρουσιάζει μια τελειώς διαφορετική προσέγγιση του Π.Τ.: κι αυτό, γιατί δίνεται έμφαση στη λαϊκή χειροτεχνική παράδοση και συγκεκριμένα, στην υφαντική τέχνη, η οποία έχει μεν μια πολύχρονη και ενδιαφέρουσα παρουσία στα νησιά Νάξος, Πάρος, Μύκονος, Τήνος, Κύθνος, Σύρος, Σαντορίνη, ωστόσο, παραμένει αναξιοποίητη τουριστικά (Νάζου, 2015, 52; 54). Γι' αυτόν το λόγο, η Νάζου προτείνει: α) την έκδοση ενός εναλλακτικού τουριστικού οδηγού (έντυπο και ψηφιακό - δίγλωσσο), με ιστορικό, λαογραφικό και εθνολογικό περιεχόμενο, β) τη δημιουργία μιας σειράς πρωτότυπων φωτογραφιών, τύπου καρτ-ποστάλ - «οπτικό αναμνηστικό» - με θέμα την υφαντική και γ) τη δημιουργία μιας σειράς από «υφαντικά» αναμνηστικά - σουβενίρ (Νάζου, 2015, 54-55). Μια γνωστή όψη Π.Τ. αφορά στην Τήνο, όπου κάθε καλοκαίρι διοργανώνεται το ομώνυμο «Φεστιβάλ Τήνου», στο οποίο μετέχουν Έλληνες και ξένοι δημιουργοί (Μελέτη Δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων, 2013, 27). Αυτό περιλαμβάνει διαφόρων ειδών εκδηλώσεις, όπως θεατρικές και χορευτικές παραστάσεις, μουσικές συναυλίες, συνέδρια, όπερα, μαθητικές συναυλίες, ποιητικές βραδιές, βραδιές παραμυθιών, εκθέσεις γλυπτικής, ζωγραφικής και φωτογραφίας, αναβίωση του εθίμου της Τράτας, διαδραστικές τοπικές ασχολίες (καλαθοπλεκτική κ.ά.) και πλήθος παιδικών δράσεων (θέατρο, κατασκήνωση κ.ά.), (Νάζου, 2015, 27).

Ακολουθούν ορισμένες καλύτερες πρακτικές Π.Τ. που αφορούν στο νότιο Αιγαίο. Η Ερμούπολη της Σύρου ίσως αποτελεί την καλύτερη περίπτωση νησιωτικών περιοχών του νοτίου Αιγαίου, διότι έχει αναπτύξει θεσμούς, τους οποίους αξιοποιεί ως πολιτιστικούς πόρους, με στόχο τον ποιοτικό τουρισμό (Νάζου, 2015, 26). Συγκεκριμένα, το διεθνές φεστιβάλ και φόρουμ κινουμένων σχεδίων, «animasyros», πραγματοποιείται από το 2008 κάθε μήνα Οκτώβριο και περιλαμβάνει: α) προβολές ταινιών κινουμένων σχεδίων, β) θεματικά αφιερώματα σε διεθνή φεστιβάλ, γ) επαγγελματικό φόρουμ με τη συμμετοχή καταξιωμένων Ελλήνων και ξένων δημιουργών, γι' αυτό κι αποτελεί έναν εναλλακτικό τουριστικό πόλο έλξης, ενισχύοντας την πολιτιστική κίνηση και τους φθινοπωρινούς μήνες (Νάζου, 2015, 26). Υπάρχει και διαθέσιμη ιστοσελίδα για το φεστιβάλ και φόρουμ κινουμένων σχεδίων «animasyros» - βλ. Εικόνα 9.

Εικόνα 9. Κεντρική ιστοσελίδα «animasyros + agora»

Πηγή: <http://www.animasyros.gr/>

Γενικά, είναι πολύ σημαντικό να τονιστεί το γεγονός ότι η Ερμούπολη αποτελεί πρότυπο παράδειγμα παροχής πολιτιστικών πόρων, όπως είναι:

α) οι πολιτιστικοί σύλλογοι: Λύκειο Ελληνίδων Σύρου, Μουσικός Όμιλος Σύρου (Μ.Ο.Σ.), Μικρο-Ιστορικός Θεατρικός Πολιτιστικός Όμιλος «ΣΟΥΡΗΣ», Θεατρικός Πολιτιστικός Όμιλος Σύρου «Απόλλων», Πολιτιστικό Κέντρο Εργαζομένων στο δημόσιο Ν.Π.Δ.Δ. και Ο.Τ.Α. Σύρου, Θεατρική Ομάδα «Μπαστίας»,

β) μουσεία που αφορούν στην αρχαιολογία, την βιομηχανική πολιτιστική κληρονομιά και τη ναυτική παράδοση, τη λαογραφία,

γ) η δημοτική και η πανεπιστημιακή βιβλιοθήκη,

δ) το δημοτικό θέατρο «Απόλλων» και

ε) το δημοτικό και συνεδριακό κέντρο (Νάζου, 2015, 26).

Μια άλλη αξιόλογη περίπτωση προσέλκυσης πολιτιστικών τουριστών, αποτελεί η Άνδρος, όπου επετεύχθη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη μέσω της αξιοποίησης των πολιτιστικών της πόρων. Συγκεκριμένα, η λειτουργία του μουσείου σύγχρονης τέχνης (ίδρυμα Γουλανδρή) και του πολιτιστικού ιδρύματος Πέτρου και Μαρίκας Κυδωνιέως - βλ. Εικόνα 10 - σε συνδυασμό με την ύπαρξη διαφόρων προβιομηχανικών μνημείων της υπαίθρου (πυργόσπιτα, αρχοντικά εφοπλιστών, αγροτικά οικήματα - νερόμυλοι, γεφύρια, κρήνες κ.ά.) - καθώς και η χρήση ενός δικτύου μονοπατιών - συνέβαλαν στη διαμόρφωση ενός κατάλληλου προτύπου του Π.Τ. (Νάζου, 2015, 26).

Εικόνα 10. Πολιτιστικό Ίδρυμα Πέτρου και Μαρίκας Κυδωνιέως.

Πηγή: [https://www.e-](https://www.e-kyklades.gr/showroom/tourism/INSTITUTIONOFFKYDONIEOS?lang=el)

[kyklades.gr/showroom/tourism/INSTITUTIONOFFKYDONIEOS?lang=el](https://www.e-kyklades.gr/showroom/tourism/INSTITUTIONOFFKYDONIEOS?lang=el)

2.8.3 Σχέση ποιότητας – αξίας για τον Π.Τ. («value for money»)

Σύμφωνα με τις παραπάνω περιπτώσεις πολιτιστικών όψεων για την τουριστική ανάπτυξη, παρατηρώ ότι, κυρίως στο εξωτερικό, γίνεται «εκμετάλλευση» της αξιοποίησης των πολιτιστικών πόρων μιας περιοχής για την ψυχαγωγική ικανοποίηση τουριστών, με απώτερο σκοπό, όμως, την οικονομική ευμάρεια. Εκτός αυτού, όμως, σε ορισμένες περιπτώσεις γίνεται σημαντική προσπάθεια ποιοτικής αναβάθμισης στη σημασία του τουρισμού, ακριβώς γιατί συνδέεται πολύ στενά με διαφόρων ειδών αξιόλογες πολιτιστικές όψεις, όπως συμβαίνει στην Ερμούπολη της Σύρου.

Διατείνομαι, λοιπόν, ότι θα μπορούσε να δίνεται μεγαλύτερη έμφαση στην ποιοτικότερη σχέση μεταξύ της όψης του Π.Τ. με τον πολιτιστικό τουρίστα - είτε πρόκειται για κάποιο φεστιβάλ - είτε για κάποιο άλλο είδος εναλλακτικού τουρισμού - ώστε, όταν ο εκείνος εισπράττει ανάλογα πολιτιστικά ερεθίσματα, να αισθάνεται, όχι απλώς ότι πέρασε καλά, αλλά ότι «κέρδισε» κάτι διαφορετικό, ποιοτικά φιλτραρισμένο, το οποίο καλλιέργησε το νου του.

Μια διαφορετική, επομένως, πρακτική θα είχε καλύτερη ποιοτικά τύχη για τον τουρισμό. Γι' αυτόν το λόγο, στο πλαίσιο της συζήτησης περί Π.Τ., πραγματεύομαι τα δεδομένα μιας επαρχιακής πόλης, της Δράμας, από την οποία κατάγομαι και έχω μερική γνώση του πολιτιστικού γίγνεσθαι, προτείνοντας την ένταξη ενός νέου φεστιβάλ, το οποίο

λειτουργεί ενισχυτικά στο πλαίσιο του στρατηγικού σχεδιασμού. Η συγκεκριμένη στρατηγική ανάπτυξης, που αποτελεί και την πρωτοτυπία της παρούσας έρευνας, αποσκοπεί: α) στην τουριστική προσέλκυση και β) στην κατά τόπους λειτουργική και ποιοτική εφαρμογή της για τη διατήρηση και την ανάπτυξη των τοπικών πολιτισμικών αξιών.

Για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας, λοιπόν, κρίνεται αναγκαίο να διερευνηθεί το πώς προσεγγίζεται πρακτικά ο Π.Τ. με την ευρύτερη έννοια και μάλιστα, σε μια μικρή πόλη, όπως είναι η Δράμα, για να υπάρχει «εστίαση» και στη συνέχεια, τοποθέτηση – πρωτοτυπία.

Κεφάλαιο 3

Τρεις Διακεκριμένες Περιπτώσεις Μελέτης Τουριστικής Ανάπτυξης στη Δράμα: Κατάρτιση Στρατηγικού Σχεδιασμού με γνώμονα τον Π.Τ.

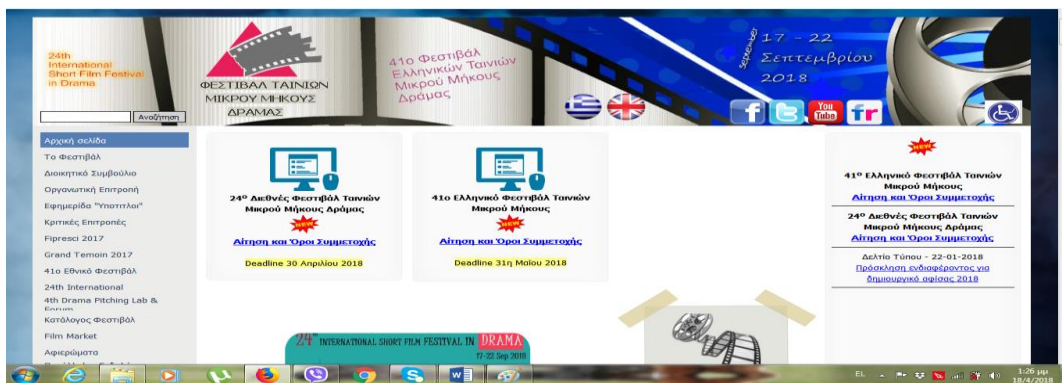
3.1 Μελέτη περίπτωσης: Το «Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους»

«Το Φεστιβάλ της Δράμας ταξιδεύει...

Με μικρές αποσκευές»...

(Φ.Τ.Μ.Μ. 2018)

Αρχικά, σημειώνεται ότι το Φ.Τ.Μ.Μ. είναι ένα καλλιτεχνικό φεστιβάλ. Οι δράσεις του - από την ίδρυσή του (1978), μέχρι και σήμερα - σύμφωνα με την κεντρική του ιστοσελίδα (βλ. Εικόνα 11) - στοχεύουν, γενικά, στη διάδοση της τέχνης του κινηματογράφου και συγκεκριμένα, των ταινιών μικρού μήκους στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.

Εικόνα 11. Κεντρική Ιστοσελίδα του Φ.Τ.Μ.Μ. Δράμας

Πηγή: <http://www.dramafilmfestival.gr/index.html>

Κάθε χρόνο, λοιπόν, το μήνα Σεπτέμβριο, το εν λόγω φεστιβάλ διοργανώνεται στην πόλη της Δράμας, όπου προβάλλονται ελληνικές και ξένες ταινίες μικρού μήκους. Πρόκειται, δηλαδή, για εθνικό και διεθνές φεστιβάλ, το πρώτο μετράει 40 χρόνια παρουσίας, ενώ το δεύτερο 23 - βλ. Εικόνα 12 (αφίσα 2017). Εκτός από αυτές τις δύο βασικές κατηγορίες του ελληνικού και του διεθνούς φεστιβάλ, τα τελευταία τέσσερα χρόνια έχει γίνει μια σημαντική προέκταση στο πλαίσιο του φεστιβάλ, ονόματι «Drama Mini Talent Lab», που σημαίνει, δηλαδή, «μικρό εργαστήριο παραγωγής ταλέντων». Σκοπός αυτού του εργαστηρίου, είναι η εκπαίδευση νέων κινηματογραφιστών και παραγωγών από όλον τον κόσμο, οι οποίοι μαθαίνουν α) τους τρόπους, με τους οποίους μπορούν να παρουσιάσουν μια πεντάλεπτη ταινία μικρού μήκους, όπως επίσης β) και τους τρόπους πιθανής χρηματοδότησης.

Οι παράλληλες εκδηλώσεις που διοργανώνονται αφορούν σε α) εκθέσεις εικαστικής τέχνης και φωτογραφίας και β) στα λεγόμενα «αίθρια λογοτεχνικά μεσημέρια», όπου παρουσιάζονται νέα βιβλία. Επίσης, πριν από την έναρξη του φεστιβάλ, υπάρχουν και οι προ φεστιβαλικές εκδηλώσεις πολιτιστικού και μη περιεχομένου. Για παράδειγμα, στις 12 Σεπτεμβρίου του 2017, πραγματοποιήθηκε η «15^η Λαμπαδηδρομία Εθελοντών Αιμοδοτών».

Εικόνα 12. Αφίσα Φ.Τ.Μ.Μ. 2017

Πηγή: Κεντρική ιστοσελίδα Φ.Τ.Μ.Μ.

Παράρτημα του Φ.Τ.Μ.Μ. αποτελεί το Δ.Ω.Δ. (Δημοτικό Ωδείο Δράμας) στον αμφιθεατρικό χώρο του οποίου, πραγματοποιείται η τελετή έναρξης και λήξης του φεστιβάλ.

Γενικά, κατά τη διάρκεια όλου του έτους, παρουσιάζεται ποικιλία δράσεων με αφορμή το φεστιβάλ, όπως: α) κινηματογραφικά αφιερώματα, β) σχετικά σεμινάρια, γ) συνέδρια, δ) διαλέξεις - συζητήσεις, ε) εκθέσεις, στ) μουσικές συναυλίες - θεατρικές παραστάσεις, όχι αποκλειστικά στην πόλη της Δράμας, αλλά και σε άλλες πόλεις της Ελλάδας και του εξωτερικού. Συγκεκριμένα, η Αθήνα, η Θεσσαλονίκη κι άλλες πόλεις της περιφέρειας, αλλά και χώρες, όπως η Κύπρος, η Σερβία, η Ιταλία, η Γερμανία και η Αίγυπτος έχουν φιλοξενήσει το εν λόγω φεστιβάλ.

Στο πλαίσιο του Φ.Τ.Μ.Μ. λειτουργεί και το τμήμα του Film Market, το οποίο περιλαμβάνει τις περισσότερες ταινίες, που έχουν προβληθεί τα τελευταία χρόνια, σε μορφή DVD. Το ειδικό αυτό αρχείο ταινιών είναι διαθέσιμο για ερευνητές και κινηματογραφιστές. Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ, στην πόλη της Δράμας, υπάρχει ένας πλήρως τεχνικά εξοπλισμένος χώρος, στον οποίο οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να παρακολουθούν ταινίες του τρέχοντος φεστιβάλ.

Οι παραπάνω δράσεις συγχρηματοδοτούνται από το δήμο Δράμας και από το ΥΠΠΟΑ, αφού από το 1996, το Φ.Τ.Μ.Μ. αποτελεί κοινωφελής δημοτική επιχείρηση (Ν.Π.Ι.Δ.).

Ακόμη, το ΕΚΚ (Ελληνικό Κέντρο Κινηματογράφου) - υπό την εποπτεία του ΥΠΠΟΑ - στηρίζει την κινηματογραφική τέχνη, α) συγχρηματοδοτώντας τα ελληνικά κινηματογραφικά φεστιβάλ, όπως και του Φ.Τ.Μ.Μ. Δράμας και β) δίνοντας το παρόν στις κινηματογραφικές αγορές ως ανώνυμη εταιρεία από το 1981 (ΕΚΚ 2017).

Πρόσφατα, λοιπόν, ανακοινώθηκε από την Ελληνική Ραδιοφωνική Τηλεόραση ΕΡΤ, η χρηματοδότηση 15 ταινιών μικρού μήκους ύψους 250.000. Επίσης, το ΥΠΠΟΑ δημοσίευσε δελτίο τύπου - για το μήνα Νοέμβριο του 2017 - έκτακτης επιχορήγησης ύψους 1.000.000 € προς το ΕΚΚ.

Είναι κοινώς παραδεκτό ότι το επίσημο εθνικό Φ.Τ.Μ.Μ. αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα του είδους του στην Ευρώπη. Έπειτα από 40 χρόνια, το Φ.Τ.Μ.Μ. Δράμας έχει διαγράψει μια καταξιωμένη πορεία στο χώρο του κινηματογράφου και του σύγχρονου πολιτισμού γενικότερα. Απόδειξη αποτελεί το γεγονός των αυξανόμενων αιτήσεων συμμετοχής, αλλά και του αυξανόμενου ενδιαφέροντος του κοινού.

Η επιτυχία του Φ.Τ.Μ.Μ. οφείλεται στους συντελεστές του - με επικεφαλής τον καλλιτεχνικό διευθυντή του Αντώνη Παπαδόπουλο - σε συνδυασμό με το υψηλό καλλιτεχνικό του επίπεδο. Πολύ σημαντική, επίσης, αποτελεί η αναγνώριση του Φ.Τ.Μ.Μ. από την Ευρωπαϊκή Ακαδημία Ταινιών (European Film Academy - EFA), η οποία το ενέταξε στο δίκτυο συνεργαζόμενων φεστιβάλ με την ευρωπαϊκή ακαδημία κινηματογράφου, ενώ απονεμήθηκε τιμητικός τίτλος μέλους με δικαίωμα ψήφου στον καλλιτεχνικό του διευθυντή.

Στο πλαίσιο των διακρίσεων, φέτος, η Fipresci (Διεθνής Ομοσπονδία Κριτικών Κινηματογράφου) και η Βουλή των Ελλήνων θα απονεύμουν το δικό τους βραβείο στο Διεθνές Τμήμα του Φεστιβάλ, αναγνωρίζοντας και τιμώντας την προσφορά του Φ.Τ.Μ.Μ. Δράμας. Ακόμη, υπογραμμίζεται ότι, φέτος, το Φ.Τ.Μ.Μ. Δράμας είναι υπό την αιγίδα της Βουλής των Ελλήνων.

Σκοπός του φεστιβάλ δεν είναι μόνο το διαγωνιστικό μέρος και η προώθηση νέων κινηματογραφιστών μέσω της προβολής ταινιών, αλλά και η έξοδος του στις ξένες αγορές διανομής και σε άλλα διεθνή φεστιβάλ. Για την εύρυθμη λειτουργία του φεστιβάλ, ο δήμος Δράμας έχει προβεί στην αγορά μιας παλιάς καπναποθήκης, η οποία - αφού διαμορφωθεί καταλλήλως σε αίθουσες κινηματογράφου από το ΥΠΠΟΑ - θα δοθεί στο φεστιβάλ, όχι μόνο για τις ανάγκες της κεντρικής εκδήλωσης, αλλά και για άλλες εκδηλώσεις καλλιτεχνικού περιεχομένου, όπως εκθέσεις, συναυλίες, θεατρικές και χορευτικές παραστάσεις, κινηματογραφικές προβολές κ.ά. Για την επίτευξη των στόχων

του, το Φ.Τ.Μ.Μ. καλεί κάθε χρόνο επαγγελματίες φεστιβάλ διανομής και επαγγελματίες τηλεοπτικών σταθμών.

Ακόμη, το 2017, το Φ.Τ.Μ.Μ. «ταξίδεψε με μικρές αποσκευές» σε πόλεις της Ελλάδας, όπως Αθήνα, Νάξο, Καλαμάτα κ.α., αλλά και στο εξωτερικό (Βλ. Εικόνες 13 & 14). Το τελευταίο πρόγραμμα του Φ.Τ.Μ.Μ. για το έτος 2017, διάφορα βίντεο κ.ά., μπορεί να τα βρει κανείς στο συγκεκριμένο σύνδεσμο⁸.

Εικόνα 13. Εξωτερική όψη των γραφείων του Φ.Τ.Μ.Μ. στη Δράμα

Πηγή: προσωπικό αρχείο φοιτήτριας

---

⁸ <http://www.dramafilmfestival.gr/bookcatalogueoffestival2017.html>

Εικόνα 14. Κεντρική είσοδος των γραφείων του Φ.Τ.Μ.Μ. στη Δράμα

Πηγή: προσωπικό αρχείο φοιτήτριας

3.2 Μελέτη περίπτωσης: Το event της «Ονειρούπολης Δράμας»

«Ονειρούπολη»,

Το χωριό του Αϊ - Βασίλη

«Ταξίδι στην εποχή των Χριστουγέννων»

(Πρόγραμμα «Ονειρούπολης» 2017 – 2018)

Η «Ονειρούπολη» είναι μια πλούσια σε πολιτιστικό περιεχόμενο εκδήλωση, που έκανε για πρώτη φορά την εμφάνισή της το 2004 την περίοδο των Χριστουγέννων. Πρόκειται, δηλαδή, για ένα εποχιακό event κι όχι για φεστιβάλ. Πρωτεργάτες αυτής της ιδέας ήταν ο νεοεκλεγείς δήμαρχος, Θωμάς Μαργαρίτης και το επιτελείο του (psithiri.gr 2017). Σκοπός αυτής της χριστουγεννιάτικης εκδήλωσης ήταν να αναδειχθεί η πόλη της Δράμας σε έναν χειμερινό τουριστικό προορισμό για το ευρύ κοινό (psithiri.gr 2017).

Πράγματι, με την πάροδο των χρόνων, η Δράμα έγινε ένας ελκυστικός χριστουγεννιάτικος προορισμός χάρη στην «Ονειρούπολη». Βασικός φορέας υλοποίησης και χρηματοδότησης είναι ο δήμος Δράμας, ενώ η Δ.Ε.Κ.Π.Ο.Τ.Α ως Ν.Π.Ι.Δ. αναλαμβάνει

οτιδήποτε αφορά στο περιεχόμενο, στην επικοινωνία, στην επικαιροποίηση και στην προώθηση του προγράμματος - βλ. Εικόνα 15. Ο σχετικός σύνδεσμος του φετινού προγράμματος της «Ονειρούπολης» - παρατίθεται στο σχετικό σύνδεσμο⁹.

Εικόνα 15. Πρόγραμμα Εκδηλώσεων Ονειρούπολης 2017 - 2108 - κεντρική ιστοσελίδα της Δ.Ε.Κ.Π.Ο.Τ.Α.

Πηγή: <http://www.dekpota.gr/>

Είναι γεγονός ότι από το 2003, που ξεκίνησε η «Ονειρούπολη», το πρόγραμμα αυτής της μεγάλης σε διάρκεια εκδήλωσης αφορούσε σε ένα πλήθος δράσεων. Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα προγράμματα της «Ονειρούπολης» - από το 2003 έως και το 2017 - διαπιστώνεται ότι, γενικά, οι δράσεις διακρίνονται σε δύο βασικές κατηγορίες:

1) εκείνες, στις οποίες το κοινό είναι αμέτοχο (παθητικό) - απλώς παρακολουθεί και διασκεδάζει ποικιλοτρόπως μέσα από:

- α) μουσικές συναυλίες,
- β) χορευτικές παραστάσεις,
- γ) θεατρικές παραστάσεις,
- δ) εκθέσεις διαφόρων ειδών,

⁹ http://www.dekpota.gr/events_december2017.html

ε) γυμναστικές επιδείξεις κ.ά.

και 2) εκείνες, στις οποίες το κοινό (κυρίως παιδιά), μετέχει (ενεργητικό), με διάφορους τρόπους:

α) επίσκεψη στο σπιτάκι του Αϊ - Βασίλη, όπου ο καθένας μπορεί να μιλήσει και να φωτογραφηθεί μαζί του,

β) επίσκεψη στο σπιτάκι ζαχαροπλαστικής, όπου εκτελούν «γλυκές» συνταγές,

γ) επίσκεψη στο σπιτάκι των ξωτικών, όπου ο καθένας μπορεί να ζητήσει από τους εθελοντές των ξωτικών να του ζωγραφίσουν στο πρόσωπο μια χριστουγεννιάτικη φιγούρα,

δ) επίσκεψη στο σπιτάκι του παραμυθιού, όπου γίνεται αφήγηση ποικίλων παραμυθιών από εθελοντές, όπως, επίσης και παρουσιάσεις ειδικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων, στο πλαίσιο των οποίων υπάρχει διαδραστικότητα μεταξύ πομπού και κοινού,

ε) επίσκεψη στα διάφορα ψυχαγωγικά παιχνίδια - όπως είναι το καρουζέλ, τα συγκρουόμενα, η μπαλαρίνα κ.ά. - κάποια από τα οποία λαμβάνουν χώρα, είτε στην κεντρική πλατεία, είτε στο δημοτικό κήπο,

στ) αγώνες δρόμου για ενήλικες και παιδιά,

ζ) στολισμός χριστουγεννιάτικου δέντρου,

η) συμμετοχή στη δράση «οι ευχές ταξιδεύουν» με αιωρούμενα φαναράκια,

θ) συμμετοχή του κοινού σε διάφορους διαγωνισμούς, π.χ., φωτογραφίας, όπου ακολουθούν αντίστοιχες βραβεύσεις κ.ά.

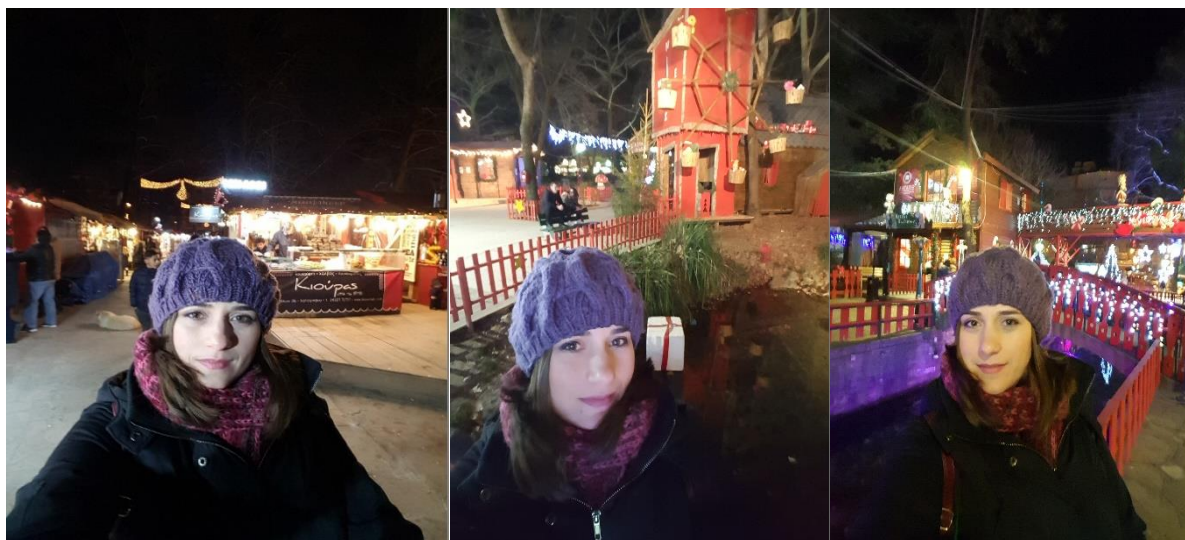
Είναι σημαντικό να αναφερθεί, επίσης, το γεγονός ότι πραγματοποιούνται και παράλληλες δράσεις, διαφόρων ειδών, εκτός «Ονειρούπολης». Ενδεικτικά, στο φετινό πρόγραμμα 2017-2018, πραγματοποιήθηκαν κάποιες δράσεις, σε χώρους του παλιού δημαρχείου στο κέντρο της πόλης, όπως ήταν τα βιωματικά εργαστήρια για μαθητές δημοτικού - τα οποία υλοποιήθηκαν από το Κέντρο Πρόληψης Εξαρτήσεων και Προαγωγής Ψυχοκοινωνικής Υγείας σε συνεργασία με το Τμήμα Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης & Πολιτισμού του δήμου Δράμας. Ιδιαίτερο γεγονός αποτελεί για δεύτερη συνεχόμενη χρονιά, στο πλαίσιο της «Ονειρούπολης», το ειδικά αφιερωμένο τριήμερο ποικίλων δράσεων, που λαμβάνουν χώρα στο Χιονοδρομικό Κέντρο Φαλακρού (βλ. Πίνακα 6).

**«Ονειρούπολη Δράμας» - Τριήμερο δράσεων Χιονοδρομικό Κέντρο
Φαλακρού για 2^η Χρονιά**

- Παρουσίαση χειμερινού εξοπλισμού από την 5^η μοίρα καταδρομέων στο βουνό και μύηση του κοινού στο τρόπο επιβίωσης
- Επιδείξεις ανεμοπτεριστών της Αερολέσχη Δράμας «Αίολος»
- Τοξοβολία
- Ιππασία
- Fly Fox
- Ημερίδες από πρωταθλητές αγώνων βουνού, με διακρίσεις στην Ελλάδα και στο εξωτερικό
- Μουσικά συγκροτήματα της Ακαδημίας «Modern Music Academy» υπό τη διεύθυνση του Μ. Φαϊτά
- Επιδείξεις Zumba
- Το τριήμερο κλείνει με μουσική συναυλία από το συγκρότημα «The Band Fellas»

Πίνακας 6. Τριήμερο δράσεων Χιονοδρομικό Κέντρο Φαλακρού

Γενικά, η είσοδος στα ξύλινα σπιτάκια του χωριού του Αϊ Βασίλη, όπως και η παρακολούθηση των εκδηλώσεων στην κεντρική σκηνή είναι ελεύθερη. Εξάιρεση, ωστόσο, αποτελεί η επίσκεψη στα ψυχαγωγικά παιχνίδια, η αγορά διαφόρων προϊόντων στα μαγαζάκια της «Ονειρούπολης», τα οποία νοικιάζονται από επιχειρηματίες - είτε του εμπορικού συλλόγου Δράμας, είτε όχι - όπως και η «είσοδος - συμμετοχή» σε ορισμένες από τις παράλληλες δραστηριότητες βλ. Εικόνα 16.

Εικόνα 16. Φωτογραφίες από τη φετινή «Ονειρούπολη» 2017 - 2018

Πηγή: προσωπικό αρχείο φοιτήτριας

3.3 Μελέτη περίπτωσης: Το φεστιβάλ «Δραμοινογνωσία»

«Γεύση οίνου με επίγευση πολιτισμού»...

(Π.Ε. Δράμας 2018)

Όπως εντοπίζεται από την κεντρική ιστοσελίδα της Π.Ε. Δράμας, πληροφορίες για το φεστιβάλ «Δραμοινογνωσία» δίνονται από την Π.Ε. Δράμας - βλ. Εικόνα 17.

Εικόνα 17. Πρόγραμμα «Δραμοινογνωσίας» - κεντρική ιστοσελίδα της Π.Ε. Δράμας

Πηγή: <http://www.pedramas.eu/>

Σε κείμενο της ιστοσελίδας της Π.Ε. Δράμας, αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι η Δραμοινογνωσία είναι «ένα ταξίδι σε εικόνες, αρώματα, γεύσεις και μυρωδιές μέσα από τα μονοπάτια του Διόνυσου», γι' αυτό και συνδέεται άρρηκτα με τη γαστρονομία της περιοχής. Σύμφωνα με αυτή τη διατύπωση, καταλήγει κανείς στο γεγονός ότι η «Δραμοινογνωσία» είναι ένα τουριστικό φεστιβάλ. Η ετυμολογία της λέξης προκύπτει από το συγκερασμό των λέξεων Δράμα - οίνος και γευσιγνωσία. Διευκρινίζεται, ωστόσο, ότι ο όρος «Δραμοινογνωσία» επινοήθηκε από τον κύριο Αλέξανδρο Κόντη, το Δραμινό σχεδιαστή, που επιμελήθηκε γραφιστικά την πρώτη πιλοτική «Δραμοινογνωσία» το 2014 - βλ. σχετικό λογότυπο (logo), στην Εικόνα 18.

ΔΡΑΜΑ
αυθεντική εμπειρία

Εικόνα 18. Λογότυπο «Δραμοινογνωσίας»

Πηγή: ιστοσελίδα της «Δραμοινογνωσίας» στο facebook

<https://www.facebook.com/dramoinognosia/>

Έτσι, λοιπόν, στο πλαίσιο αναζήτησης της γαστρονομικής της ταυτότητας, η Δράμα παρουσιάζει μια πανδαισία γεύσεων της περιοχής. Κι αυτό, εξαιτίας της πολυπολιτισμικής παρουσίας προσφυγικών ομάδων σε συνδυασμό με το ντόπιο στοιχείο που προϋπήρχε στην περιοχή. Συγκεκριμένα, πρόσφυγες από την ευρύτερη περιοχή της Μικράς Ασίας, την Κωνσταντινούπολη, τη Σμύρνη, τον Πόντο και τη Θράκη, μαζί με τον ντόπιο πληθυσμό, ενώνουν τις γευστικές τους κουλτούρες και δημιουργούν μια μοναδική «γευστική» ταυτότητα στη Δράμα.

Βέβαια, τις απαρχές της συγγενικής σχέσης της Δράμας με το κρασί τις εντοπίζει κανείς ήδη από την αρχαιότητα. Ο Διόνυσος, ο μασκοφόρος θεός της έκστασης, της γονιμότητας της γης, του έρωτα και του κρασιού, επέλεξε μαζί με την πομπή του, τη δραμινή γη ως αγαπημένο του καταφύγιο. Απτή απόδειξη - ότι, δηλαδή, ο θεός λατρευόταν προ αμνημονεύτων χρόνων από το γηγενή αρχαιοελληνικό πληθυσμό της περιοχής - αποτελούν τα εξής: α) η ύπαρξη ιερού του Διονύσου στο χωριό Καλή Βρύση και β) η αδιάλειπτη ύπαρξη σχετικών δρώμενων ανήμερα των Θεοφανείων. Ακόμη, η ανέκαθεν αμπελουργική δραστηριότητα του τόπου, συνέβαλε στη διατήρηση της λατρείας του θεού.

Κάπως έτσι, με το πέρασμα των αιώνων, η προέλευση του κρασιού ταυτίστηκε με την περιοχή της Δράμας. Σήμερα, επτά δραμινά οινοποιεία είναι αναγνωρίσιμα σε όλη την Ελλάδα και τον κόσμο. Πρόκειται για εξαιρετικής ποιότητας κτήματα, των οποίων οι ποικιλίες συνδέουν το όνομα τους (brand-name) με τη Δράμα.

Έπειτα από τη μακροαίωνα παράδοση παραγωγής κρασιού στη Δράμα, είναι λογικό και αναγκαίο συνάμα για την πολιτιστική ανάδειξη του τόπου, να γίνονται προσπάθειες από φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης για την ανάπτυξη του οινικού τουρισμού στην περιοχή. Ο βασικός φορέας που εργάζεται για την εδραίωση της οινικής ταυτότητας - branding είναι η Π.Ε. Δράμας. Σε αυτό το πλαίσιο, η Π.Ε. Δράμας καταβάλλει προσπάθειες, ώστε να καθιερωθεί η Δράμα ως προορισμός οινικού τουρισμού, με την αμέριστη στήριξη της Π.Α.Μ.Θ. (Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης).

Η δημιουργία ταυτότητας οινικού χαρακτήρα (wine - branding) της Δράμας είναι μια απαιτητική διαδικασία που προϋποθέτει, γενικά, ένα ποιοτικό περιβάλλον παραγωγής κρασιού. Κι αυτό, διακρίνεται σε επιμέρους στοιχεία - όρους, τα οποία συνθέτουν την οινική ταυτότητα της Δράμας. Έτσι, λοιπόν, λαμβάνονται υπόψη τα παρακάτω σημεία:

α) η ύπαρξη επτά εξαιρετικών οινοποιείων και ό, τι αφορά σε αυτά. Για παράδειγμα, η αρχιτεκτονική τους, η διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων, η ποιότητα των εγκαταστάσεων, αλλά και η ατομική φήμη που φέρει ο κάθε οινοποιός - επιχειρηματίας.

β) Το ιστορικό - αρχαιολογικό πλαίσιο, που αφορά στο θεό Διόνυσο και στην παράδοση που φέρει σχετικά με παραγωγή κρασιού.

γ) Ο γαστρονομικός πλούτος της περιοχής, λόγω της συνύπαρξης διαφορετικών πληθυσμών - του προσφυγικού με τον ντόπιο.

δ) Η δυνατότητα πλήθους εναλλακτικών δραστηριοτήτων στην ευρύτερη περιοχή.

Τέλος, είναι σημαντικό να αναφερθεί το γεγονός ότι από το 2008 λειτουργεί στη Δράμα το τμήμα οινολογίας και τεχνολογίας ποτών ως παράρτημα του ΤΕΙ ΑΜΘ. Σκοπός του νέου τμήματος είναι «η υψηλού επιπέδου εκπαίδευση σχετικά με την παραγωγή, την επεξεργασία και την εμπορία των σταφυλιών κι άλλων πρώτων υλών γεωργικής προέλευσης» (Τμήμα Οινολογίας & Τεχνολογίας Ποτών Δράμας, 2017).

Γενικά, οι δράσεις κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ «Δραμοινογνωσία» ποικίλουν και - σύμφωνα με τα αναρτημένα στο διαδίκτυο προγράμματα των τριών ετών διοργάνωσης - αφορούν σε:

α) μουσικο-χορευτικές εκδηλώσεις και συναυλίες,

β) έφιππες περιηγήσεις στους αμπελώνες κτημάτων και σε ξεναγήσεις,

γ) εκθέσεις ζωγραφικής,

δ) σεμινάρια, π.χ. φωτογραφίας,

ε) λογοτεχνικές - ποιητικές βραδιές,

στ) γαστρονομικές προτάσεις,

ζ) κινηματογραφικές προβολές με θέμα «κρασί και σινεμά» και σε άλλες παρεμφερείς εκδηλώσεις (βλ. Εικόνες 19 & 20).

Εικόνα 19. Γιορτή κρασιού στη Δράμα

Πηγή: ιστοσελίδα της «Δραμοιγνωσίας» στο facebook

<https://www.facebook.com/dramoinognosia/>

Εντοπίζεται, λοιπόν, πλήθος δραστηριοτήτων με αφορμή τη γιορτή του κρασιού, οι οποίες εμπλουτίζουν ποικιλοτρόπως το περιεχόμενο των προγραμμάτων του φεστιβάλ. Ως προς τη διάρκεια του φεστιβάλ, παρατηρώ ότι την πρώτη χρονιά της διοργάνωσης (2014) ήταν μόλις τρεις μέρες. Τις επόμενες χρονιές, όμως, (2015 και 2016), τα προγράμματα είχαν διάρκεια μίας εβδομάδας. Αναλυτικά, παρατίθεται ο σχετικός σύνδεσμος¹⁰ που αφορά στο εκάστοτε πρόγραμμα του φεστιβάλ «Δραμοιγνωσία» για τα έτη 2014, 2015 και 2016.

¹⁰ <http://www.pedramas.eu/index.php/el/component/content/article/2895.html>

**Εικόνα 20. Η εμβληματική παρουσία της «Δραμοινογνωσίας»
(wines of Drama)**

Πηγή: προσωπικό αρχείο φοιτήτριας (η υπερμεγέθης φιάλη - σήμα κατατεθέν της «Δραμοινογνωσίας» βρίσκεται έξω από το κτίριο της Π.Ε. Δράμας)

3.4 Η διατήρηση και η προβολή της τοπικής λαϊκής παράδοσης: Ανάγκη δημιουργίας μιας νέας όψης Π.Τ.

Κάνοντας μια σύντομη αξιολόγηση ως προς το περιεχόμενο των περιπτώσεων μελέτης που αναπτύχθηκαν παραπάνω, αυτό το οποίο εξετάζω για τις ανάγκες της συγκεκριμένης έρευνας είναι το κατά πόσο προάγονται πολιτισμικές αξίες, κάτι που θα μπορούσε να ενισχύσει ποιοτικά την τουριστική ανάπτυξη.

Συγκεκριμένα, σχετικά με το Φ.Τ.Μ.Μ., το οποίο εκπροσωπεί την έβδομη τέχνη, προάγει όψεις του σύγχρονου πολιτισμού, δίνοντας τη δυνατότητα συμμετοχής σε νέους κινηματογραφιστές, παραγωγούς, σκηνοθέτες, ηθοποιούς κ.λπ., να αναγνωριστούν και να προβάλουν το έργο τους. Στο πλαίσιο των παράλληλων δράσεων του φεστιβάλ που

πραγματοποιείται κάθε μήνα Σεπτέμβριο, γίνονται επίσης εικαστικές εκθέσεις ή πολύ πιο συχνά, τα τελευταία χρόνια, εκθέσεις φωτογραφίας και παρουσιάσεις βιβλίων· στοιχεία που αποδεικνύουν περίτρανα τη διάδοση διαφορετικών εκφάνσεων του σύγχρονου πολιτισμού, με αφορμή το φεστιβάλ κινηματογράφου της πόλης. Ωστόσο, δεν προβάλλονται καθόλου οι τοπικές παραδόσεις, λ.χ., παρουσίαση παραδοσιακών χορών, ίσως, όμως, γιατί δεν αρμόζει κάτι τέτοιο στο ύφος του Φ.Τ.Μ.Μ.

Έπειτα, η «Ονειρούπολη» ως ένα ετήσιο εποχιακό χριστουγεννιάτικο event, έχει μεγαλύτερη διάρκεια από το Φ.Τ.Μ.Μ. και προσφέρει ποικίλες δραστηριότητες στο κοινό. Το ζήτημα είναι κατά πόσο αυτή η πραγματικά πολυσχιδής εκδήλωση αποτελεί μια σπουδαία ευκαιρία γνωριμίας του κόσμου με την πολιτισμική Δράμα. Από το περιεχόμενο του εκάστοτε προγράμματος παρατηρείται έντονη κινητικότητα ως προς την προβολή της πολυπολιτισμικότητας που υπάρχει μέσα από παρουσιάσεις χορευτικών συγκροτημάτων, συναυλίες παραδοσιακής μουσικής, της γαστρονομίας και φυσικά, με τη συμμετοχή πολλών πολιτιστικών συλλόγων σε όλα αυτά. Τίθεται, όμως, ένα σημαντικό ερώτημα σε σχέση με όλα τα παραπάνω· αν, δηλαδή, αυτή η πολιτισμικού περιεχομένου διάσταση, από το σύνολο του προγράμματος, αποτελεί το βασικότερο κίνητρο για τις συνεχείς προσπάθειες που γίνονται, ώστε να διαδοθεί ακόμη περισσότερο η «Ονειρούπολη». Επειδή συνυπάρχουν διαφορετικά στοιχεία στο πλαίσιο του συγκεκριμένου event, όπως είναι π.χ., η συμμετοχή ορισμένων μικροπωλητών στα ειδικά σπιτάκια του χωριού του Αϊ - Βασίλη και η ύπαρξη ψυχαγωγικών παιχνιδιών που προσφέρονται κυρίως για τα παιδιά (Καρουζέλ, μπαλαρίνα κ.ά.), δε διαφαίνεται κάποιος σκοπός αμιγώς πολιτιστικός, ούτε όμως και τουριστικός.

Καταλήγω, λοιπόν, στο γενικό συμπέρασμα ότι ο δήμος Δράμας προσκαλεί τον κόσμο να ζήσει με τις οικογένειές του τη χαρά των Χριστουγέννων, ενισχύοντας με τον οβολό του οικονομικά την τοπική αγορά (εμπορικά καταστήματα και χώρους εστίασης γύρω από το χώρο της «Ονειρούπολης»). Επομένως, αν και συγκαλυμμένος, ο σκοπός αυτού του event είναι η διασκέδαση, η οποία είναι σχεδόν σίγουρη για μικρούς και μεγάλους, αφού το «παραμυθένιο σκηνικό» φαίνεται να καθορίζει το αποτέλεσμα. Ο απώτερος στόχος της «Ονειρούπολης» - κατά γενική ομολογία - έχει επιτευχθεί και αφορά στην ολοένα και μεγαλύτερη προσέλευση του κόσμου - από τους όμορους νομούς, αλλά και από πιο μακρινές περιοχές - για την τόνωση της τοπικής αγοράς.

Τέλος, αναφορικά με το φεστιβάλ της «Δραμοινογνωσίας», παρατηρείται ότι, βάσει του προγράμματός του, υπάρχει πληθώρα δραστηριοτήτων· κι αυτό, μας προδιαθέτει

αρνητικά σχετικά με τον τρόπο ανάδειξης των λαϊκών παραδόσεων. Δηλαδή, ούτε η προβολή της γαστρονομίας του τόπου με βασικό θέμα το κρασί, ούτε οι ποιητικές βραδιές συνεισφέρουν στη συνέχιση των τοπικών παραδόσεων. Κι εδώ, λοιπόν, διακρίνω ότι ο βασικός στόχος του εν λόγω φεστιβάλ είναι: α) η γνωριμία με του κόσμου με τις ποικιλίες κρασιού - η οποία συμβάλλει στην τουριστική προσέλκυση – και β) κατ' επέκταση, η οικονομική ενίσχυση των οινοπαραγωγών της περιοχής. Ουσιαστικά, λοιπόν, στην προκειμένη περίπτωση, η «Δραμοινογνωσία» στοχεύει ξεκάθαρα στη δημιουργία της περιοχής της Δράμας σε οινικό προορισμό και κατ' επέκταση, στην προβολή των τοπικών της προϊόντων.

Γενικότερα, παρατηρώ ότι προβάλλονται έντονα τα event και οι φεστιβαλικές όψεις στο πλαίσιο του Π.Τ. από την τοπική αυτοδιοίκηση. Έπειτα, η προσπάθεια χάραξης μιας τουριστικής πολιτικής από την πλευρά του δήμου Δράμας είναι πιο εμφανής ως προς την «Ονειρούπολη». Κι αυτό, γιατί διαπιστώνεται συνολικά ότι πρόκειται για μια πολυθεματική εκδήλωση - event με μεγαλύτερη διάρκεια από τις αναφερόμενες όψεις Π.Τ. Παρ' όλα αυτά, η βαρύτητα που δίνεται στην «Ονειρούπολη», εξαιτίας της αποδοχής του κόσμου, οδηγεί στην ανάπτυξη μεν, αλλά μόνο εποχιακά. Είναι σαφές, όμως, ότι υπάρχουν κι άλλα στοιχεία που χαρακτηρίζουν τη Δράμα· κάποια από αυτά παραμένουν στάσιμα, άλλα τελείως αναξιοποίητα, ενώ κάποια άλλα αποτελούν δυνάμει μοχλοί ανάπτυξης.

Για τους παραπάνω λόγους, θα μπορούσαν να αναδειχθούν κι άλλα μεμονωμένα γνωρίσματα του τόπου σχετικά με το λαϊκό πολιτισμό (τα ήθη και τις παραδόσεις του τόπου), αφού πρώτα ενταχθούν στο πλαίσιο ενός συνολικού οράματος, ενός στρατηγικού σχεδίου, βασισμένου εξ' ολοκλήρου στην τεχνογνωσία της σύγχρονης ελληνικής πραγματικότητας.

Για την καλύτερη κατανόηση της έννοιας και της σημασίας του Π.Τ., με στόχο την τοπική ανάπτυξη, κρίνεται αναγκαία η δημιουργία νέας επικοινωνιακής προσέγγισης για την ανάδειξη του περιεχομένου του, η οποία θα μπορούσε, θεωρητικά τουλάχιστον, να βασιστεί στο Ε.Π. 2015-2019 του δήμου Δράμας. Κι αυτό, γιατί το εν λόγω πρόγραμμα αποτελεί τη μοναδική διαθέσιμη στρατηγική ολοκληρωμένης χωρικής επένδυσης (ΟΧΕ)¹¹ για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη (ΒΒΑ). Επιπρόσθετα, επισημαίνεται ότι τα

---

¹¹ Οι ΟΧΕ είναι εργαλεία ολοκληρωμένης χωρικής ανάπτυξης, οι οποίες προορίζονται για ειδικούς σχεδιασμούς στρατηγικής ανάπτυξης συγκεκριμένων χωρικών ενότητων, που: α) είτε χρήζουν προσοχής, λόγω προβλημάτων, β) είτε παρουσιάζουν σημαντικές δυνατότητες ανάπτυξης και εντοπίζονται στις Ειδικές Υπηρεσίες Διαχείρισης Ε.Π. (Επιχειρησιακών Προγραμμάτων) των Περιφερειών, οι οποίες μετονομάστηκαν βάσει του άρθρου 6

πενταετή Ε.Π. είναι ολοκληρωμένα προγράμματα τοπικής και οργανωτικής ανάπτυξης των Ο.Τ.Α. α' βαθμού, αφορούν στις υποδομές και στις τοπικές επενδύσεις, καθώς και στη βελτίωση της υφιστάμενης οργάνωσης και λειτουργίας των δήμων, στοχεύοντας στη βελτίωση της διοικητικών δομών του δήμου και στην παροχή ποιοτικότερων υπηρεσιών προς τους πολίτες (Ε.Π. δήμου Δράμας, 2016, 7). Επειδή η Π.Ε. Δράμας δεν έχει στο ενεργητικό της κάποιον ανάλογο στρατηγικό σχεδιασμό στο πλαίσιο των ΠΕΠ (Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων) της Π.Α.Μ.Θ., το ενδιαφέρον εστιάζεται στο Ε.Π. του δήμου. Σύμφωνα με το συγκεκριμένο πρόγραμμα του δήμου - το οποίο είναι αναρτημένο στην κεντρική ιστοσελίδα - βλ. Εικόνα 21 - θα μπορούσε να προκύψει συγκερασμός ορισμένων στοιχείων των μέτρων 2.4 περί πολιτισμού και 2.6 περί τουρισμού (Ε.Π. δήμου Δράμας, 2016, 50-53; 54-55) και να δημιουργηθεί μια νέα επικοινωνιακή προσέγγιση που να αφορά αποκλειστικά στην προβολή του Π.Τ. στη Δράμα.

Εικόνα 21. Επιχειρησιακό Σχέδιο 2015 – 2019

Πηγή από: <http://dimos-dramas.gr/>

Επομένως, για να αναδειχθεί η σπουδαιότητα του Π.Τ., κρίνω ότι είναι κομβικής σημασίας η ενδεχόμενη εισαγωγή ενός νέου «κεφαλαίου» στο πλαίσιο του επόμενου του Ε.Π. στην πενταετία που θα ακολουθήσει. Με αυτόν τον τρόπο, ο Π.Τ. θα μπορούσε να κατοχυρώσει μια ξεχωριστή θέση, όχι μόνο σε θεωρητικό πλαίσιο, αλλά και σε πρακτικό, μέσω π.χ., διαδικτυακής προβολής. Μέσα από αυτήν τη διαδικασία, ο Π.Τ. ως ένα νέο

του Ν. 3614/2077 σε «Ενδιάμεσες Διαχειριστικές Αρχές» και αναλαμβάνουν αρμοδιότητες διαχείρισης των οικείων Περιφερειακών Ε.Π. (Ε.Υ.Δ.Ε.Π. Α.Μ.Θ. – Ε.Υ.Δ.Α.Μ.Θ. 2018).

ερευνητικό πεδίο και μέτρο για τη Δράμα, «θα ανοίξει τις διαδικτυακές του πύλες» στο ευρύ κοινό και θα εδραιώσει τη θέση του ως νέος πυλώνας βιώσιμης ανάπτυξης.

Ωστόσο, για την υλοποίηση των παραπάνω ιδεών, θα πρέπει να προηγηθεί η κατάρτιση ενός νέου στρατηγικού σχεδιασμού για τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη της Δράμας, που να αφορά αποκλειστικά στον Π.Τ., στις εκφάνσεις και στις ιδιαιτερότητες που παρουσιάζει, στοχεύοντας: α) στην προσέλκυση επισκεπτών εντός κι εκτός Ελλάδος και β) στη διατήρηση και στην ανάπτυξη της λαϊκής παράδοσης. Στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας κρίνεται άξια η ανάδειξη της παραδοσιακής μουσικής, εξαιτίας της έντονης δραστηριότητας σε τοπικό επίπεδο.

3.5 Η νέα πρόταση για την τουριστική ανάπτυξη: Τα στάδια υλοποίησης στρατηγικού σχεδιασμού

Η νέα πρόταση αφορά στη δημιουργική σύναξη φίλων της παραδοσιακής μουσικής στην πόλη της Δράμας, υπό τη μορφή φεστιβάλ παραδοσιακής μουσικής, το οποίο θα μπορούσε να πάρει ποικίλες διαστάσεις. Η ιδιαιτερότητά του έγκειται στο γεγονός ότι Α) θα συμβάλει στον προσδιορισμό και στην ενίσχυση της πολιτιστικο - τουριστικής ταυτότητας της πόλης, Β) θα προσελκύσει φίλους, αλλά και ειδικούς της παραδοσιακής μουσική μέσω ποικίλων δραστηριοτήτων (θα αναπτυχθούν παρακάτω) και Γ) θα αποτελέσει ενισχυτικό στοιχείο για την προώθηση του Π.Τ. και κατ' επέκταση, του τουρισμού των event (φεστιβαλικός τουρισμός):

α. θα μπορούσε να θεωρηθεί κι ως «τόπος συνάντησης καλλιτεχνών» στο πλαίσιο του επαγγελματικού τουρισμού,

β. θα μπορούσε να αναπτύξει το λεγόμενο συνεδριακό τουρισμό για εκπαιδευτικού και καλλιτεχνικού περιεχομένου ζητήματα,

και γ. θα μπορούσε να αναπτύξει επιμέρους φεστιβάλ, όπως π.χ. φεστιβάλ διαγωνισμού σύνθεσης τραγουδιού κ.λπ.

Η ποιοτική σχέση μεταξύ του φεστιβάλ ως αναπόσπαστο κομμάτι του Π.Τ. και του επιδιωκόμενου στόχου για τουριστική ανάπτυξη, βασίζεται στην ανάδειξη και την παραγωγή της παραδοσιακής μουσικής, όπου αυτή συνεχίζει το έργο της, είτε στην Ελλάδα, είτε όχι. Ως προς το περιεχόμενο, όμως, του προτεινόμενου φεστιβάλ, ακολουθεί μια ενδεικτική περιγραφή.

Όπως κατέστη σαφές, στο πλαίσιο του φεστιβάλ που προτείνω, καλούνται ουσιαστικά γνώστες της παραδοσιακής μουσικής, είτε αυτοί είναι μαθητές, φοιτητές, καθηγητές και καλλιτέχνες. Συνεπώς, το περιεχόμενο του φεστιβάλ θα μπορούσε να αποτελείται από δύο βασικά μέρη. Από τη μια, θεωρητική παρουσίαση και προβολή της παραδοσιακής μουσικής ενός τόπου μέσα από διαλέξεις κ.ά. κι από την άλλη, μουσική παρουσίαση - μουσική επί το έργον.

Πριν από την παρουσίαση του τρόπου υλοποίησης του φεστιβάλ παραδοσιακής μουσικής, προτείνεται ένα προπαρασκευαστικό στάδιο υλοποίησής του, δηλαδή, η δημιουργία ενός ετήσιου ειδικού σεμιναρίου, βιωματικού εργαστηρίου, με σκοπό την ανταλλαγή πολιτισμικών στοιχείων μέσω της μουσικής. Το αντικείμενο μελέτης μπορεί να αλλάζει κάθε χρόνο. Για παράδειγμα, το πρώτο «εργαστήρι» θα μπορούσε να είναι αφιερωμένο στα διαφορετικά είδη της παραδοσιακής μουσικής της Δράμας. Ως υπεύθυνοι α) για τα κριτήρια εισδοχής σε αυτό, β) για το περιεχόμενο, γ) για τους όρους-προϋποθέσεις του και δ) για τη διάρκεια του εργαστηρίου, θα μπορούσαν να οριστούν καθηγητές μουσικής του Δ.Ω.Δ. ή και του μουσικού σχολείου της πόλης και ειδικοί του τομέα της δημιουργικής ανάπτυξης (ειδικοί πολιτιστικής διαχείρισης ή ακόμη και υπάλληλοι του δήμου, π.χ. της Δ.Ε.Κ.Π.Ο.Τ.Α.).

Στο εργαστήρι αυτό, εκτός από τους βασικούς συμμετέχοντες (μαθητές και καθηγητές μουσικών σχολείων), δυνατότητα συμμετοχής έχουν και φοιτητές από όλη την Ελλάδα, ειδικοί σε θέματα πολιτισμού (υπάλληλοι δήμων, περιφερειακών ενοτήτων, πολιτιστικών οργανισμών, καθηγητές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης κ.ά.), μουσικοσυνθέτες και στιχουργοί και γενικότερα, άτομα που θα τους ενδιέφερε η ανταλλαγή εμπειριών σε θέματα που απορρέουν από τη μουσική παράδοση.

Επόμενο βήμα, τα στάδια υλοποίησης του ίδιου του φεστιβάλ. Πρώτον, σε ποιους απευθύνεται: α) ανοικτή πρόσκληση σε όλα τα μουσικά σχολεία της χώρας (μαθητές και καθηγητές της βυζαντινής και παραδοσιακής μουσικής), β) σχήματα παραδοσιακής μουσικής ανά την Ελλάδα και όλον τον κόσμο, γ) καλλιτέχνες που ασχολούνται επαγγελματικά με το «ethnic» στοιχείο στη μουσική.

Δεύτερον, φεστιβάλ δύο ταχυτήτων, με κριτήρια 1. τη χρονική περίοδο υλοποίησης: α) χειμερινή σεζόν και β) θερινή και 2. το περιεχόμενό του: α) με ελληνικό και β) με διεθνές ενδιαφέρον.

Τρίτον, ως προς το σύνολο των συμμετοχών, υπολογίζω ότι θα υπάρχουν περιορισμένες θέσεις συμμετοχής (συμβατικά, πέντε ανά κατηγορία), επειδή το φεστιβάλ θα βρίσκεται

σε πιλοτικό στάδιο. Η περιγραφή, κλιμακωτά, έχει ως εξής: α) αρχικά, έμφαση σε όλα τα μουσικά σχολεία της χώρας - κάλεσμα από το δήμο Δράμας, β) μετέπειτα, σε διάφορα σχήματα της παραδοσιακής μουσικής εντός κι εκτός Ελλάδας και γ) σε μεμονωμένους καλλιτέχνες.

Το περιεχόμενο του φεστιβάλ θα αφορά ανά κατηγορία στα εξής: α) για τα μουσικά σχολεία - παρουσίαση παραδοσιακών τραγουδιών της περιοχής που εκπροσωπούν, έπειτα από συνεργασία μαθητών με καθηγητές, β) για τα γκρουπ παραδοσιακής μουσικής - παρουσίαση ορισμένων γνωστών δημοτικών τραγουδιών του τόπου καταγωγής τους και στην περίπτωση που έχουν στο ενεργητικό τους δικές τους συνθέσεις, παρουσίαση αυτών γ) το ίδιο με τη β κατηγορία.

Τέταρτον, ο προγραμματισμός του σεμιναρίου - βιωματικού εργαστηρίου και του φεστιβάλ θα μπορούσε να καθοριστεί από το δήμο Δράμας και από τα αρμόδια τμήματα του δήμου και της Π.Ε. Δράμας για θέματα τοπικής ανάπτυξης.

Πρωταρχικό και καθοριστικό, ωστόσο, στάδιο της «πρακτικής εφαρμογής» της παραπάνω περιγραφής, αποτελεί η κατάρτιση στρατηγικού σχεδιασμού για όσες εκφάνσεις παρουσιάζει ο Π.Τ., ώστε να εξεταστεί, παράλληλα, η προοπτική της δημιουργίας μιας νέας όψης.

3.5.1 Η ανάλυση SWOT

Το σημαντικότερο εργαλείο ενός στρατηγικού σχεδιασμού είναι η ανάλυση SWOT, μέσω της οποίας παρουσιάζεται η υφιστάμενη κατάσταση (τα υπέρ, τα κατά, οι προοπτικές ανάπτυξης και οι απειλές) ενός φορέα, οργανισμού κ.λπ. Στην προκειμένη, όμως, περίπτωση, το ενδιαφέρον εστιάζεται στην υφιστάμενη κατάσταση της περιοχής της Δράμας - ως προς τον πολιτισμό και τον τουρισμό (η καταγραφή είναι βασισμένη στο Ε.Π. 2016 του δήμου Δράμας).

Σύμφωνα με το τεχνικό μέρος ενός στρατηγικού σχεδίου, η ανάλυση SWOT αποτελεί καθοριστικής σημασίας εργαλείο αξιολόγησης και διακρίνεται στα εξής πεδία: α) στα προβλήματα - ανάγκες, β) στα ισχυρά σημεία, γ) στους περιορισμούς - κινδύνους και δ) στις ευκαιρίες. Συνεπώς, παρακάτω ακολουθεί περιγραφή της ανάλυσης SWOT.

Αναφορικά με τα δυνατά σημεία στο πλαίσιο του νεοσύστατου πυλώνα του Π.Τ., παρουσιάζονται ενδεικτικά τα εξής:

1. Η περιοχή της Δράμας αποτελεί μια ελκυστική περιοχή καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου (all time season destination). Διαθέτει πλούσιους πολιτιστικούς και οικοτουριστικούς πόρους (πλούσιο φυσικό, ανθρωπογενές και οικιστικό περιβάλλον - αστικό και εξω-αστικό, π.χ. Δάσος Ερυθρελάτης).

2. Μεγάλος αριθμός συλλόγων και ιδρυμάτων που σχετίζονται με τον πολιτισμό, όπως το Δ.Ω.Δ. και το Μουσικό Σχολείο Δράμας.

3. Το Φ.Τ.Μ.Μ. (ΝΠΔΔ), (40 χρόνια έμπειρης λειτουργίας). Ο θεσμός της χριστουγεννιάτικης εκδήλωσης «Ονειρούπολη» (14 χρόνια). Η έντονη δραστηριότητα στην παραγωγή του κρασιού και καθιέρωση του φεστιβάλ της «Δραμοινογνωσίας» (5 χρόνια).

4. Ύπαρξη προσωπικού για την οργάνωση και υποστήριξη πολιτιστικών εκδηλώσεων στη Δ.Ε.Κ.Π.Ο.Τ.Α. και στον Π.Ο.Φ.Τ.Μ.Μ. (Ν.Π.Δ.Δ.).

5. Η ιστορία – αρχαιολογία του τόπου (ανάπλαση των βυζαντινών τειχών, λειτουργία αρχαιολογικού μουσείου, λειτουργία λαογραφικού μουσείου, λειτουργία του μουσείου τρένων, λειτουργία εκκλησιαστικού μουσείου).

6. Η πολυπολιτισμική ταυτότητα της Δράμας. Στην περιοχή της Δράμας εντοπίζονται στοιχεία της αρχαίας και της μεταγενέστερης ιστορίας πληθυσμών· άλλοι είναι αυτόχθονες, ενώ άλλοι μετοίκησαν στην περιοχή μετά την ανταλλαγή πληθυσμών, σύμφωνα με τη συνθήκη της Λωζάννης το 1923 (Π.Ε. Δράμας 2018). Μεταπολεμικά, λοιπόν, ο πληθυσμός αυξήθηκε από νέους της περιφέρειας, Έλληνες της διασποράς και οικονομικούς μετανάστες, γεγονός που συγκέντρωσε σταδιακά τις διοικητικές, εμπορικές κ.ά. δραστηριότητες στο κέντρο της πόλης και κατ' επέκταση, καθόρισε την αστική ανάπτυξη (Π.Ε. Δράμας 2018). Σήμερα, μεγάλο μέρος του πληθυσμού της Δράμας – εκτός από τους ντόπιους – έχει καταγωγή από τον Πόντο, τα δυτικά παράλια της Μικράς Ασίας και της Θράκης, άλλοι κάτοικοι είναι Βλάχοι – Σαρακατσάνοι, Ηπειρώτες, Μακεδόνες, Εβρίτες, Κρητικοί κ.ά. (Π.Ε. Δράμας 2018).

7. Η έκδοση πολιτιστικής διαδρομής στην πόλη.

8. Σύνδεση της πόλης με επιλεγμένους τουριστικούς φορείς, Ελλάδας και Εξωτερικού.

Αναφορικά με τα αδύνατα σημεία - προβλήματα και ανάγκες - στο πλαίσιο του πυλώνα του Π.Τ., σημειώνονται ενδεικτικά τα εξής:

1. Έλλειψη κοινής πολιτικής στρατηγικής για το νομό Δράμας, που να αφορά σε όλες τις όψεις του Π.Τ. - στο πλαίσιο συνεργασίας της Π.Α.Μ.Θ. με το δήμο Δράμας. Δηλαδή,

ενδεικτικά, για την «Ονειρούπολη», για το «Φ.Τ.Μ.Μ.» και για τη «Δραμοινογνωσία»· τρεις όψεις – η βάση του Π.Τ. στη Δράμα - που συνδέουν το φεστιβαλικό τουρισμό με άλλες εναλλακτικές μορφές τουρισμού, όπως είναι ο οινολογικός, ο γαστρονομικός και τα θεματικά πάρκα.

2. Αδυναμία ανταπόκρισης των ήδη υπάρχουσών υποδομών πολιτισμού σε σχέση με την πλούσια πολιτιστική δραστηριότητα.

3. Έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού για τη στελέχωση πολιτιστικών δομών του δήμου και κατ' επέκταση, στην αρμόδια διεύθυνση της περιφερειακής ενότητας (βασικοί θεσμοί τοπικής αυτοδιοίκησης) για την ανάδειξη του Π.Τ.

4. Ανάγκη δημιουργίας δικτύου εθελοντών για τη διοργάνωση εκδηλώσεων Π.Τ.

5. Έλλειψη μόνιμης διαδικτυακής πλατφόρμας με περιεχόμενο σχετικό με το δραμινό Π.Τ. (DraCTion).

6. Ανάγκη υποστήριξης δημοτικών, ιδιωτικών, πολιτιστικών φορέων και θεσμών.

7. Αδυναμία προώθησης του εγχώριου πολιτιστικο - τουριστικού προϊόντος.

8. Έλλειψη Τοπικού Συμφώνου Ποιότητας¹².

Αναφορικά με τις ευκαιρίες στο πλαίσιο του πυλώνα του Π.Τ., παρουσιάζονται ενδεικτικά τα εξής:

1. Δημιουργία ισχυρής ταυτότητας (city-branding) της πόλης της Δράμας.

2. Η επόμενη προγραμματική περίοδος 2014-2020 (ΕΣΠΑ) και η συμμετοχή σε Ο.Χ.Ε. Πολιτισμού - Τουρισμού.

3. Ανάπτυξη δικτύου εθελοντισμού με πολιτιστικο – τουριστικό προσανατολισμό.

4. Υποστήριξη πολιτιστικών συλλόγων.

---

¹² Το τοπικό σύμφωνο ποιότητας αποτελεί μια συλλογική προσπάθεια διαχείρισης για την καλή φήμη ενός τόπου, των φυσικών περιβαλλοντικών πόρων, των πολιτισμικών και των ανθρωπογενών. Έτσι, λοιπόν, το εν λόγω σύμφωνο αφορά στη διαχείριση και στην προβολή των συγκριτικών πλεονεκτημάτων μιας περιοχής (ονομαστά προϊόντα ή και υπηρεσίες), γι' αυτό και εμπλέκονται σε αυτό τοπικοί παραγωγοί, όπως αγρότες, κτηνοτρόφοι κ.ά., αγροτικοί συνεταιρισμοί, ελεύθεροι επαγγελματίες, επαγγελματίες του τουρισμού, επιμελητήρια, τοπικοί φορείς κ.ά. Έτσι, όλοι οι παραπάνω πολιτιστικοί πόροι συνδέονται, μέσω του συμφώνου ποιότητας, με τις προδιαγραφές παραγωγής και εμπορίας των προϊόντων και των υπηρεσιών, τις προδιαγραφές των εργασιακών – επαγγελματικών συνθηκών, όπως επίσης και με τη δημιουργία θέσεων εργασίας· στοιχεία που συμβάλλουν στη βιώσιμη ανάπτυξη ενός τόπου. Πηγή: http://miakriti.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=458:031010-02&catid=55:anaptixi&Itemid=528

5. Διαπολιτισμικότητα - συνεργασίες σε τοπικό, εθνικό και διεθνικό επίπεδο με σκοπό την εύρεση πόρων για τη διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων.

6. Οι καθαρά πολιτιστικές εκδηλώσεις, αλλά και εκείνες του Π.Τ. αποτελούν ευκαιρία για τη βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη και την καταπολέμηση της ανεργίας στο δήμο.

7. Η ύπαρξη πλούσιων πολιτιστικο - τουριστικών πόρων για ανάπτυξη εναλλακτικών ειδών τουρισμού (ανάδειξη ελκυστικών οικισμών στην ύπαιθρο ως εναλλακτικοί προορισμοί του Π.Τ.).

Αναφορικά με τις απειλές - περιορισμούς και κινδύνους – στο πλαίσιο του πυλώνα του Π.Τ., παρουσιάζονται ενδεικτικά τα εξής:

1. Καταστροφή αξιόλογων κτιρίων.

2. Κίνδυνος κούρασης του κοινού, εξαιτίας των επαναλαμβανόμενων πολιτιστικών δραστηριοτήτων.

3. Υψηλό κόστος πολιτιστικών εκδηλώσεων και έλλειψη χρηματοδότησης από κοινοτικούς ή εθνικούς πόρους.

4. Μη αξιοποίηση των δυνατοτήτων του δήμου.

5. Απουσία της τοπικής αυτοδιοίκησης από στρατηγικούς σχεδιασμούς.

3.5.2 Το όραμα - η αποστολή

Το όραμα της νέας τετραετίας θα μπορούσε να είναι πολύ συγκεκριμένο ως προς τη διατύπωσή του, ακριβώς γιατί θα μπορούσε να εξυπηρετήσει «κάθε πτυχή της κοινωνικής και οικονομικής δραστηριότητας του δήμου» (Ε.Π. δήμου Δράμας, 2016, 91). Αρχικά, το όραμα θα μπορούσε να φέρει έναν πιο σύντομο τίτλο από αυτό που ήδη υπάρχει στο Ε.Π. του δήμου, όπως «Δράμα - σταυροδρόμι μιας καλλιτεχνικής πανδαισίας», διότι ενισχύει την πολιτιστική ταυτότητα του τόπου με την προοπτική ανάπτυξης του Π.Τ., και καλύπτει έμμεσα το ευρύτατο φάσμα του λαϊκού πολιτισμού με τον τουρισμό.

Πιο συγκεκριμένα, όμως, για την ενίσχυση της τουριστικής ανάπτυξης του τόπου - που είναι το βασικό ζητούμενο στο πλαίσιο του νέου οράματος - θα ήταν πολύ ιδιαίτερο να πραγματοποιηθεί, για πρώτη φορά, μια τέτοιου είδους συνάντηση φίλων και ειδικών της παραδοσιακής μουσικής. Οι εμπλεκόμενοι φορείς θα έχουν ως γενική αποστολή τους τη χάραξη συγκεκριμένης πολιτικής, αξιοποιώντας εργαλεία στρατηγικής για την κάλυψη

αναγκών των πολιτιστικών όψεων, με στόχο τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη της περιοχής και οραματιζόμενοι μεσοπρόθεσμα τη διοργάνωση του φεστιβάλ παραδοσιακής μουσικής και μακροπρόθεσμα τη σταθερή του παρουσία στη Δράμα. Συνεπώς, το όραμα αφορά σε ένα ποιοτικότερο τουριστικό μέλλον για τη Δράμα, με επίκεντρο τη μουσική παράδοση, όχι αποκλειστικά εκείνης των εντός ελληνικών συνόρων, αλλά και των εκτός, χωρίς αποκλεισμούς.

3.5.3 Οι στρατηγικοί στόχοι για την πολιτιστικο - τουριστική ανάπτυξη

Οι στρατηγικοί στόχοι για την περαιτέρω ανάπτυξη των όψεων του Π.Τ. αποτελούν ένα σύνολο γενικών στόχων και πολιτικών δράσης που συμβάλλουν στην αποστολή και στην επίτευξη του νέου οράματος του δήμου και της περιφέρειας (Ε.Π. δήμου Δράμας, 2016, 95).

Ουσιαστικά, οι γενικοί στόχοι είναι τα κρίσιμα ζητήματα, τα οποία πρέπει να αντιμετωπιστούν κατά την επόμενη τετραετία, σύμφωνα με το στρατηγικό σχέδιο και διατυπώνονται ανά θεματικό τομέα (την παρούσα έρευνα ενδιαφέρει ο τομέας της Κοινωνικής Πολιτικής, Παιδείας, Πολιτιστικού Τουρισμού και Αθλητισμού). Για την εξυπηρέτηση των αναγκών στρατηγικού σχεδιασμού των Ο.Τ.Α. απαιτούνται δύο διοικητικά όργανα λήψης αποφάσεων: α) εκείνο του δημάρχου και του δημοτικού συμβουλίου και β) εκείνο των υπηρεσιών του δήμου και των νομικών προσώπων του (Ε.Π. δήμου Δράμας, 2016, 95). Το πρώτο διοικητικό όργανο αποφασίζει το είδος της στρατηγικής, προσδιορίζοντας τους στόχους και τις πολιτικές δράσης, ενώ το δεύτερο καταρτίζει τα σχέδια δράσης, εξειδικεύοντάς τα για την επίτευξη των στόχων (Ε.Π. δήμου Δράμας, 2016, 95).

Επιπρόσθετα, επισημαίνεται ότι τα πενταετή Ε.Π. είναι ολοκληρωμένα προγράμματα τοπικής και οργανωτικής ανάπτυξης των Ο.Τ.Α. α' βαθμού, αφορούν στις υποδομές και στις τοπικές επενδύσεις, καθώς και στη βελτίωση της υφιστάμενης οργάνωσης και λειτουργίας των δήμων, στοχεύοντας στη βελτίωση της διοικητικών δομών του δήμου και στην παροχή ποιοτικότερων υπηρεσιών προς τους πολίτες (Ε.Π. δήμου Δράμας, 2016, 7). Επειδή η Π.Ε. Δράμας, όπως αναφέρεται και παραπάνω, δεν έχει στο ενεργητικό της κάποιον ανάλογο στρατηγικό σχεδιασμό στο πλαίσιο των ΠΕΠ (Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων) της Π.Α.Μ.Θ., το ενδιαφέρον εστιάζεται στο Ε.Π. του δήμου.

Έτσι, λοιπόν, οι στρατηγικοί στόχοι για την περαιτέρω ανάπτυξη του Π.Τ. στη Δράμα προσδιορίζονται βάσει των κρίσιμων ζητημάτων - όπως αυτά έχουν διατυπωθεί στο Ε.Π. - και είναι ενδεικτικά τα εξής:

1. Ανάληψη σχετικών αρμοδιοτήτων και εύρεση οικονομικών πόρων για τη συνολική παρέμβαση στη διάσωση και αξιοποίηση του πλούσιου πολιτιστικού κτιριακού αποθέματος στην πόλη της Δράμας και της γύρω περιοχής.
2. Αναβάθμιση και επέκταση των βασικών θεσμών: Φ.Τ.Μ.Μ., Ονειρούπολη, Δραμοινογνωσία κ.ά. πολιτιστικών δραστηριοτήτων.
3. Συνεχής διαφημιστική προβολή καθ' όλη τη διάρκεια του έτους.
4. Καλλιέργεια του εθελοντικού πνεύματος.
5. Προσδιορισμός και ανάδειξη ταυτότητας για τον Π.Τ. της Δράμας μέσα από δράσεις για τη διατήρηση και τη διάδοση της παραδοσιακής μουσικής.
6. Δημιουργία ειδικής διαδικτυακής πύλης για τον Π.Τ. και ψηφιακού τουριστικού οδηγού για έξυπνες φορητές συσκευές.
7. Προσέλκυση τουριστών και αύξηση της επισκεψιμότητας.
8. Αξιοποίηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού, όπως αγροτικός, ιατρικός, θρησκευτικός - εκκλησιαστικός, αθλητικός τουρισμός κ.ά., σε συνδυασμό με την αξιοποίηση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής.
9. Σύσταση του Τοπικού Συμφώνου Ποιότητας.
10. Υλοποίηση φεστιβάλ μουσικής παράδοσης.

3.5.4 Χρηματοδοτικά εργαλεία για την ανάπτυξη

Ως προς τη χρηματοδότηση, η στρατηγική του Ε.Π. στηρίχθηκε α) στον αναπτυξιακό σχεδιασμό της Π.Α.Μ.Θ., β) στις προτεραιότητες της Στρατηγικής «Ευρώπη 2020», γ) στις διατάξεις του Κοινού Στρατηγικού Πλαισίου (ΚΣΠ), δ) στο Σύμφωνο Εταιρικής Σχέσης (ΕΣΠΑ 2014-2020), ε) στο Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων (ΕΠΜ) και στ) στην εθνική στρατηγική για την κοινωνική ένταξη (Ε.Π. δήμου Δράμας, 2016, 105).

Πιο συγκεκριμένα, η στρατηγική του Ε.Π. διαμορφώθηκε βάσει των γενικών και ειδικών στόχων της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» και ειδικότερα, σύμφωνα με τις παρακάτω παρεμβάσεις: α) σε επίπεδο της οικονομίας, με το στόχο της «Έξυπνης Ανάπτυξης»

(smart growth), όσο και το στόχο της «Αειφόρου Ανάπτυξης» (sustainable growth) - β) σε επίπεδο υποδομών και περιβάλλοντος, με το στόχο της «Αειφόρου Ανάπτυξης» (sustainable growth) - γ) στο επίπεδο του κοινωνικού τομέα, με το στόχο της «Ανάπτυξης χωρίς Αποκλεισμούς» (inclusive growth), (Ε.Π. δήμου Δράμας, 2016, 105-106).

Ενδεικτικά, για λογαριασμό της παρούσας έρευνας και συνδυαστικά για την ανάδειξη του Π.Τ. της περιοχής της Δράμας και τη χρηματοδότηση του προτεινόμενου φεστιβάλ, θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν πολύ συγκεκριμένα εργαλεία ή προγράμματα, όπως:

1. Το νέο ΕΣΠΑ - 13 ΠΕΠ (Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα), ένα για κάθε μία από τις ελληνικές περιφέρειες - συνολικού προϋπολογισμού 5.278.614.122 ευρώ. Οι περιφέρειες διαχειρίζονται το 35% των πόρων του νέου ΕΣΠΑ (Ε.Π. δήμου Δράμας, 2016, 106-107).

2. ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΕΥΡΩΠΗ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΟΛΙΤΕΣ 2014-2020» - θεσπίστηκε με τον Κανονισμό (ΕΕ) 390/2014 του Συμβουλίου (14 Απριλίου 2014), με σκοπό την ενθάρρυνση των κατοίκων για την ανάπτυξη της Ε.Ε. Συγκεκριμένα, δηλαδή, μπορούν να συμμετάσχουν οι πολίτες σε ειδικές δραστηριότητες για την προώθηση της κοινής ιστορίας και των αξιών της Ευρώπης. Έτσι, οι γενικοί στόχοι του προγράμματος αφορούν στην κατανόηση της ευρωπαϊκής ιστορίας, στην προώθησή της, αλλά και στη βελτίωση των συνθηκών για συμμετοχή των πολιτών στα κοινά, γι' αυτό το λόγο το πρόγραμμα υλοποιείται σε δύο σκέλη με τους εξής αντίστοιχους τίτλους: α) ευρωπαϊκή μνήμη και β) συμμετοχή στις δημοκρατικές διαδικασίες και στα κοινά (Ε.Π. δήμου Δράμας, 2016, 115).

Τα μέτρα σε αυτό το σκέλος αφορούν στην αδελφοποίηση πόλεων με τη δημιουργία: α) δικτύων και β) έργων της κοινωνίας των πολιτών (Ε.Π. δήμου Δράμας, 2016, 115-116).

Ακόμη, οι δήμοι έχουν την ευκαιρία να αναζητήσουν πόρους μέσω άλλων ανταγωνιστικών ευρωπαϊκών προγραμμάτων – εκ των οποίων τα κυριότερα για την τρέχουσα προγραμματική περίοδο 2014-2020 παρατίθενται στον Πίνακα 7, με τον αντίστοιχο τίτλο κάθε Ευρωπαϊκού Προγράμματος (Ε.Π.) και τον Συνολικό του Προϋπολογισμό (Σ.Π.) σε εκ. ευρώ (Ε.Π. δήμου Δράμας, 2016, 116).

Τα Κυριότερα Ευρωπαϊκά Προγράμματα (Ε.Π.) - (Προγραμματική περίοδος 2014 -2020)	
<i>Τίτλος Ευρωπαϊκού Προγράμματος (Ε.Π.)</i>	<i>Συνολικός Προϋπολογισμός (Σ.Π.) σε εκατομμύρια ευρώ</i>
Συνδέοντας την Ευρώπη (ΔΣΕ) - (Έργα στους τομείς των μεταφορών, των τηλεπικοινωνιών και της ενέργειας)	21.936,76
Ανταγωνιστικότητα των Επιχειρήσεων και των ΜΜΕ (COSME)	2.298,24
Erasmus + (Εκπαίδευση, Κατάρτιση, Νεολαία και Αθλητισμός)	14.774,52
Απασχόληση και Κοινωνική Καινοτομία (EaSI)	919,47
Περιβάλλον και Κλιματική Αλλαγή (Life+)	3.456,66
Ταμείο για το Άσυλο, τη Μετανάστευση και την Ένταξη	3.137,42
Μηχανισμός Πολιτικής Προστασίας	223,78
Πρόγραμμα για τους καταναλωτές	188,83
Δημιουργική Ευρώπη (Πολιτισμός)	1.462,72
Ευρώπη για τους Πολίτες - (Αδελφοποιήσεις και Δίκτυα πόλεων, ευρωπαϊκή μνήμη)	185,47
3ο Πρόγραμμα για την Υγεία	449,39
Ταμείο για την Εσωτερική Ασφάλεια	3.764,23

Πίνακας 7. Τα Κυριότερα Ευρωπαϊκά Προγράμματα (Ε.Π.)

Πηγή: (Ε.Π. Δήμου Δράμας 2016, 116)

Για τη θεωρητική τουλάχιστον προσέγγιση του τρόπου χρηματοδότησης της ιδιαίτερης πρότασης στη συγκεκριμένη έρευνα, θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν τα παρακάτω ειδικά Ε.Π. (Ευρωπαϊκά Προγράμματα):

A) Ε.Π.: Δημιουργική Ευρώπη (Πολιτισμός) - Σ.Π.: 1.462,72

B) Ε.Π.: Ευρώπη για τους Πολίτες - (Αδελφοποιήσεις και Δίκτυα πόλεων, ευρωπαϊκή μνήμη) - Σ.Π.: 185,47 (Ε.Π. δήμου Δράμας, 2016, 115-116).

3. INTERREG Europe 2020 - με βασικό στρατηγικό στόχο του προγράμματος A) τη βελτίωση μέσω: α) της διαπεριφερειακής συνεργασίας, β) της αποτελεσματικότητας των πολιτικών περιφερειακής ανάπτυξης στους τομείς της καινοτομίας, γ) της οικονομίας της γνώσης, δ) του περιβάλλοντος και στ) πρόληψης κινδύνων και B) τον οικονομικό εκσυγχρονισμό και την αύξηση της ανταγωνιστικότητας της Ευρώπης (Ε.Π. δήμου Δράμας, 2016, 116).

Ως προς τους περαιτέρω θεματικούς στόχους που εξυπηρετούν την υλοποίηση της πρότασης για τον Π.Τ., σημαντικός αποτελεί εκείνος που αφορά στη βελτίωση των

περιφερειακών και τοπικών πολιτικών στον τομέα της καινοτομίας και της οικονομίας της γνώσης (Ε.Π. δήμου Δράμας, 2016, 117).

4. URBACT (Αειφόρος Αστική Ανάπτυξη) - ευρωπαϊκό πρόγραμμα με στόχο τη ΒΑΑ, μέσω του οποίου παρέχεται η δυνατότητα συνεργασίας μεταξύ των πόλεων για την εύρεση βιώσιμων λύσεων (με οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική διάσταση), σε προβλήματα που πλήττουν τις αστικές περιοχές. Έτσι, οι πόλεις ανταλλάσσουν καλές πρακτικές και εμπειρίες από όλους τους εμπλεκόμενους σε θέματα αστικής πολιτικής σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Στο URBACT συμμετέχουν 290 πόλεις διαφορετικού μεγέθους - σε συνεργασία με τις Τοπικές Ομάδες Στήριξής τους - από 29 χώρες. Στην παρούσα φάση υλοποιούνται 37 έργα με 5.000 ενεργούς συμμετέχοντες από Περιφέρειες σύγκλισης και ανταγωνιστικότητας. Το URBACT χρηματοδοτείται από το ΕΤΠΑ καθώς και από τα Κράτη - Μέλη (Ε.Π. δήμου Δράμας, 2016, 118-119).

Πρωτοβουλίες:

A) JASPERS (Joint Assistance to Support Projects in European Regions -κοινή βοήθεια για τη στήριξη σχεδίων στις ευρωπαϊκές περιφέρειες). Πρόκειται για μια νέα εταιρική σχέση τεχνικής βοήθειας μεταξύ της Επιτροπής, της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων και της Ευρωπαϊκής Τράπεζας προς τα κράτη μέλη, προκειμένου να προετοιμάσουν μεγάλα αναπτυξιακά προγράμματα υψηλού προϋπολογισμού (όχι μικρότερο από 25 εκατ. ευρώ στον τομέα του περιβάλλοντος και 50 εκατ. ευρώ στον τομέα των μεταφορών ή σε άλλους τομείς - όπως είναι το περιβάλλον, οι μεταφορές, η αστική ανάπτυξη, ο τουρισμός, η υγεία, εκπαίδευση κ.ά. (Ε.Π. δήμου Δράμας, 2016, 119).

B) JESSICA (Joint European Support for Sustainable Investment in City Areas - Κοινοί Ευρωπαϊκοί Πόροι για Αειφόρες Επενδύσεις στα Αστικά Κέντρα). Πρωταρχικός στόχος της πρωτοβουλίας αυτής είναι η εύρεση ολοκληρωμένων λύσεων για τη χρηματοδότηση σχεδίων βιώσιμης αστικής ανάπτυξης, συνδυάζοντας επιχορηγήσεις και δάνεια. Ειδικότερα, η JESSICA στοχεύει στην κινητοποίηση κεφαλαίων για τη χρηματοδότηση ολοκληρωμένων δράσεων αστικής ανάπτυξης με πιλοτικά προγράμματα (Ολοκληρωμένα Σχέδια Αστικής Ανάπτυξης). Ακόμη, ο απώτερος στόχος της είναι η ανάπτυξη των αστικών κέντρων και η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας (Ε.Π. δήμου Δράμας, 2016, 119).

Σύμφωνα με την παραπάνω περιγραφή των χρηματοδοτικών πόρων, θα μπορούσε να υπολογιστεί - κατά προσέγγιση, με ειδική μελέτη στο πλαίσιο της δημιουργικής

οικονομίας - η βιωσιμότητα της τουριστικής ανάπτυξης, αφού πρώτα προηγηθεί η αξιολόγηση του συνόλου της στρατηγικής.

Κεφάλαιο 4

Αξιολόγηση στρατηγικού

Σχεδιασμού με Επίκεντρο τη

Βιώσιμη Ανάπτυξη

4.1 Το περιεχόμενο των πεδίων του στρατηγικού σχεδιασμού: επιλογή μεθοδολογίας

Μετά την κατάρτιση στρατηγικού σχεδιασμού, έπεται ο έλεγχος και η αξιολόγηση όλων των πεδίων του. Για την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής της Δράμας, που είναι και το βασικό ζητούμενο, η παρούσα έρευνα κινήθηκε γύρω από τη σημασία των φεστιβάλ, σε συνδυασμό με την κατάρτιση ανανεωμένου στρατηγικού σχεδιασμού για την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής, βασισμένου στο νεοσύστατο πυλώνα του Π.Τ.

Συγκεκριμένα, αξιολογούνται τα εξής σημεία της στρατηγικής: α) η υφιστάμενη κατάσταση στον τομέα του Π.Τ. (SWOT ανάλυση), β) η αποστολή, γ) το όραμα και δ) οι στόχοι, σε συνάρτηση με ε) τα χρηματοδοτικά εργαλεία. Ωστόσο, επισημαίνεται ότι για το βέλτιστο αποτέλεσμα του περιεχομένου της ανάλυσης SWOT, επιλέχθηκε η μεθοδολογία των συνεντεύξεων, για να ενισχυθεί η κορωνίδα του Π.Τ. στη Δράμα – δηλαδή, οι τρεις περιπτώσεις μελέτης που παρουσιάστηκαν στο κεφάλαιο 3. Ως προς τους συνεντευξιαζόμενους, πρόκειται για ενεργά πρόσωπα του Φ.Τ.Μ.Μ., του δήμου Δράμας και της Π.Ε. Δράμας αντίστοιχα. Πρόκειται για την κυρία Ελ. Καβάκα, προϊσταμένη του αυτοτελούς τμήματος Φ.Τ.Μ.Μ. Δράμας, το οποίο ανήκει στον Π.Ο.Φ.Τ.Μ.Μ. Δράμας (Π.Ο.Φ.Τ.Μ.Μ.), τον κύριο Δ. Καραμπατζάκη, εντεταλμένο σύμβουλο δήμου Δράμας για θέματα τουρισμού, προγραμματισμού και αναπτυξιακού σχεδιασμού και την κυρία Π. Κωνσταντινίδου, υπάλληλο της διεύθυνσης ανάπτυξης της Π.Ε. Δράμας (Π.Α.Μ.Θ.) – μέλος της ομάδας έργου του φεστιβάλ «Δραμοινογνωσία» - οι

οποίοι απάντησαν σε επτά ερωτήσεις (με υπο-ερωτήματα). Το μεγαλύτερο μέρος του περιεχομένου των ερωτήσεων (έξι από τις επτά), είναι βασισμένες στα πεδία της ανάλυσης SWOT, ενώ μία από αυτές, αφορά στην πιθανότητα αξιοποίησης πολιτιστικών πόρων της περιοχής (βλ. Πίνακα 8) για το μέλλον της τουριστικής ανάπτυξης. Οι ερωτήσεις και οι απαντήσεις της συνέντευξης εμφανίζονται αναλυτικά στο Παράρτημα.

Πολιτιστικοί πόροι Δράμας	
Άυλοι	Υλικοί
Ιστορία περιοχής	Φυσικό κάλλος
Παράδοση	Ορεινοί όγκοι
Ήθη και έθιμα	Τοπία, Σπήλαια, Μονοπάτια
Μορφές τέχνης	Μνημεία
Μουσεία	Παραδοσιακή αρχιτεκτονική
Φεστιβάλ - event	Παραδοσιακά προϊόντα

Πίνακας 8. Πολιτιστικοί Πόροι Δράμας

Στην πρώτη SWOT ανάλυση, παρατηρώ ότι λαμβάνονται υπόψη όλα εκείνα τα επιμέρους χαρακτηριστικά που σχετίζονται με την ευρύτερη έννοια του Π.Τ. για την περιοχή της Δράμας. Είναι κομβικής σημασίας το γεγονός ότι για τη σύνταξη της συγκεκριμένης ανάλυσης, συγχωνεύτηκαν ενδεικτικά τα στοιχεία δύο πυλώνων, του πολιτισμού και του τουρισμού. Έτσι, για τις ανάγκες της έρευνας σχετικά με την πιθανότητα υλοποίησης ενός φεστιβάλ μουσικής παράδοσης - το οποίο θα μπορούσε να λειτουργήσει ενισχυτικά - εξετάζονται από κοινού τα πολιτιστικο-τουριστικά γνωρίσματα της πόλης της Δράμας με εκείνα των θεσμών του Π.Τ. στην περιοχή (Φ.Τ.Μ.Μ., «Ονειρούπολη», «Δραμοινογνωσία»). Ακολουθούν διαδοχικά, οι SWOT αναλύσεις σε πίνακες (βλ. Πίνακες 9, 10 & 11).

SWOT ΑΝΑΛΥΣΗ - Α' Περίπτωση (Φ.Τ.Μ.Μ.)

<i>Δυνατά σημεία - S</i>	<i>Προβλήματα/ανάγκες - W</i>	<i>Ευκαιρίες - O</i>	<i>Κίνδυνοι/Απειλές - T</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Η νομική μορφή του φεστιβάλ είναι ΝΠΔΔ σε ό,τι αφορά στα οικονομικά - είναι πολύ συγκεκριμένοι οι κωδικοί, πολύ συγκεκριμένα τα χρήματα. • Προϋπολογισμός τα τελευταία χρόνια περί τα 250.000 ευρώ για τη διοργάνωση. • Το 90% της χρηματοδότησης του φεστιβάλ «πέφτει» στην πόλη. • Το καλύτερο φεστιβάλ στην Ελλάδα, όσον αφορά τις ταινίες μικρού μήκους. • Το ΦΤΜΜ αποτελεί ένα πολύ καλό στοιχείο για την περαιτέρω (μετέπειτα) καριέρα των επαγγελματιών του κινηματογραφικού χώρου 	<ul style="list-style-type: none"> • Ο περιοριστικός όρος, όταν πρόκειται να κατατεθούν οι ταινίες, είναι α) να έχουν γυριστεί ένα χρόνο πριν από τη διοργάνωση, β) να μην έχει γίνει δημόσια προβολή, γ) να μην είναι στο διαδίκτυο και δ) να μην έχουν πάει σε άλλα φεστιβάλ. • Άλλος κανονισμός - όρος συμμετοχής είναι ο χρόνος (η διάρκεια) της ταινίας. Τυπικά, η ταινία μικρού μήκους είναι μέχρι και 59 λεπτά για την ακρίβεια. • Ισχύουν οι ίδιοι κανόνες για όλους τους συμμετέχοντες και δεν υπάρχει ευελιξία για τυχόν διευκολύνσεις σε ειδικές περιπτώσεις. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ως προς το διεθνές τμήμα, είναι ένα φεστιβάλ, στο οποίο παίζουν ταινίες, οι οποίες δεν θα ξαναπροβληθούν ποτέ στην Ελλάδα, οπότε, είναι μια ευκαιρία να έρθουν και οι σκηνοθέτες επαγγελματικά και οι ηθοποιοί, οι σεναριογράφοι. • Το ΦΤΜΜ δέχεται ταινίες κάθε χρόνο από όλον τον πλανήτη. Οπότε είναι ένα πολύ μεγάλο πολιτιστικό γεγονός αυτό. • Ευκαιρία να γνωριμίας συμμετεχόντων και κοινού με όλους τους σκηνοθέτες (Έλληνες και ξένους). • Δυνατότητα ανταλλαγής απόψεων για τα κινηματογραφικά πράγματα της κάθε χώρας. • Κανένας κοινωνικός αποκλεισμός - συμμετέχουν οι πάντες. 	<ul style="list-style-type: none"> • Δεν έχει άλλους «ανταγωνιστές» ανάλογου βεληνεκού, ώστε να απειλείται η ύπαρξή του, ωστόσο, θα πρέπει, λόγω της μοναδικότητάς του να διατηρεί το ενδιαφέρον καταρτίζοντας σχεδιασμούς για κάθε νέα χρονιά.

<p>κι ακόμα περισσότερο, η πιθανότητα βράβευσής τους στη Δράμα.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ύπαρξη εκπληκτικού κοινού, το οποίο δεν είχε ποτέ άσχημες αντιδράσεις μέσα στην αίθουσα προβολής, αν η ταινία δεν τους άρεσε. • Η ηθική ανταμοιβή - καταξίωση είναι το «ευχαριστώ» και οι γεμάτες αίθουσες προβολής. 		<ul style="list-style-type: none"> • Ευκαιρία συζήτησης και γνωριμίας συμμετεχόντων με κριτικούς κινηματογράφου , με συναδέλφους τους, με το κοινό. • Ικανοποίηση κοινού - κάθε χρόνο παίζονται γύρω στις 150 – 200 ταινίες. Στον κατάλογο του φεστιβάλ εντοπίζει κανείς πολύ καλό και πλούσιο περιεχόμενο - καλύπτονται όλα τα γούστα. • Συζήτηση που άνοιξε τελευταία με το ΕΑΠ σχετικά με την ίδρυση έδρας κινηματογραφικής σχολής τα επόμενα χρόνια. Γεγονός που αποτελεί την προέκταση του φεστιβάλ. 	
---	--	--	--

Πίνακας 9. SWOT ΑΝΑΛΥΣΗ - Α' Περίπτωση (Φ.Τ.Μ.Μ.)

SWOT ΑΝΑΛΥΣΗ - Β' Περίπτωση (ΟΝΕΙΡΟΥΠΟΛΗ)

<i>Δυνατά σημεία - S</i>	<i>Προβλήματα/ανάγκες - W</i>	<i>Ευκαιρίες - O</i>	<i>Κίνδυνοι/Απειλές - T</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Κόστος Ονειρού πολης γύρω στις 380.000 ευρώ το χρόνο (τουλάχιστον) και περίπου οι 100.000 ευρώ είναι από χορηγίες. Τα υπόλοιπα είναι χρήματα του Δήμου Δράμας για τη διοργάνωση. • Είναι «χωριό» συγκινησίων - μια εμπνευστική διαδικασία, γιατί τα Χριστούγεννα, έχουν το χαρακτηριστικό της ελπίδας. • Το γεγονός ότι είναι η Ονειρούπολη έγινε νούμερο ένα, έγινε, γιατί 	<ul style="list-style-type: none"> • Δεν υπάρχει διαχείριση των πνευματικών δικαιωμάτων. • Το κόστος της εκδήλωσης, τώρα είναι στα 400.000 ευρώ (ήταν και 500.000 και 600.000) - προσπάθει να μειώσει και αύξησει των χορηγιών. • Αυτά τα 13-14 χρόνια που υλοποιείται η Ονειρούπολη μέσα σε ένα «δάσος» (ο δημοτικός κήπος δηλαδή), αυτό παρουσιάζει πολλές φορές αδυναμίες ως προς τη διοργάνωση. • Είναι δύσκολο να τεκμηριώνονται και να πληρώνονται οι δαπάνες, οι οποίες δε γίνονται τη χρονική περίοδο που είναι λίγο πριν και λίγο μετά και κατά τη 	<ul style="list-style-type: none"> • Παρόλο που έχουν εμφανιστεί και σε αστικά κέντρα μεγαλύτερα παρόμοιες εκδηλώσεις, συνεχίζει να δέχεται μεγάλο όγκο επισκεπτών. • Επομένως, για τους Δραμινούς επιχειρηματίες το πλεονέκτημα είναι ότι χωρίς να επενδύσουν, αυξάνουν τα έσοδά τους για ένα μήνα περίπου. • Άρα, είναι φυσιολογικό να αυξάνονται περιστασιακά οι θέσεις εργασίας. • Η Ονειρούπολη δημιουργεί επενδύσεις. Αυτή τη στιγμή, λόγω Ονειρούπολης έχει συσταθεί μία από τις μεγαλύτερες εταιρείες κάλυψης μουσικών εκδηλώσεων της βορείου Ελλάδος - (και της Ελλάδος γενικότερα), η οποία επένδυσε, λόγω των πολλών πολιτιστικών εκδηλώσεων που γίνονται στη Δράμα μέσα σε ένα έτος. • Άρα, επενδύσεις γίνονται και σε βασικό εξοπλισμό επιχειρήσεων, γίνονται σε ανακαινίσεις. • Ευκαιρίες δημιουργούνται στο να φτιαχτούν ίσως κάποια νέα προϊόντα, δηλαδή, πολλές φορές πέφτουν ιδέες και φτιάχνονται νέα γλυκίσματα ή αναμνηστικά για τη Δράμα και για την Ονειρούπολη που δεν υπήρχαν μέχρι τώρα. 	<ul style="list-style-type: none"> • Έχουν εμφανιστεί σε μεγαλύτερα αστικά κέντρα παρόμοιες εκδηλώσεις. • Ως προς τους διοργανωτές, όσοι ανήκουν στην ομάδα της διοργάνωσης μπορεί να μην έχουν ανάλογα οφέλη - κάτι που ίσως τους οδηγήσει να εγκαταλείψουν την Ονειρούπολη και να ασχοληθούν επαγγελματικά με άλλη χριστουγεννιάτικη εκδήλωση της Ελλάδας - απειλή για επιτυχημένες διοργανώσεις στο μέλλον. • Δεν προβλέπει η νομοθεσία την ύπαρξη μιας οργανωτικής επαγγελματικής ομάδας ιδιωτών για το σχεδιασμό της επόμενης και της μεθεπόμενης εκδήλωσης και αυτό αποτελεί «απειλή» για τη συνέχιση της εκδήλωσης. • Κάθε χρόνο υπάρχει συγκεκριμένη διαδικασία - κατάρτισης προϋπολογισμών, πρώτη έγκριση (μετά το μήνα Φεβρουάριο του έτους αναφοράς). Επομένως, υπάρχει δέσμευση, που δημιουργεί καθυστερήσεις σε απειλητικό βαθμό.

<p>απευθύνεται στα παιδιά.</p> <ul style="list-style-type: none"> Υπάρχει εμπειρία και εν μέσω κρίσης έχουν διοργανωθεί 7-8 εκδηλώσεις της Ονειρούπολης. Οι μοναδικές επισκέψεις στο χωριό του Άη Βασίλη είναι περίπου στις 200.000 μέσα σε ένα μήνα μαζί με τους Δραμινούς. Λόγω των μνημονίων, υπάρχουν αρκετές νομοθετικές διατάξεις, οι οποίες βάλανε μια τάξη. Χιλιάδες παιδιά, που περνούν από την εκδήλωση, ικανοποιούνται 100%. Ηθική ικανοποίηση και σε 	<p>διάρκεια της εκδήλωσης.</p> <ul style="list-style-type: none"> Δεν είναι επιθυμητή ή δημιουργία νέων δομών, γιατί αυξάνονται κατά πολύ τα κόστη – και για τη συντήρηση. Ως προς τον ανταγωνισμό των «προσώπων» της Ονειρούπολης – υπάρχει, όσο επιτρέπεται να είναι μεταξύ ανθρώπων και μεταξύ επιχειρήσεων στην Ελλάδα. Αυτό έχει να κάνει με τις αδυναμίες όλου του συστήματος - και η κοινωνία και οι επιχειρήσεις και ο δημόσιος τομέας φταίνει. Χρειάζεται να υπογραφούν συμβόλαια που θα ορίζουν το πώς διαχειρίζεται κανείς το όνομα της Ονειρούπολης. Ως προς τη διαχείριση της χωροθέτησ 	<ul style="list-style-type: none"> Για τους κατοίκους, η εκδήλωση αυτή δίνει τη δυνατότητα να συμμετέχουν εθελοντικά οι κάτοικοι της πόλης, να αναπτύξουν δραστηριότητες εντός του προγράμματος της Ονειρούπολης –μέσω συλλόγων και φορέων. Άρα, έτσι, αναδεικνύονται και τα πολιτιστικά και τα κοινωνικά ζητήματα της Δράμας και γενικότερα της περιοχής – της τοπικής κουζίνας, της πλούσιας ποικιλίας σε κρασί. Ο δήμος Δράμας αποκτά φήμη, λόγω της Ονειρούπολης - προστιθέμενη αξία για την πόλη. Για την ενίσχυση του κοινωνικού προφίλ, πολλά από τα «σπιτάκια», δε διατίθενται μόνο σε επαγγελματίες, αλλά και σε ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες (άνεργοι) - με ένα νομοθετικό πλαίσιο που έχει να κάνει με τις λαϊκές αγορές και με το υπαίθριο εμπόριο, το οποίο γίνεται στις χριστουγεννιάτικες γιορτές. Ακολουθείται αυτή η νομοθεσία με ανοιχτή πρόσκληση, με δήλωση συμμετοχών, με αξιολόγηση αιτήσεων και με επιλογή - κλήρωση των δικαιούχων. Μετά από 10 – 12 χρόνια - μέχρι και το 13^ο έτος διοργάνωσης - έχει γίνει κάποιος σχεδιασμός ως προς τον κανονισμό λειτουργίας της 	<ul style="list-style-type: none"> Πέρσι (2017), άλλαξε ο νόμος που αφορά στις λαϊκές αγορές και στο υπαίθριο εμπόριο, χρειάστηκε να προσαρμοστεί ο δήμος τελευταία στιγμή, άρα, αυτό σημαίνει διοικητικά μεγάλο φόρτο (εργασίας) και σε επίπεδο δημοτικού συμβουλίου – γεγονότα που ίσως «απειλήσουν» το θεσμό. Ως προς την ηθική πληρότητα των επισκεπτών, επειδή είναι κάτι το υποκειμενικό, εξαρτάται από το τι συναισθηματικό κόσμο έχει ο καθένας – τυχόν αρνητικές εντυπώσεις δυσφημίζουν το θεσμό και τον «απειλούν» εμμέσως . Κίνδυνος κούρασης του κοινού, εξαιτίας των επαναλαμβανόμενων δράσεων.
---	---	---	---

<p>μεγαλύτερες ηλικίες.</p> <ul style="list-style-type: none"> Υπάρχει ικανοποίηση σε γενικές γραμμές από όλους τους επισκέπτες. Τηρείται κατά γραμμάτο νομοθετικό – δεοντολογικό πλαίσιο, δεν μπορεί να γίνει διαφορετικά και φυσικά, με την ανοχή των υπηρεσιών. 	<p>ης (μείζον θέμα) - νέα νομοθεσία του 2015, για τα άλση και τα πάρκα, που βρίσκονται μέσα σε αστικό τοπίο, ορίζει ότι πρέπει να υπάρχουν διαχειριστικά σχέδια.</p>	<p>Ονειρούπολης, που σε συνδυασμό με τη νομοθεσία, θα βάλει σε μια σειρά και το διαχειριστικό κομμάτι του εμπορίου.</p> <ul style="list-style-type: none"> Ύπαρξη διαχειριστικού σχεδίου του δημοτικού κήπου, που φιλοξενεί την Ονειρούπολη – μπορούν να γίνουν κατάλληλα τεχνικά έργα, έτσι ώστε να υπάρχουν καταλληλότερες υποδομές, για να φιλοξενήσουν τις ημιμόνιμες κατασκευές της Ονειρούπολης. Στο πλαίσιο της επίσκεψης, υπάρχει δυνατότητα παροχής καλών υπηρεσιών στην περιοχή γενικότερα. Από τεχνοκρατικής απόψεως, η Ονειρούπολη αποτελεί ένα σπουδαίο project με προοπτική περαιτέρω πολιτιστικής και τουριστικής ανάπτυξης. Εισροή επισκεπτών από χώρες των Βαλκανίων. 	
--	--	--	--

Πίνακας 10. SWOT ΑΝΑΛΥΣΗ - Β' Περίπτωση (ΟΝΕΙΡΟΥΠΟΛΗ)

SWOT ΑΝΑΛΥΣΗ - Γ' Περίπτωση (ΔΡΑΜΟΙΝΟΓΝΩΣΙΑ)			
<i>Δυνατά σημεία - S</i>	<i>Προβλήματα/ανάγκες - W</i>	<i>Ευκαιρίες - O</i>	<i>Κίνδυνοι/Απειλές - T</i>
<ul style="list-style-type: none"> Χρηματοδότηση περί τα 20.000 με 25.000 ευρώ από την ΠΑΜΘ. Ο δήμος Δράμας χρηματοδοτεί τη Δραμοινογνωσία με 7.000 ευρώ. Κάποια χρήματα δίνει και ο δήμος Παρανεστίου, για να πραγματοποιηθεί ένας αγώνας που γίνεται μέσα στα αμπέλια «wine – trail». Ισχύει ρητά ο Ν4412/2016 για την ανάθεση και εκτέλεση συμβάσεων παραχώρησης. Υγιής «ανταγωνισμός» των παραγωγών - δεν έχουν εκφραστεί παράπονα. 	<ul style="list-style-type: none"> Το επίσημο πρόγραμμα για τη Δραμοινογνωσία δεν περιλαμβάνει χορηγούς. Μπαίνουν άτυπα χορηγοί, τους συγκεντρώνει και τους επιλέγει η υπηρεσία με συγκεκριμένο τρόπο. Ανάγκη σύνδεσης με το ΤΕΙ οινολογίας εδώ στη Δράμα, δημιουργώντας επιστημονική κοιτίδα, που θα μπορούσε να παράγει γνώση, νέες τεχνικές, τεχνογνωσία. Το γεγονός ότι ο θεσμός προσφέρει μόνο θέαμα αποτελεί αδυναμία κι αυτό ίσως κουράσει μελλοντικά το κοινό. Υποστελεχωμένη η διεύθυνση ανάπτυξης της Π.Ε. Δράμας - ανάγκη εξειδικευμένου προσωπικού για τον προγραμματισμό του ετήσιου φεστιβάλ της Δραμοινογνωσίας. 	<ul style="list-style-type: none"> Υπάρχουν έσοδα για τους επαγγελματίες καφέ μπαρ και εστίαση. Γευστικές εμπειρίες, διασκέδαση, γνωριμία με τον τόπο και τους ανθρώπους του, για τους συμμετέχοντες εθελοντές – κυρίως φοιτητές οινολογίας Για τους επιχειρηματίες ευκαιρία αποτελεί η προβολή και διαφήμιση τους μέσα από τη δράση. Όσον αφορά τους διοργανωτές, το κέρδος είναι η απόκτηση τεχνογνωσίας. Η τήρηση των διαδικασιών δεν εμποδίζει με κανέναν τρόπο τη συμμετοχή ειδικών ομάδων. Υπάρχει αναγνώριση της δράσης – είναι 5^η χρονιά. 	<ul style="list-style-type: none"> Λόγω χαμηλού προϋπολογισμού απειλείται η παρουσία του φεστιβάλ στο μέλλον. Ο χαμηλός προϋπολογισμός σε συνδυασμό με τους οινοποιούς της περιοχής ως αποκλειστικούς σχεδόν χορηγούς – (αφού δεν προβλέπονται χορηγίες στο επίσημο πρόγραμμα του φεστιβάλ), αποτελεί «απειλητικό» σημάδι έναντι αντίστοιχων φεστιβάλ κρασιού στην Ελλάδα.

Πίνακας 11. SWOT ΑΝΑΛΥΣΗ - Γ' Περίπτωση (ΔΡΑΜΟΙΝΟΓΝΩΣΙΑ)

Υπενθυμίζεται ότι τα αποτελέσματα του εκάστοτε πεδίου είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με την προαναφερθείσα καταγραφή των στοιχείων της SWOT ανάλυσης, αλλά και με τις απαντήσεις που δόθηκαν από τις συνεντεύξεις (παρατίθενται στο Παράρτημα). Αναλυτικά, τα σημαντικότερα σημεία των πεδίων της βέλτιστης SWOT ανάλυσης σχετικά με τις υπάρχουσες πολιτιστικές όψεις τουριστικής ανάπτυξης, είναι τα εξής:

α) Ως προς τα δυνατά σημεία, η ύπαρξη μεγάλου αριθμού συλλόγων και ιδρυμάτων που σχετίζονται με τον πολιτισμό - όπως είναι το Δ.Ω.Δ. και το Μουσικό Σχολείο Δράμας - σε συνδυασμό με τις πολιτιστικές όψεις τουριστικής ανάπτυξης - όπως είναι η «Ονειρούπολη», η Δραμοινογνωσία και το Φ.Τ.Μ.Μ.

β) Ως προς τις αδυναμίες - προβλήματα και ανάγκες - το γεγονός ότι αφενός είναι υψηλό το κόστος πολιτιστικών εκδηλώσεων (βλ. παράδειγμα από την πλευρά του δήμου Δράμας στον Πίνακα 12) και αφετέρου ότι υπάρχει έλλειψη ικανοποιητικής χρηματοδότησης από κοινοτικούς ή εθνικούς πόρους - σε συνδυασμό με την απουσία της τοπικής αυτοδιοίκησης από στρατηγικούς σχεδιασμούς για όλα αυτά.

γ) Ως προς τις ευκαιρίες, η ύπαρξη πολιτιστικών εκδηλώσεων και όψεων Π.Τ. αποτελούν σημαντική ευκαιρία για τη βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη και την καταπολέμηση της ανεργίας στο δήμο σε συνδυασμό με την ένταξη του προτεινόμενου φεστιβάλ - στο επόμενο Ε.Π. της περιόδου 2014-2020 (ΕΣΠΑ) - όπως και η συμμετοχή σε Ο.Χ.Ε. Πολιτισμού - Τουρισμού.

δ) Ως προς τις απειλές - περιορισμούς και κινδύνους - το γεγονός έλλειψης κοινής πολιτιστικής πολιτικής στρατηγικής για το νομό Δράμας, που να αφορά σε όλες τις όψεις του Π.Τ. - στο πλαίσιο συνεργασίας της Π.Ε. Δράμας - υπό την εποπτεία της Π.Α.Μ.Θ. - με το δήμο Δράμας. Δηλαδή, ενδεικτικά, για την «Ονειρούπολη», για το «Φ.Τ.Μ.Μ.» και για τη «Δραμοινογνωσία», τρεις όψεις που συνδέουν το φεστιβαλικό τουρισμό με εναλλακτικές μορφές τουρισμού, όπως είναι ο οινολογικός, ο γαστρονομικός κ.ά.

Συνολικό Κόστος Δήμου Δράμας - Κύριες Όψεις Π.Τ. στη Δράμα (για το 2018)	
Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας	250.000,00 €
Ονειρούπολη (Χωριό Άη Βασίλη)	380.000,00 €
Δραμοινογνωσία	7.000,00 €
Σύνολο	637.000,00 €

Πίνακας 12. Συνολικό Κόστος Δήμου Δράμας για τις κύριες όψεις Π.Τ.

Πηγή: Ετήσιο Πρόγραμμα Τουριστικής Προβολής Δήμου Δράμας, 2018

Ακόμη, τα πεδία που χρήζουν περαιτέρω μελέτης είναι οι ευκαιρίες και οι απειλές, όπου καταγράφηκαν σημαντικές πληροφορίες για το μέλλον του Π.Τ. γενικότερα στη Δράμα. Δηλαδή, ως προς τις ευκαιρίες, οι αρχές θα πρέπει να εστιάσουν την προσοχή τους στο γεγονός ότι: α) λόγω της πολυπολιτισμικότητας του πληθυσμού και β) λόγω των ποικίλων πολιτιστικών πόρων που διαθέτει η Δράμα - σε ένα ευρύτερο πλαίσιο των συγκριτικών της πλεονεκτημάτων - υπάρχει η δυνατότητα αξιοποίησής τους, ώστε να προσδιοριστεί μια πολύ ισχυρή πολιτιστικο - τουριστική ταυτότητα. Από την άλλη, ως προς τις απειλές που θα πρέπει να αντιμετωπιστούν, καλό είναι να δοθεί βάση στο γεγονός ότι υπάρχουν επαναλαμβανόμενες δράσεις στο πλαίσιο των εκδηλώσεων αυτών κι αυτό «κουράζει» με τα χρόνια τον επισκέπτη. Έπειτα, προκύπτει μέσα από αυτή τη διαπίστωση το γεγονός ότι, μέσα από αυτά, προσφέρονται «θεάματα» με στόχο το κέρδος, τα οποία δεν αποτελούν προστιθέμενη πολιτισμική αξία για την περιοχή. Το γεγονός επίσης, ότι συναντά κανείς παρόμοιες εκδηλώσεις και σε άλλα αστικά κέντρα, αποτελεί σημαντική απειλή για τη μελλοντική παρουσία των ήδη υπαρχουσών όψεων, αφού καλούνται να δημιουργήσουν νέες «δομές» που θα διαφοροποιήσουν τη θέση τους στο χάρτη του Π.Τ. Στο πλαίσιο αυτό των παρατηρήσεων για τις ευκαιρίες και τις απειλές, θα μπορούσε να εξεταστεί, συμπληρωματικά, η ιδέα της δημιουργίας ενός παραδοσιακού φεστιβάλ μουσικής, για το οποίο έγινε ήδη λόγος στο προηγούμενο κεφάλαιο. Έτσι, συνδυάζοντας θεωρητικά τα κύρια σημεία των ευκαιριών και των απειλών, στα οποία προαναφέρθηκα, διατυπώθηκε προηγουμένως μια «λύση» α) για να ενισχυθούν πολιτισμικά οι ήδη υπάρχουσες δομές και β) για να δημιουργηθεί κάτι φρέσκο και να συμπεριλαμβάνει ένα από τα αξιοποιήσιμα συγκριτικά πλεονεκτήματα

της Δράμας, δηλαδή, τη λαϊκή παράδοση και συγκεκριμένα, στη μουσική. Κι αυτό το διαφορετικό στοιχείο, που εκλείπει από τα δρώμενα της περιοχής - αν και παρατηρήθηκε αμέσως μετά την αξιολόγηση των περιπτώσεων μελέτης - συμφωνεί με τα αποτελέσματα των αναλύσεων που πραγματεύεται το συγκεκριμένο κεφάλαιο μέσω του εργαλείου SWOT ανάλυση.

Η αποστολή όλων των εμπλεκόμενων φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης - του δήμου και της Π.Ε. Δράμας - εστιάζεται στις τακτικές που πρέπει να ακολουθηθούν, ώστε να ενταχθεί το προτεινόμενο φεστιβάλ παραδοσιακής μουσικής σε έναν ανανεωμένο προγραμματισμό των δράσεων της περιοχής. Παράλληλα, στο πλαίσιο της αποστολής θα πρέπει να επαναπροσδιοριστούν και οι ήδη γνωστές όψεις Π.Τ. στη Δράμα. Έτσι, το σύνολο των πολιτιστικών όψεων τουριστικής ανάπτυξης εντάσσονται σε έναν ξεχωριστό πυλώνα, εκείνο του Π.Τ., πάνω στον οποίο «χτίζεται» μια νέα στρατηγική, με σκοπό τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη. Στο πλαίσιο της αποστολής των αρμόδιων φορέων για την τουριστική ανάπτυξη, το νέο όραμα αφορά στη διάδοση της λαϊκής παράδοσης - μέσω της σταθερής παρουσίας του ειδικά προσαρμοσμένου, γι' αυτόν το σκοπό, φεστιβάλ - που θα μπορούσε να αποτελέσει σταδιακά αναπόσπαστο κομμάτι ανάπτυξης του Π.Τ. στην περιοχή της Δράμας.

Το σύνολο της βέλτιστης ανάλυσης SWOT παρουσιάζεται παρακάτω στον Πίνακα 13.

**Βέλτιστη SWOT ΑΝΑΛΥΣΗ, βασισμένη στις διακεκριμένες όψεις
Π.Τ. στη Δράμα**

Δυνατά σημεία - <i>S</i>	Προβλήματα/ανάγκες - <i>W</i>	Ευκαιρίες - <i>O</i>	Κίνδυνοι/Απειλές - <i>T</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Το Φ.Τ.Μ.Μ. - Ο θεσμός της «Ονειρούπολης» - Το φεστιβάλ της «Δραμοινογνωσία». • Ύπαρξη προσωπικού για την οργάνωση και υποστήριξη πολιτιστικών εκδηλώσεων στη ΔΕΚΠΟΤΑ και στον ΠΟΦΤΜΜ (ΝΠΔΔ). • Η πολυπολιτισμική ταυτότητα της Δράμας. • Ικανοποιητικοί προϋπολογισμοί τα τελευταία χρόνια - 250.000€ για το ΦΤΜΜ, 380.000 € για την Ονειρούπολη. 	<ul style="list-style-type: none"> • Έλλειψη κοινής πολιτιστικής πολιτικής (στρατηγικής), που να αφορά σε όλες τις όψεις του Π.Τ. • Αδυναμία ανταπόκρισης των ήδη υπάρχουσών υποδομών πολιτισμού σε σχέση με την πλούσια πολιτιστική δραστηριότητα. • Έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού για τη στελέχωση διεκπεραιώσεων προγραμματισμού των εκδηλώσεων. • Έλλειψη μόνιμης διαδικτυακής πλατφόρμας με περιεχόμενο σχετικό με το δραμινό Π.Τ. (DraCTion). • Ανάγκη αλληλο-υποστήριξης δημοτικών, ιδιωτικών, πολιτιστικών φορέων και θεσμών. • Αδυναμία προώθησης του εγχώριου πολιτιστικού - τουριστικού προϊόντος. • Ανάγκη σύνδεσης με το ΤΕΙ οινολογίας στη Δράμα με το θεσμό της 	<ul style="list-style-type: none"> • Δημιουργία ισχυρής ταυτότητας (city-branding) της πόλης της Δράμας. • Υποστήριξη πολιτιστικών συλλόγων. • Διαπολιτισμική - συνεργασίες σε τοπικό, εθνικό και διεθνικό επίπεδο με σκοπό την εύρεση πόρων για τη διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων - κανένας συμμετοχικός αποκλεισμός. • Οι καθαρά πολιτιστικές εκδηλώσεις, αλλά κυρίως εκείνες του Π.Τ. αποτελούν ευκαιρία για τη βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη και την καταπολέμηση της ανεργίας στο δήμο. • Η ύπαρξη πλούσιων πολιτιστικού - τουριστικών πόρων για ανάπτυξη εναλλακτικών ειδών τουρισμού. • Δυνατότητα αξιοποίησης πολυπολιτισμικότητας, μέσω μιας σύνθετης πολιτιστικής όψης - αυτή της 	<ul style="list-style-type: none"> • Κίνδυνος κούρασης του κοινού, εξαιτίας των επαναλαμβανόμενων πολιτιστικών δραστηριοτήτων. • Κίνδυνος κούρασης του κοινού, εξαιτίας της αποκλειστικής προσφοράς σε θεάματα κυρίως μέσα από την Ονειρούπολη και τη Δραμοινογνωσία. • Υψηλό κόστος πολιτιστικών εκδηλώσεων • Έλλειψη χρηματοδότησης από κοινοτικούς ή εθνικούς πόρους. • Απουσία στρατηγικών σχεδιασμών των όψεων Π.Τ. στο πλαίσιο μιας κοινής πολιτιστικής πολιτικής & ανάπτυξης. • Μικρού ύψους χρηματοδότηση για τη Δραμοινογνωσία (περίπου 30.000€), σε συνδυασμό με τους οιοποιούς της περιοχής ως αποκλειστικού σχεδόν χορηγούς - (αφού δεν προβλέπονται χορηγίες στο

	<p>Δραμοινογνωσίας για τη δημιουργία επιστημονικής κοιτίδας.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Δεν υπάρχει διαχείριση των πνευματικών δικαιωμάτων (copyrights). 	<p>γεύσης, επειδή η περιοχή αγροτο-διατροφικά είναι υψηλής ποιότητας – η Δράμα ως προορισμός γεύσης «tour-taste».</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ευκαιρία σύνδεσης με την τριτοβάθμια εκπ/ση - επέκτασης του ΦΤΜΜ με την ίδρυση έδρας κινηματογραφικής σχολής τα επόμενα χρόνια από το ΕΑΠ. • Επενδύσεις στον επιχειρηματικό κλάδο. • Ύπαρξη διαχειριστικού σχεδίου του δημοτικού κήπου, που φιλοξενεί την Ονειρούπολη – κατασκευή καταλληλότερων υποδομών. • Όσον αφορά τους διοργανωτές των εκδηλώσεων σημαντική ευκαιρία για περαιτέρω ανάπτυξη αποτελεί η απόκτηση μεγάλης εμπειρίας και τεχνογνωσίας. • Η καλή φήμη της Δράμας – τρεις όψεις που αποτελούν προστιθέμενη αξία για την περιοχή. 	<p>επίσημο πρόγραμμα του φεστιβάλ), αποτελεί «απειλητικό» σημάδι έναντι αντίστοιχων φεστιβάλ κρασιού στην Ελλάδα.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Έχουν εμφανιστεί σε μεγαλύτερα αστικά κέντρα παρόμοιες εκδηλώσεις.
--	---	---	--

		<ul style="list-style-type: none"> • Μέχρι τώρα υπάρχει ένα σταθερό πλούσιο πολιτιστικό περιεχόμενο, το οποίο συμβάλλει στην τουριστική ανάπτυξη. 	
--	--	--	--

Πίνακας 13. Βέλτιστη SWOT ΑΝΑΛΥΣΗ - βασισμένη στις διακεκριμένες όψεις Π.Τ. στη Δράμα

Αξιολογώντας, λοιπόν, το επιθυμητό αποτέλεσμα της στρατηγικής για την τουριστική ανάπτυξη, είναι φυσικό να υπάρχει μεγάλη σύγχυση ως προς τις ποικίλες ενέργειες που απαιτούνται γι' αυτό. Μέσα από το όραμα, ωστόσο, προσδιορίζεται το ύψος της τουριστικής ανάπτυξης που θα μπορούσε να επέλθει σε συνάρτηση με τους κατάλληλους χειρισμούς. Η αγάπη για τη διατήρηση και τη διάδοση της παραδοσιακής μουσικής, μέσω των τραγουδιών που χαρακτηρίζουν έναν τόπο, έχει τη δυναμική να προσελκύσει, όχι μόνο φίλους της λαϊκής παράδοσης, αλλά και ευρύτερο κοινό.

Οι στρατηγικοί στόχοι αξιολογούνται με βασικό κριτήριο την κρισιμότητα του ζητήματος που πραγματεύεται η έρευνα αυτή και αφορά στη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη της περιοχής μέσω των φεστιβάλ. Αρχικά, είναι πολύ κρίσιμο να ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα, ώστε να αξιοποιηθεί κάθε έκφανση του λαϊκού πολιτισμού, αφού κληθούν οι πλέον αρμόδιοι γι' αυτόν το σκοπό και εξασφαλιστούν συνάμα οι τρόποι χρηματοδότησης. Ένας στρατηγικός στόχος, που προκύπτει από την παραπάνω ανάπτυξη, είναι η υλοποίηση ενός ποιοτικού φεστιβάλ με τη συμμετοχή όλων εκείνων που ενδιαφέρονται σοβαρά για την παραδοσιακή μουσική και τη σέβονται ως αναπόσπαστο κομμάτι της λαϊκής τέχνης.

Έπειτα, κρίνεται πολύ σοβαρό ζήτημα να εφαρμοστεί ένα είδος «επεκτατικής πολιτιστικής πολιτικής» για την αναβάθμιση θεσμών, όπως είναι το Φ.Τ.Μ.Μ., η «Ονειρούπολη» και η «Δραμοινογνωσία»· εκδηλώσεις, που έχουν την προοπτική επέκτασης και ανάδειξης στοιχείων του λαϊκού πολιτισμού, στο πλαίσιο ενός ποιοτικότερου προγραμματισμού. Ως αποτέλεσμα, αυτές οι ενέργειες θα ενισχύσουν την πολιτιστική - τουριστική ταυτότητα της Δράμας. Δεν θα μπορούσε να μην αναφερθεί ο γενικότερος στόχος, που αφορά στην αδιάλειπτη διαφημιστική προβολή σε συνδυασμό με τη δημιουργία μιας ειδικά αφιερωμένης ιστοσελίδας για γνωριμία του κοινού με τις όψεις του Π.Τ. και τις περαιτέρω δραστηριότητες που προσφέρονται. Το αποτέλεσμα στο

οποίο ελπίζει κάθε στρατηγικός στόχος είναι η αύξηση των επισκεπτών στην περιοχή της Δράμας.

Σε αυτό το σημείο, είναι σημαντικό να τονιστεί ότι οι συνεντεύξεις κρίθηκαν ως η καταλληλότερη μεθοδολογία για τη συνέχεια της συγκεκριμένης έρευνας, για να καταρτιστεί μια πιο ολοκληρωμένη SWOT ανάλυση – καθαρά βασισμένη στον Π.Τ. – η οποία επανακαθορίζει στους στρατηγικούς στόχους στο πλαίσιο της νέας αποστολής και του οράματος για την τουριστική προβολή και ανάπτυξη της Δράμας.

Τέλος, σχετικά με τα χρηματοδοτικά εργαλεία, όπως παρατηρείται από τους αναλυτικούς πίνακες του συνολικού προϋπολογισμού του Ε.Π. (χωρίς τα Ν.Π.), για τα έτη 2015-2019, αναφέρονται πλήρως οι διαθέσιμες χρηματοδοτικές πηγές για το σύνολο των δράσεων, το συνολικό ποσό των οποίων ανέρχεται σε 61.771.334€. Από το ποσό αυτό προβλέπονται: 9.391.111,00€ για το 2016, 17.040.645,00€ για το 2017, 14.415.945,00€ για το 2018 και 12.599.075,00€ για το 2019 (Ε.Π. δήμου Δράμας, 2016, 291). Ωστόσο, για τις ανάγκες της συγκεκριμένης έρευνας, λαμβάνονται υπόψη μόνο τα οικονομικά στοιχεία που αφορούν στον πολιτισμό και τον τουρισμό.

Εκτός από την πιθανή αξιοποίηση των παραπάνω εργαλείων χρηματοδότησης, θα μπορούσε να συμβάλει οικονομικά στην υλοποίηση του προτεινόμενου φεστιβάλ μαζί με το δήμο, η Π.Ε. Δράμας, δημιουργώντας, δηλαδή, ένα είδος σύμπραξης, προσελκύοντας εθνικούς και κοινοτικούς πόρους. Συγκεκριμένα, θα μπορούσε λ.χ., να ενταχθεί και να εγκριθεί το εν λόγω φεστιβάλ στο ετήσιο πρόγραμμα δράσεων της Π.Α.Μ.Θ., εγκρίνοντας ένα επαρκές χρηματικό ποσό. Ακόμη, θα μπορούσαν να ανακατανεμηθούν τα χρηματικά ποσά που προβλέπονται από τις τρεις διακεκριμένες πολιτιστικές όψεις της τουριστικής ανάπτυξης και κυρίως από το Φ.Τ.Μ.Μ., το οποίο ενισχύεται με συγχρηματοδότηση από το ΥΠΠΟ.

4.2 Οι προεκτάσεις του τοπικού φεστιβάλ παραδοσιακής μουσικής ως δείκτης ανάπτυξης

Η ύπαρξη ενός τοπικού φεστιβάλ παραδοσιακής μουσικής - του οποίου το περιεχόμενο (παρουσίαση, προβολή κι ανταλλαγή πολιτισμικών στοιχείων), επιβεβαιώνει τα μορφολογικά γνωρίσματα ενός φεστιβάλ εν γένει, ενώ, παράλληλα, διαμορφώνει μια μοναδική ταυτότητα, δομημένη στο περιεχόμενο του πυλώνα του Π.Τ. - θα μπορούσε να πάρει πολλές και υψηλού επιπέδου διαστάσεις στο είδος του.

Αρχικά, στο πλαίσιο του προγράμματος περί ειδικού σεμιναρίου - βιωματικού εργαστηρίου που παρουσιάστηκε παραπάνω, μια προέκταση που θα ενίσχυε τη βιωσιμότητα της τοπικής ανάπτυξης, είναι η πιθανότητα διαγωνιστικού μέρους μεταξύ των ομάδων στο πλαίσιο του εργαστηρίου. Η συμμετοχή των υποψηφίων ίσως είναι μεγαλύτερη σε αυτήν την περίπτωση, διότι το κίνητρο θα είναι η διάκριση και ως αποτέλεσμα, μεγαλύτερη ίσως είναι και η προσέλκυση ειδικότερου κοινού (καλλιτεχνών κ.λπ.) στην περιοχή της Δράμας.

Έπειτα, η ιδέα θα μπορούσε να επεκταθεί κι εκτός ελληνικών συνόρων, να δημιουργηθεί λ.χ., ένα ευρωπαϊκό δίκτυο για την ανάδειξη του Π.Τ. (διαπολιτισμικότητα), με γνώμονα τα φεστιβάλ ως ειδική μορφή τουρισμού και σε συνάρτηση με τη διατήρηση της λαϊκής παράδοσης διαφόρων περιοχών. Από το δίκτυο αυτό, θα μπορούσε να αναπτυχθεί ευρωπαϊκός διαγωνισμός σύνθεσης με έντονα ακούσματα της τοπικής παράδοσης των συμμετεχόντων. Το «έπαθλο» θα μπορούσε να είναι ανάδειξη μιας περιοχής σε μελλοντικό τουριστικό προορισμό (παραλληλισμός με την πολιτιστική πρωτεύουσα). Σε κάθε περίπτωση, η διοργανώτρια πόλη θα είναι η Δράμα.

Ακόμη, μια άλλη προέκταση που θα μπορούσε να υπάρξει, είναι η συμμετοχή τεχνικού προσωπικού για τη δημιουργία οπτικοακουστικού υλικού πάνω στο παραδοσιακό τραγούδι (διαγωνιζόμενο ή μη). Το υλικό αυτό θα μπορεί να περιέχει εικόνες ανάδειξης της περιοχής σε συνδυασμό με την επιλογή της μουσικής του επένδυσης, ενώ θα μπορούσε «να ταξιδέψει» μέσω μιας ειδικά διαμορφωμένης διαδικτυακής πλατφόρμας - της οποίας η δημιουργία προβλέπεται, σύμφωνα με το στρατηγικό σχεδιασμό - με σκοπό την ανάπτυξη του Π.Τ. ανά περιοχή.

Σε συνέχεια της παραπάνω προέκτασης, υπάρχει και το ενδεχόμενο συμμετοχής του κοινού, το οποίο μπορεί να ψηφίζει το τραγούδι της αρεσκείας του. Επειδή, όμως, το ευρύτερο κοινό ενδέχεται να μην είναι σωστά καταρτισμένο και καλλιεργημένο, ώστε να κατανοεί τα σημεία που καλείται να ψηφίσει, θα μπορούσε απλώς να μετράει η γνώμη του με τη συμμετοχή ενός μικρού ποσοστού στο τελικό αποτέλεσμα. Φυσικά, στο πλαίσιο του φεστιβαλικού προγράμματος, θα υπάρχουν περιορισμοί ως προς: α) το πλήθος των συμμετοχών, β) το πλήθος των μουσικών επιλογών που θα παρουσιαστούν, γ) τη διάρκεια σε ημέρες ανά κατηγορία κ.ά.

Γίνεται κατανοητό ότι μια τόσο μεγάλη συμμετοχική δραστηριότητα ανοίγει έναν ελκυστικό κύκλο γνωριμιών με πλήθος ενδιάμεσων δράσεων, που μπορούν σταδιακά μεν, αλλά καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, να αναπτύξουν τουριστικά την περιοχή της

Δράμας. Επομένως, η βιωσιμότητα συνδέεται με την αναγνωρισιμότητα της πόλης της Δράμας ως ο «τόπος συνάντησης φίλων της μουσικής παράδοσης». Έτσι, λοιπόν, η πορεία της βιώσιμης ανάπτυξης έχει τοπο-κεντρικό χαρακτήρα με τάσεις επέκτασης. Πρόκειται, δηλαδή, για μια «από μέσα προς τα έξω» ανάπτυξη, πρώτα για τους ντόπιους κι έπειτα για τους τουρίστες. Ως κέντρο νοείται η ανάπτυξη σε τοπικό επίπεδο, η οποία έχει μια δυναμική επεκτατική τάση με πολλαπλές κατευθύνσεις προς άλλες πόλεις του εσωτερικού και του εξωτερικού.

Η ανταλλαγή ακουσμάτων της παραδοσιακής μουσικής που «εξυμνεί» τις ομορφιές ενός τόπου, την υλική και άυλη πολιτιστική του κληρονομιά κ.ά., συμβάλλει, αρχικά, στον προσδιορισμό της πολιτιστικής και τουριστικής του ταυτότητας κι έπειτα, στη σταδιακή αναγνώρισή του από το ευρύ κοινό. Είναι γεγονός, ωστόσο, ότι παράλληλα διαμορφώνεται και η καλλιτεχνική του ταυτότητα, η οποία εντάσσεται στο πλαίσιο του Π.Τ. ως αναπόσπαστο στοιχείο της δημιουργικής παραγωγής (σύγχρονος πολιτισμός), σε συνάρτηση με την προώθηση - διαφήμιση (τουριστική προσέλκυση).

Έτσι, λοιπόν, σε τοπικό επίπεδο, η σταθερή παρουσία ενός ειδικού φεστιβάλ, θα μπορούσε να συμβάλει σε όλα τα παρακάτω:

1. σε μια πιο ισχυρή ταυτότητα (city-branding) της πόλης της Δράμας,
2. σε συνεργασίες σε τοπικό, εθνικό και διεθνικό επίπεδο,
3. στην αύξηση της τοπικής οικονομίας,
4. στη διαπολιτισμικότητα,
5. στην ανάπτυξη εναλλακτικών ειδών τουρισμού (αγροτικός, ιατρικός, θρησκευτικός - εκκλησιαστικός, αθλητικός τουρισμός, τουρισμός των event - επαγγελματικός, συνεδριακός, φεστιβαλικός). Η βιωσιμότητα, ωστόσο, της τουριστικής ανάπτυξης θα επέλθει μέσω των ποικίλων εκδηλώσεών της· κι αυτό θα μπορούσε να επιβεβαιωθεί από τη μελλοντική απήχηση του φεστιβάλ.

4.3 Το φεστιβάλ μουσικής παράδοσης - όχημα για τη διάδοση του λαϊκού πολιτισμού

Στο πλαίσιο της άυλης λαϊκής μας παράδοσης ανήκουν και τα παραδοσιακά τραγούδια. Από τη Θράκη έως την Κρήτη και την Κύπρο, η μουσική κάθε τόπου συναποτελεί ένα

«ηχητικά διανθισμένο» κομμάτι του πολιτισμού, ο οποίος ενισχύει την εθνική ταυτότητα των Ελλήνων. Η ύπαρξη ειδικών φεστιβάλ γι' αυτόν το σκοπό, δεν θα μπορούσε να μειώσει την πολιτισμική αξία από τη συνύπαρξη των ποικίλων ακουσμάτων, αλλά να την επαυξήσει, επιδεικνύοντας το σεβασμό που αρμόζει σε συνδυασμό με τον κατάλληλο προγραμματισμό.

Ήδη από το πρώτο κεφάλαιο έγινε αναφορά α) στη σημασία του πολιτισμού σε θέματα που άπτονται του τουρισμού, όπως επίσης, β) και στην πολυπλοκότητα του Π.Τ. Οι ποικίλες εκφάνσεις του Π.Τ. προσφέρουν την ευκαιρία στους επισκέπτες να ζήσουν μοναδικές εμπειρίες ανάλογα με τις δυνατότητες της περιοχής που επισκέπτονται. Αν για παράδειγμα, κάποιος επισκεφτεί μια πόλη του εξωτερικού, η οποία - εκτός από τα τυχόν μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς της και τα λοιπά τουριστικά θέρετρα του φυσικού περιβάλλοντος - πλαισιώνεται κι από σύγχρονες όψεις πολιτισμού, όπως είναι τα φεστιβάλ που προβάλλουν τις τοπικές παραδόσεις, τότε ο επισκέπτης μπορεί να γνωρίσει κι ένα άλλο κομμάτι του πολιτισμού που έχει παραχθεί και εξακολουθεί να παράγεται εκεί - υλικό και άυλο.

Έτσι, λοιπόν, το προτεινόμενο φεστιβάλ έχει τη δυνατότητα μεγάλης απήχησης, αξιοποιώντας, ωστόσο, τα κατάλληλα επικοινωνιακά εργαλεία. Οι τυχόν προεκτάσεις του και το περιεχόμενό του αποτελούν συνολικά όχημα για τη διάδοση όσο το δυνατόν περισσότερων ακουσμάτων της παραδοσιακής μουσικής.

Ακόμη, όπως επισημαίνει ο Σ. Σκούλτσος, «αυτό που διαφοροποιεί τα μουσικά φεστιβάλ οποιουδήποτε είδους από απλά event μουσικής, π.χ. συναυλίες, είναι το γεγονός ότι προβλέπεται στο πλαίσιο αυτών, η παροχή υπηρεσιών (διαμονή, σίτιση, ξεναγήσεις κ.ά.) και ενδιάμεσων δράσεων για τους επισκέπτες (παράλληλα φεστιβάλ, event, αγορά προϊόντων κ.ά.) - όχι απαραίτητα σχετικών με τη μουσική· κι όλα αυτά, για να εξάπτουν το ενδιαφέρον των επισκεπτών, να έχουν τη δυνατότητα να αποκομίσουν κι άλλες εμπειρίες - με αφορμή τη συμμετοχή στο συγκεκριμένο φεστιβάλ - ώστε να νιώσουν ικανοποίηση μέσα από το πλήθος των δραστηριοτήτων και να το διαφημίσουν σε φίλους και σε γνωστούς - γιατί άλλωστε, η γνώμη ενός φίλου που τον εκτιμούμε, μετράει».

Κεφάλαιο 5

Επίλογος

5.1 Γενικά συμπεράσματα

Συνολικά, παρατηρείται από τη διεθνή κυρίως βιβλιογραφία ότι απασχολούν πολύ την παγκόσμια κοινότητα ζητήματα που αφορούν στην τουριστική ανάπτυξη μέσω της αξιοποίησης των ποικίλων πολιτιστικών πόρων που διαθέτει μια περιοχή.

Για τη Δράμα, μια μικρή επαρχιακή πόλη της βορείου Ελλάδας, το πραγματικό περιεχόμενο της έννοιας του Π.Τ. είναι καινούριο, γι' αυτό και οι μέχρι τώρα προσπάθειες για την τουριστική ανάπτυξη εντοπίζονται σε διαφορετικούς σχεδιασμούς, που αποσκοπούν κυρίως στην οικονομική ενίσχυση της τοπικής αγοράς σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους του έτους. Με εξαίρεση το Φ.Τ.Μ.Μ., α) το event της «Ονειρούπολης» - την περίοδο των Χριστουγέννων - και β) το φεστιβάλ της «Δραμοινογνωσίας» - μέσα στο μήνα Μάιο - διακρίνεται κυρίως ο εμπορικός και ο διαφημιστικός χαρακτήρας - στόχευση στην αγορά· κάτι που στη δεύτερη περίπτωση («Δραμοινογνωσία»), ίσως, να μην είναι και τόσο ξεκάθαρο εκ πρώτης όψεως. Αυτό το οποίο φαίνεται να περιπλέκει την αξία του Π.Τ., στις δύο αυτές εμπορικού χαρακτήρα πολιτιστικές όψεις, είναι το γεγονός ότι στο εκάστοτε πρόγραμμά τους υπάρχει πλήθος πολιτιστικών δραστηριοτήτων. Συνεπώς, το ζήτημα που ανακύπτει εδώ αφορά στο αν προάγονται έμμεσα πολιτισμικές αξίες μέσω των συγκεκριμένων εκδηλώσεων. Ορισμένες από αυτές, μάλιστα, παρουσιάζουν έντονα το στοιχείο της πολυπολιτισμικότητας των κατοίκων - π.χ., μέσα από τους παραδοσιακούς χορούς και τις τυχόν παραδοσιακές μουσικές συναυλίες - στοιχεία που επιβεβαιώνουν εν μέρει το πολιτισμικό επίπεδο του τόπου. Από την άλλη, το Φ.Τ.Μ.Μ. δεν αποτελεί ένα αμιγώς τουριστικό φεστιβάλ, γι' αυτό και έχει ξεκάθαρο αντικείμενο αναφοράς - τον κινηματογράφο (σύγχρονος πολιτισμός) - το οποίο στοχεύει αποκλειστικά στην ανάδειξη της καλλιτεχνικής δημιουργίας· αυτό

αποδεικνύει, άλλωστε, η πολύχρονη παρουσία του με το πλήθος συμμετοχών νέων κινηματογραφιστών.

Στο πλαίσιο, της μελέτης των περιπτώσεων που παρουσιάστηκαν για τις ανάγκες της έρευνας, αποπειράθηκε η κατάρτιση ενός στρατηγικού σχεδιασμού με την καταγραφή στοιχείων μιας βέλτιστης SWOT ανάλυσης, μέσα από την οποία φανερώνεται η ανάγκη εστίασης από την τοπική αυτοδιοίκηση στις ευκαιρίες: α) πολυ-πολιτισμικότητα του πληθυσμού και β) ποικιλία πολιτιστικών πόρων που διαθέτει η Δράμα, ώστε να προσδιοριστεί μια πολύ ισχυρή πολιτιστικο – τουριστική ταυτότητα. Από την άλλη, ως προς τις απειλές που θα πρέπει να εστιάσουν οι τοπικές αρχές, είναι το γεγονός ότι γίνονται επαναλαμβανόμενες δράσεις. Συμπληρωματικά, εξετάζεται ενισχυτικά η πιθανή δημιουργία μιας νέας πολιτιστικής όψης για την τουριστική ανάπτυξη, η οποία έχει ένα διαφορετικό χαρακτήρα, αυτόν της διατήρησης και της διάδοσης του τοπικού λαϊκού πολιτισμού και πιο συγκεκριμένα, της διάδοσης της μουσικής ποικιλομορφίας της Δράμας. Η διαφορετικότητα σε αυτό το νέο φεστιβάλ, το οποίο θα μπορούσε να ενταχθεί σε μία από τις επόμενες προγραμματικές περιόδους για τον Π.Τ. στη Δράμα, έγκειται στην ποιοτικότερη σύνδεση του τουρισμού με τον πολιτισμό. Έτσι, με τις κατάλληλες ενέργειες για την υλοποίηση ενός τέτοιου φεστιβάλ και με κεντρικό άξονα την πολιτισμική του αξία, θα μπορούσαν να αναδειχθούν επιπρόσθετες εναλλακτικές μορφές φεστιβαλικού τουρισμού, με επίκεντρο πάντα τις μουσικές παραδόσεις περιοχών εντός κι εκτός Ελλάδας. Η συνάντηση Ελλήνων μουσικών και η γνωριμία τους με την παραδοσιακή μουσική ξένων χωρών, αποτελεί από τη μια, σημαντική και μοναδική ευκαιρία για τη Δράμα να ξεχωρίσει στον πολιτιστικό χάρτη της χώρας ως ένας ποιοτικός σταθμός - σταυροδρόμι για την παραδοσιακή μουσική κι από την άλλη, να μετατραπεί σταδιακά ως ένας ελκυστικός τουριστικός προορισμός (εγχώριος και διεθνής), ο οποίος θα συνδέεται άρρηκτα με μια διαρκή επένδυση στο πολιτισμικό κεφάλαιο. Όλα τα παραπάνω πρόκειται να προσδιορίσουν, συνάμα, την πολιτιστική και την τουριστική ταυτότητα της περιοχής (Ετήσιο Πρόγραμμα Τουριστικής Προβολής Δήμου Δράμας, 2018).

5.2 Προβληματισμοί

Είναι σαφές ότι κάθε νέο εγχείρημα, έτσι κι ο σχεδιασμός τουριστικής ανάπτυξης εγείρει ορισμένους προβληματισμούς.

Αρχικά, πολλά είναι ερωτήματα όσον αφορά στο συνολικό πλαίσιο του στρατηγικού σχεδιασμού και πιο συγκεκριμένα, ως προς τα μέρη από τα οποία αποτελείται, το περιεχόμενό τους, αλλά και την ένταξη όλων αυτών σε έναν γενικότερο προγραμματισμό (στρατηγικό σχέδιο), ώστε να υπάρχει μια βάσιμη προοπτική εξέλιξης. Έτσι, λοιπόν, ως προς τη δομή του σχεδιασμού, επιλέχθηκαν τα βασικότερα στάδια κατάρτισης: α) η αποστολή, β) το όραμα, γ) η SWOT ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης που αφορά στις βασικές πολιτιστικές και τουριστικές δομές της Δράμας, δ) οι στρατηγικοί στόχοι, ε) η χρηματοδότηση και τέλος, στ) η αξιολόγηση και η σύγκριση για το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα του εργαλείου SWOT ανάλυση. Το πεδίο που προβληματίζει περισσότερο την ερευνητική διαδικασία, είναι εκείνο της χρηματοδότησης, διότι απαιτούνται γι' αυτό, ακόμη πιο εξειδικευμένες γνώσεις και μελέτες ως προς τα χρηματοδοτικά κά εργαλεία και προγράμματα, που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν για την υλοποίηση πολιτιστικών εκδηλώσεων τουριστικής ανάπτυξης.

Δεύτερον, παρουσιάζονται προβληματισμοί σχετικά με το περιεχόμενο του προτεινόμενου φεστιβάλ παραδοσιακής μουσικής. Η φύση του απαιτεί σεβασμό στη σύνδεση μεταξύ των μερών από τα οποία αποτελείται, αλλά και μεταξύ των συμμετεχόντων. Οπότε, είναι αρκετά δύσκολο να διατυπωθεί με όρους και προϋποθέσεις το ηθικοπλαστικό πλαίσιο που θα πρέπει να ακολουθείται, διότι εντάσσεται στους «άγραφους κανόνες», επομένως, υπάρχει το υποκειμενικό στοιχείο. Έπειτα, γίνεται έντονη αναφορά στην ποιότητα που θα διακρίνει το φεστιβάλ, διότι στοχεύει στη διάδοση ενός μέρους του λαϊκού πολιτισμού, δίχως, όμως, αυτό να αποτελεί εχέγγυο για την επιτυχή του εξέλιξη.

Τέλος, όπως τονίζεται και στο ετήσιο πρόγραμμα της τουριστικής προβολής του δήμου Δράμας του 2018, «η ανάπτυξη της τουριστικής ταυτότητας ενός προορισμού και πολύ περισσότερο της Δράμας που είναι σε αρχικά στάδια, απαιτεί και οικονομικούς πόρους που είναι αρκετά μειωμένοι στην περίοδο της κρίσης. Για το λόγο αυτό, ο δήμος Δράμας στρέφεται σε συμπράξεις, στη μόχλευση πόρων από χρηματοδοτούμενα προγράμματα και σε συνέργειες με τον ιδιωτικό τομέα».

5.3 Αξιοποίηση του προτεινόμενου στρατηγικού σχεδιασμού

Αρχικά, όπως παρατηρήθηκε από την ερευνητική διαδικασία που ακολουθήθηκε: α) η βέλτιστη ανάλυση SWOT, θα μπορούσε να αξιοποιηθεί σε τοπικό επίπεδο για τη λήψη μέτρων, ώστε να αναβαθμιστεί η περιοχή τουριστικά και β) ως προς τις απαντήσεις που δόθηκαν από εκπροσώπους των περιπτώσεων μελέτης Π.Τ. στη Δράμα. Διαπιστώθηκε, δηλαδή, ότι οι δύο αναφέρουν την ανάγκη σύνδεσης των πολιτιστικών όψεων με την εκπαίδευση, ενώ σαν δεύτερη παρατήρηση, ο εντεταλμένος σύμβουλος του δήμου Δράμας για θέματα τουρισμού, προγραμματισμού και αναπτυξιακού σχεδιασμού, κάνει λόγο για αξιοποίηση των πρωτογενών διαθέσιμων πόρων (αγροτο-περιβάλλον) σε συνδυασμό με την πλούσια γαστρονομία που παρουσιάζει ο τόπος, με σκοπό την τουριστική ανάπτυξη· κάτι που συνδέεται με αυτό που τόνισε η υπάλληλος της ομάδας έργου της «Δραμοινογνωσίας», ότι, δηλαδή, ο σκοπός του συγκεκριμένου φεστιβάλ είναι η ανάδειξη, η προβολή και διαφήμιση των τοπικών προϊόντων - πρωτογενής τομέας. Πρόσφατα στοιχεία (βλ. Πίνακες 14 & 15), επιβεβαιώνουν την αδυναμία του τουριστικού προϊόντος της Δράμας, την ανάγκη για φρέσκες ιδέες και εξωστρέφεια.

Δήμος Δράμας	Π.Ε. Δράμας
13 Ξενοδοχεία	13 Ξενοδοχεία - Καταλύματα
504 Επιχειρήσεις Εστίασης	895 Επιχειρήσεις Εστίασης
13 Τουριστικά Πρακτορεία	13 Τουριστικά Πρακτορεία
1 Επιχείρηση Ενοικίασης Αυτοκινήτων	2 Επιχειρήσεις Ενοικίασης Αυτοκινήτων

Πίνακας 14. Αριθμός Ξενοδοχείων στην ευρύτερη περιοχή της Δράμας

Πηγή: Έρευνα - Καταγραφή του Τουριστικού Προϊόντος της Περιοχής της Δράμας – Στόχοι Προβολή Τουριστικού Προϊόντος Δράμας, σελ. 41

Π.Ε. Δράμας	2009	2010
Κλίνες που λειτουργούσαν	1,041	1,088
Μέση Πληρότητα	24,0%	22,7%
Πληρότητα Δεκ. (max)	41,0%	33,0%

Πίνακας 15. Κλίνες & Πληρότητα Π.Ε. Δράμας (2009 - 2010)

Πηγή: Έρευνα - Καταγραφή του Τουριστικού Προϊόντος της Περιοχής της Δράμας – Στόχοι Προβολή Τουριστικού Προϊόντος Δράμας, σελ. 40

Αυτό που επί της ουσίας επισημαίνεται, είναι η ανάγκη μια ποιοτικής σύνδεσης στην αμφίδρομη σχέση πολιτισμού και τουρισμού, η οποία – όπως παρουσιάζεται και μέσα από την πρόταση για φεστιβάλ παραδοσιακής μουσικής – μπορεί να επέλθει μέσω της παιδείας με όλα αυτά.

Ακόμη, έχει ειπωθεί στο προηγούμενο κεφάλαιο ότι η δυναμική που έχει το προτεινόμενο φεστιβάλ, παρουσιάζει επεκτατική τάση με πολλαπλές κατευθύνσεις προς άλλες πόλεις του εσωτερικού και του εξωτερικού. Επομένως, ο στρατηγικός σχεδιασμός (εργαλείο SWOT), μπορεί να αξιοποιηθεί και για την ποιοτική αναβάθμιση της Δράμας, αλλά και για την προβολή των συγκριτικών της πλεονεκτημάτων - κοντά σε αυτά ανήκει και η έντονη μουσική δραστηριότητα - με απώτερο στόχο συνέργειες για τη διατήρηση των παραδόσεων.

Αναλυτικότερα, ο προτεινόμενος στρατηγικός σχεδιασμός που αποσκοπεί, ουσιαστικά, στη σταθερή παρουσία του νέου φεστιβάλ, θα μπορούσε να αξιοποιηθεί για όλα τα παρακάτω:

1. για τη δημιουργία μιας ισχυρότερης ταυτότητας (city-branding) της πόλης της Δράμας,
2. για τη σύναψη συνεργασιών σε τοπικό, εθνικό και διεθνικό επίπεδο,
3. για την αύξηση της τοπικής οικονομίας,
4. για την ανάδειξη της διαπολιτισμικότητας,
5. για την ανάπτυξη εναλλακτικών ειδών τουρισμού (αγροτικός, ιατρικός, θρησκευτικός - εκκλησιαστικός, αθλητικός τουρισμός, τουρισμός των event - επαγγελματικός, συνεδριακός, φεστιβαλικός).

Το θέμα της βιωσιμότητας εξαρτάται από την αποτελεσματικότητα όλων των παραπάνω επιμέρους σταδίων, αλλά κι από τις περαιτέρω μελέτες οικονομικής φύσεως, που θα χρειαστεί να γίνουν στο μέλλον.

5.4 Ενδεχόμενη αξιοποίηση νέων ερευνητικών πεδίων στο μέλλον

Όπως προκύπτει από την παρούσα έρευνα: α) αναφορικά με την ποιότητα των πολιτιστικών όψεων τουριστικής ανάπτυξης στη Δράμα, β) την ένταξή τους σε στρατηγικό σχέδιο που να αφορά αποκλειστικά στον Π.Τ. (βάσει της μελέτης SWOT) και γ) την πιθανότητα υλοποίησης ενός νέου φεστιβάλ, έπειτα από την ανάπτυξη στρατηγικού σχεδιασμού για την τουριστική ανάπτυξη - ενδέχεται η αξιοποίηση νέων ερευνητικών πεδίων στο μέλλον.

Για παράδειγμα, θα μπορούσε να γίνει μια ειδική έρευνα για τα χρηματοδοτικά εργαλεία που μπορούν να χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για την υλοποίηση ποικίλων όψεων του Π.Τ., δηλαδή, για event και άλλα είδη φεστιβαλικού τουρισμού.

Ακόμη, θα μπορούσε να αναπτυχθεί ερευνητικά το πώς θα μπορούσε να ήταν τεχνικά, ο πλέον κατάλληλος στρατηγικός σχεδιασμός για τον Π.Τ. - βάσει της ενδεικτικής παρουσίασης που προηγήθηκε - ώστε να αποτελέσει ειδικό εγχειρίδιο (manual) για τους πολιτιστικούς διαχειριστές και τους ιθύνοντες της τοπικής αυτοδιοίκησης στα θέματα προγραμματισμού τουριστικής ανάπτυξης. Στο πλαίσιο αυτό, θα μπορούσε να διερευνηθεί επίσης, ποιοι οργανισμοί και κρατικοί φορείς αρμόζει να αξιοποιήσουν ένα τέτοιο εγχειρίδιο, το οποίο με συγκεκριμένους χειρισμούς, θα μπορούσε να προσαρμοστεί στα μέτρα όλων των δήμων της χώρας, οι οποίοι προβάλλουν έντονα το φεστιβαλικό τουρισμό.

Συμπληρωματικά, ένα ακόμη πεδίο που θα μπορούσε να διερευνηθεί είναι αυτό της πιθανής ένταξης ενός νέου πυλώνα στα Ε.Π. των Ο.Τ.Α., αφιερωμένου πλήρως στον Π.Τ., για τη συστηματικότερη προσέγγιση και καταγραφή λήψης μέτρων σε ζητήματα που σχετίζονται με την τουριστική ανάπτυξη μέσω του πολιτισμού.

Στο πλαίσιο του παραπάνω σχεδιασμού, θα μπορούσε, επίσης, να εξεταστεί το ζήτημα δημιουργίας συμφώνου ποιότητας ISO¹³ ειδικά για τον πυλώνα του Π.Τ., αφού προηγηθούν αντίστοιχοι στρατηγικοί σχεδιασμοί για πολιτιστικές όψεις άλλων πόλεων της Ελλάδος, ώστε να αναπτυχθεί ένα νέο πολυεργαλείο - μοντέλο μεθοδολογίας αποκλειστικά για τη διαχείριση του Π.Τ.

Ακόμη, θα μπορούσε να γίνει και μια άλλου είδους μελέτη, η οποία αφορά στα εργαλεία στρατηγικής – π.χ. τύπου ανάλυση SWOT – και στην πληροφορική. Θα μπορούσε, δηλαδή, να βρεθεί μια ειδικά προσαρμοσμένη, πάνω σε στρατηγικά σχέδια, μεθοδολογία, η οποία να κάνει ανακατανομή των στοιχείων που έχουν συγκεντρωθεί σε μια βάση δεδομένων από τους ερευνητές.

Τέλος, θα μπορούσε μεμονωμένα να γίνει έρευνα που να αφορά αποκλειστικά στην επένδυση των (τουριστικών) φεστιβάλ κατά τόπους, με σκοπό την τουριστική και κατ' επέκταση οικονομική ανάπτυξη στην Ελλάδα.

---

¹³ ISO (International Organization for Standardization): Πρόκειται για το Διεθνή Οργανισμό Τυποποίησης, μια ανεξάρτητη αρχή, που κρίνει το "ποιόν" μιας επιχείρησης, διασφαλίζοντας όλη την πορεία παραγωγής του (ISO 2017).

Παράρτημα Συνεντεύξεις

A.1 Συνέντευξη για το Φ.Τ.Μ.Μ.

Ελ. Καβάκα, Προϊσταμένη του αυτοτελούς τμήματος ΦΤΜΜ Δράμας, το οποίο ανήκει στον Πολιτιστικό Οργανισμό ΦΤΜΜ Δράμας.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Όσον αφορά το οικονομικό πλαίσιο του ΦΤΜΜ, βάσει των διαθέσιμων οικονομικών στοιχείων των τελευταίων 5 ετών:

α. Τι οικονομικά οφέλη υπάρχουν (έσοδα) και σε ποιους αφορούν;

Το ΦΤΜΜ χρηματοδοτείται από Δήμο Δράμας, το ΥΠΠΟ, ενώ υπάρχουν και χορηγοί, όπως η ΕΡΤ (χρηματικό ποσό + ένα δημοσιογραφικό τμήμα που διαφημίζει το φεστιβάλ – προβάλλει διαφημιστικό σποτ), η Raycar (τοπική βιομηχανία που χρηματοδοτεί βραβείο), η Finos Film που χρηματοδοτεί το βραβείο pitching και το εθνικό) ...

Συνολικά, τα τελευταία χρόνια το ΦΤΜΜ έχει προϋπολογισμό περί τα 250.000.000 ευρώ για τη διοργάνωση.

β. Ποια τα πλεονεκτήματα για τους Δραμινούς επιχειρηματίες (θέσεις εργασίας, επενδύσεις, ευκαιρίες) και κατοίκους;

Δεν μπορώ να απαντήσω όσον αφορά τις θέσεις εργασίας, ωστόσο, θέλω να επισημάνω ότι το 90% της χρηματοδότησης του φεστιβάλ «πέφτει» στην πόλη της Δράμας. Εάν

συνυπολογίσουμε τα χρήματα που ξοδεύει ο καθένας στο πλαίσιο της διαμονής του (να φάει, να πιει κλπ.), αποτελεί μεγάλη οικονομική ανάσα για την τοπική αγορά. Θέτω δύο παραδείγματα: πριν από χρόνια, κοντά στην πλατεία, στο κέντρο της πόλης, όπου υπάρχει ένας γνωστός χώρος εστίασης, είχε καλέσει ο ιδιοκτήτης του το ΦΤΜΜ, ώστε να κανονίσει το γάμο και το γαμήλιο ταξίδι τους, ώστε να μη συμπέσει εκείνες τις ημέρες του φεστιβάλ, διότι εκείνο το διάστημα θα αυξανόταν σίγουρα η κίνηση του καταστήματος και δε συνέφερε να το κρατήσει κλειστό. Επίσης, ένας περιπτεράς, παλιότερα, μου είχε πει χαρακτηριστικά «δεν μπορείς να φανταστείς... από τη ζήτηση στα σπίρτα και μόνο, καταλαβαίνεις ότι υπάρχει έντονη κινητικότητα». Γενικά, ο καθένας από εμάς γνωρίζει ότι όπου και να πάμε, σε οποιαδήποτε πόλη, έξω από το σπίτι μας, ξοδεύουμε αρκετά χρήματα. Όλα αυτά τα χρήματα, λοιπόν, «πέφτουν» στην πόλη. Εάν λάβουμε υπόψη τα ξενοδοχεία, τα τουριστικά πρακτορεία, τα τυπογραφεία, τους χώρους εστίασης (το φεστιβάλ πληρώνει τα εστιατόρια), εάν υπολογίσουμε και τον κόσμο που προσλαμβάνεται για εκείνες τις μέρες του φεστιβάλ, θεωρώ ότι είναι γερή οικονομική ανάσα για την πόλη το φεστιβάλ.

2. Όσον αφορά τα κοινωνικά οφέλη:

α. Ποιο πιστεύετε ότι είναι το κέρδος των συμμετεχόντων και του κοινού (εμπειρίες, θετική διάδραση, κλπ.);

Χωρίς να θέλω να ευλογήσω τα γένια μας, ευτυχώς είναι θετικά τα πράγματα. Θεωρούμαστε το καλύτερο φεστιβάλ στην Ελλάδα όσον αφορά τις ταινίες μικρού μήκους και όλοι θέλουν να περάσουν από την πόλη της Δράμας, γιατί είναι ένα πολύ καλό στοιχείο για την περαιτέρω (μετέπειτα) καριέρα των κινηματογραφιστών κι ακόμα περισσότερο η βράβειυσή τους στη Δράμα. Αυτό σε ό,τι αφορά στους διαγωνιζόμενους και όσοι έρχονται και μας τιμούν κάθε χρόνο με τις ταινίες τους. Κι από την άλλη, πάντα στη Δράμα είχαμε ένα εκπληκτικό κοινό, ένα κοινό, το οποίο δεν είχε ποτέ άσχημες αντιδράσεις μέσα στην αίθουσα (στις αίθουσες προβολής), αν η ταινία δεν τους άρεσε και πάντα λέμε ότι όλα τα χρόνια αυτό που καταλαβαίνουμε από το κοινό – τους αρέσει ή όχι μια ταινία – το καταλαβαίνουμε από το χειροκρότημα. Δηλαδή, θα χειροκροτήσουν σε όλες – γίνεται κατανοητό αν αρέσει μια ταινία από το πιο χλιαρό μέχρι και το πιο έντονο. Και γι' αυτό, ο καλλιτεχνικός διευθυντής (Αντώνης Παπαδόπουλος), το έχει σαν

αρχή του, η κριτική επιτροπή να βλέπει τις ταινίες μαζί με το κοινό, για να μπορεί να εισπράττει και την αυθόρμητη αντίδραση του κοινού. Ειδικά σε ό,τι αφορά το διεθνές τμήμα, είναι ένα φεστιβάλ, στο οποίο παίζουν ταινίες, οι οποίες δεν θα ξαναπροβληθούν ποτέ στην Ελλάδα, οπότε, είναι μια ευκαιρία να έρθουν και οι σκηνοθέτες επαγγελματικά και οι ηθοποιοί, οι σεναριογράφοι και όλοι αυτοί που κινούνται σε αυτόν το χώρο, αλλά ακόμα και το κοινό, (παρακολουθώντας) κινηματογραφίες ... το πώς σκέφτονται, πώς είναι η ζωή κλπ. από όλον τον πλανήτη. Έχουμε ταινίες κάθε χρόνο κυριολεκτικά από όλον τον πλανήτη. Οπότε είναι ένα πολύ μεγάλο πολιτιστικό γεγονός αυτό.

β. Ποιο είναι το κέρδος των διοργανωτών (ερεθίσματα από τους συμμετέχοντες, κοινωνική καταξίωση, κλπ.);

Μπορώ να μιλήσω προσωπικά, εγώ δεν έκανα και δεν κάνω αυτή τη δουλειά, ούτε για την προσωπική προβολή, ούτε για την κοινωνική μου καταξίωση. Ότι γενικά με ξέρουν στην πόλη, με ξέρουν, είμαι 32 χρόνια στο φεστιβάλ... Εντάξει, μέχρι εκεί όμως. Αυτό που... όλη τη διοργάνωση (ενδιαφέρει), από τον πρόεδρο, τον καλλιτεχνικό διευθυντή, το δήμαρχο και όλους εμάς που δουλεύουμε από κάτω γι' αυτό το φεστιβάλ... η καταξίωση είναι το ευχαριστώ και οι γεμάτες αίθουσες προβολής. Είναι μια προσωπική ικανοποίηση. Όλα αυτά τα πράγματα και όλα αυτά τα χρήματα πέφτουνε σε αυτήν την πόλη, για δει ο κόσμος αυτές τις ταινίες. Οπότε αυτό είναι η ικανοποίησή μας και η ξεκούρασή μας στο φεστιβάλ.

3. Παρακαλώ, μπορείτε να αναφέρετε σοβαρούς πιθανούς περιορισμούς και προβλήματα σε σχέση με το νομοθετικό – δεοντολογικό (σύνολο δεσμευτικών ηθικο - επαγγελματικών κανόνων) πλαίσιο που εφαρμόζεται για την επιτυχημένη διοργάνωση του ΦΤΜΜ;

Η νομική μορφή του φεστιβάλ είναι ΝΠΔΔ. Αυτό σε ό,τι αφορά στα οικονομικά, από τα οποία δεν μπορείς κανείς παραβεί ούτε κατά ένα ευρώ. Είναι πολύ συγκεκριμένοι οι κωδικοί, πολύ συγκεκριμένα τα χρήματα. Είναι περιοριστικά για εμάς, αλλά δεν μπορούμε με τίποτα να παρεκκλίνουμε από αυτά. Τώρα, σε ό,τι αφορά στο διαγωνιστικό μέρος και το καλλιτεχνικό του φεστιβάλ, υπάρχει ένας (περιοριστικός) κανονισμός και οι

όροι συμμετοχής, ο οποίος επίσης δεν παρεκκλίνει. Έχουμε ημερομηνίες λήξης, π.χ. όταν λέμε 31 Μαΐου – και τώρα επειδή είμαστε ηλεκτρονικά – 31/ 5, 24.00 το βράδυ κλείνουν οι αιτήσεις. 12 και ένα, είναι εκτός. Κι αυτό το κρατάμε, γιατί, έστω και μια φορά να μην το κρατήσεις, ανοίγουν οι ασκοί του Αιόλου. Και είναι και πιο τίμιο. Δηλαδή, ξέρουν όλοι ότι μέχρι τις 31 Μαΐου στις 12 η ώρα το βράδυ να έχουν στείλει την αίτηση.

- Έχει δοθεί ποτέ κάποια παράταση;

Παράταση δεν έχει δοθεί. Παρακάλια έχουν πέσει πολλά, αλλά δεν έχει περάσει κανένα παρακάλι ποτέ.

4. Τηρείται κατά γράμμα το νομοθετικό – δεοντολογικό πλαίσιο που εφαρμόζεται για την επιτυχημένη διοργάνωση του ΦΤΜΜ σε κάθε περίπτωση ή υπάρχουν εξαιρέσεις (πχ, για συμμετέχοντες που χρήζουν πιο ευέλικτου νομοθετικού πλαισίου, ειδικές ομάδες, κλπ.);

Για όσους συμμετέχουν στο φεστιβάλ - δεν έχουμε συγκεκριμένη θεματολογία. Ο περιοριστικός όρος γι' αυτούς, όταν καταθέσουν τις ταινίες τους κάθε χρόνο στο φεστιβάλ, είναι να έχουνε γυριστεί ένα χρόνο πριν από τη διοργάνωση, δηλαδή να είναι του 2017 – 2018 μέχρι τις 31/5, που θα μας καταθέσουν την αίτηση, να μην έχει γίνει δημόσια προβολή και να μην είναι στο διαδίκτυο - δηλαδή να μην έχουν πάει σε άλλα φεστιβάλ, να έχουμε εμείς την πρώτη προβολή και να μην είναι σε καμία περίπτωση στο διαδίκτυο - το ψάχνουμε πάρα πολύ αυτό. Οπότε, από εκεί και πέρα, ο άλλος περιορισμός είναι ο χρόνος (η διάρκεια) της ταινίας. Δηλαδή, εμείς μπορούμε να δεχτούμε... Τυπικά, η ταινία μικρού μήκους είναι μέχρι και 60 λεπτά, 59 για την ακρίβεια. Από 60 λεπτά και πάνω είναι μεγάλου μήκους. Οπότε, μέχρι και αυτό το όριο, εμείς μπορούμε να δεχτούμε ταινίες. Θεματικά και αν ο άλλος έχει σπουδάσει, δεν έχει σπουδάσει, είναι μεγαλοσκηνοθέτης, μικροσκηνοθέτης, τώρα ξεκινάει κλπ., δεν ... (τον περιορίζει τίποτα). Μπορούν να συμμετέχουν οι πάντες. Οπότε, δε χρειάζεται να κάνουμε κανενός είδους παρεκκλίσεις, είναι πολύ ξεκάθαρα τα πράγματα - το πώς λειτουργεί το φεστιβάλ (οι κανονισμοί).

- Δεν έχει παρατηρηθεί κάτι που να θυμάστε χαρακτηριστικά...

Όχι, όχι, ποτέ.

5. Όσον αφορά το ηθικό πλαίσιο, πιστεύετε πως ο «ανταγωνισμός» μεταξύ των «προσώπων» που συμμετέχουν στο ΦΤΜΜ ότι είναι θεμιτός, ελεγχόμενος, υγιής;

Θεωρώ ότι είναι πολύ υγιής, ακούγοντας κι από τα ίδια τα παιδιά που διαγωνίζονται στο φεστιβάλ, έχουν την ευκαιρία να συννευρεθούν με όλους τους σκηνοθέτες που θα είναι εδώ συν αυτούς που είναι από το εξωτερικό – που πια είναι πολλοί αυτοί που έρχονται στη Δράμα για το φεστιβάλ με τις ταινίες τους – έχουν τη δυνατότητα να ανταλλάξουν απόψεις, να μιλήσουν για τα κινηματογραφικά πράγματα της κάθε χώρας... προσπαθούμε να κάνουμε και σεμινάρια και μάστερ class και διάφορα πράγματα που θα μπορούσαν να τους βοηθήσουν. Ο κύριος στόχος του φεστιβάλ είναι ο σκηνοθέτης μικρού μήκους ταινίας. Αυτό κυνηγάει το φεστιβάλ Δράμας κι αυτό έχει καταφέρει να το κρατήσει πάρα πολύ δυνατά. Επειδή η μικρού μήκους ταινία, δεν είναι αυτή που θα τους δώσει λεφτά, «δεν τα οικονομήσουνε», από την μικρού μήκους, πολύ σπάνια θα βγει στους κινηματογράφους κάποια... Δηλαδή, απ' τα τελευταία χρόνια μία έχω υπόψιν μου που βγήκε...

- Θέλετε να μας πείτε ποια είναι; Θυμάστε;

«Το αίνιγμα» είναι, μια τρισδιάστατη, με 3D ταινία κινουμένων σχεδίων... τον έναν σκηνοθέτη τον θυμάμαι, είναι ο Άρης ο Φατούρος, δε θυμάμαι το άλλο όνομα, δύο είναι οι σκηνοθέτες. Οπότε δεν υπάρχει κακός ανταγωνισμός μεταξύ τους. Πολλές φορές, έχει τύχει, άνθρωποι που κοπήκανε από την πρόκριση - γιατί μας κατατίθενται 200 - 250 ταινίες, όπως καταλαβαίνετε δεν παίζονται όλες οι ταινίες... Κάποιοι θα κοπούνε και οι οποίοι μας κάνανε και φασαρίες και όταν ήρθαν στη Δράμα και είδαν τις ταινίες του διαγωνιστικού, μας ζήτησαν συγνώμη για τη συμπεριφορά τους. Προφανώς και καταλαβαίνουμε ότι ο καθένας όταν κάνει κάτι, το θεωρεί και πολύ καλό. Αυτό είναι πολύ σπάνιο φαινόμενο, να έχουμε προβλήματα. Πρώτον, γιατί συνειδητοποιούν ότι μπαίνει σε μια διαδικασία διαγωνισμού, υπάρχει η πιθανότητα να κοπείς. Το ξέρουν εξαρχής... ή θα μπει στο διαγωνιστικό ή δεν θα μπει. Οπότε, γενικά, είναι πολύ υγιής ο

«ανταγωνισμός» μεταξύ τους. Κάνουνε πολύ καλές παρέες, πολλά ζευγάρια γίνονται στην πόλη...

- Αλήθεια...;

Βέβαια... Έχουμε παντρέψει ζευγάρια... είναι κι άλλος ένας παράγοντας...

- Οπότε ενώνει το φεστιβάλ, παντρεύει κιόλας.

Επειδή κάθε μέρα εδώ στο αίθριο των γραφείων του φεστιβάλ, παρουσιάζουμε στον κόσμο τους διαγωνιζόμενους, τους σκηνοθέτες που διαγωνίστηκαν την προηγούμενη μέρα, έχουν την ευκαιρία να συζητήσουνε και με τους κριτικούς κινηματογράφου που εμείς έχουμε καλεσμένους, με τους συναδέλφους τους, με το κοινό, που έχει δει την ταινία και θέλει να γνωρίσει το σκηνοθέτη, οπότε υπάρχει μια πολύ ενδιαφέρουσα τριβή μεταξύ τους και είναι όλοι πολύ ενθουσιασμένοι με το φεστιβάλ της Δράμας. Χωρίς να έχουν μεταξύ τους κόντρες και ... ειδικά στην απονομή των βραβείων... Δηλαδή, δεν είχαμε σχεδόν ποτέ αντιδράσεις από κάτω ότι αυτή η ταινία, ας πούμε, κακώς βραβεύτηκε.

- Πολιτισμός σε όλα τα επίπεδα.

Ναι, είναι πολύ καλό, αλλά ένα σημαντικό μέρος αυτής της στάσης είναι ότι η μικρού μήκους ταινία δεν έχει εμπορικό χαρακτήρα. Η μεγάλου μήκους, που έχει το εμπορικό κομμάτι, εκεί τα πράγματα είναι τελείως διαφορετικά... Γιατί σε αυτούς έχει πολύ μεγάλη σημασία το τι θα πει ο κριτικός κινηματογράφου, γιατί εάν «θάψει» ένας κριτικός ή δύο μια ταινία, δε θα βρει διανομή. Η μεγάλου μήκους μόνο στη διανομή βασίζεται, ενώ η μικρού μήκους δε βασίζεται στη διανομή. Οπότε είναι πιο υγιή τα πράγματα από άποψη ανταγωνισμού. Πολύ ευγενής άμιλλα υπάρχει μεταξύ των παιδιών... Χαίρονται όλοι μαζί... όποιος παίρνει πρώτο βραβείο...

6. Πιστεύετε ότι το ηθικό πλαίσιο υλοποίησης (ηθική πληρότητα – ικανοποίηση – αναγνώριση) του ΦΤΜΜ είναι κατάλληλο για όλους τους συμμετέχοντες (ενεργούς συμμετέχοντες και κοινό);

Ναι, όπως σας είπα και πριν, είναι ένα φεστιβάλ που μπορεί να δεχτεί τους πάντες, είτε από σκηνοθέτες, είτε από άλλους επαγγελματίες του κινηματογραφικού χώρου, ακόμη και από το κοινό. Κάθε χρόνο παίζουμε γύρω στις 150 – 200 ταινίες όλη τη βδομάδα του φεστιβάλ. Είναι αδύνατον κάποιος, αν καταφέρει να τις δει όλες, να μη βρει ταινίες που θα του αρέσουν πάρα πολύ. Οπότε δεν υπάρχει τέτοιο ζήτημα... ο καθένας μπορεί να βρει αυτό που θέλει και ψάχνει στο φεστιβάλ. Στον κατάλογο του φεστιβάλ υπάρχει περίληψη να δει, τι τον ενδιαφέρει και τι όχι, να κάνει επιλογή, ποια αφιερώματα θα δει κλπ., οπότε καλύπτουμε όλα τα γούστα. Υπάρχει πολύ καλό και πλούσιο περιεχόμενο.

7. Προτείνετε μια πολιτιστική όψη για την τουριστική ανάπτυξη της Δράμας, που θα μπορούσε α) να ωφελήσει σημαντικά (οικονομικά, κοινωνικά και ηθικά) τη δραμινή κοινότητα (και όχι μόνο) και β) να προάγει πολιτισμικές αξίες.

Επειδή μιλάμε για το φεστιβάλ, το οποίο αποτελεί κύριο χαρακτηριστικό όλης αυτής της ερώτησης (η συγκεκριμένη ερώτηση το φωτογραφίζει), αυτό που θα μπορούσε να θεωρηθεί και σαν εξέλιξη όλου αυτού πράγματος που κάνουμε όλα αυτά τα χρόνια, είναι η συζήτηση που άνοιξε τελευταία με το ΕΑΠ σχετικά με την ίδρυση έδρας κινηματογραφικής σχολής. Επειδή αυτό είναι σε μια διαδικασία ψαξίματος και φτιαξίματος όλου αυτού του προγράμματος, νομίζω ότι αυτό είναι κάτι που θα μεγαλώσει σε διάρκεια το κινηματογραφικό γίνεσθαι της πόλης. Αποτελεί, λοιπόν, την προέκταση του φεστιβάλ. Και το γεγονός ότι το ΕΑΠ θέλει να έρθει στη Δράμα, το θέλει λόγω του φεστιβάλ και μέσω του καλλιτεχνικού διευθυντή έγινε όλη η προεργασία και μετά συναντήθηκαν με το δήμαρχο κλπ., για να εξετάσουν τα επιμέρους ζητήματα. Τέτοιου είδους πράγματα... Πάντα ήταν στο μυαλό μας μια σχολή κινηματογράφου στην πόλη, ένα διάστημα το παλέψαμε να γίνει ΤΕΙ λόγω του φεστιβάλ, μήπως πραγματοποιηθεί κλπ., αλλά δεν ευόδωσαν οι συζητήσεις. Ξέρετε ότι είναι πολύ δύσκολες όλες αυτές οι διαδικασίες. Σχόλιο... Εδώ θα φύγουν κι αυτά που έχουμε... Πάντως, έχει δρομολογηθεί η συνεργασία μας με το ΕΑΠ και τα επόμενα χρόνια θα το δούμε να υλοποιείται.

A.2 Συνέντευξη για την «Ονειρούπολη»

Δ. Καραμπατζάκης, εντεταλμένος σύμβουλος δήμου Δράμας για θέματα τουρισμού, προγραμματισμού και αναπτυξιακού σχεδιασμού.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Όσον αφορά το οικονομικό πλαίσιο της «Ονειρούπολης», βάσει των διαθέσιμων οικονομικών στοιχείων των τελευταίων 5 ετών:

α. Τι οικονομικά οφέλη υπάρχουν (έσοδα) και σε ποιους αφορούν;

Η Ονειρούπολη κοστίζει γύρω στις 380.000 ευρώ το χρόνο (τουλάχιστον) και περίπου οι 100.000 ευρώ είναι από χορηγίες. Τα υπόλοιπα είναι χρήματα του δήμου Δράμας για τη διοργάνωση.

β. Ποια τα πλεονεκτήματα για τους Δραμινούς επιχειρηματίες (θέσεις εργασίας, επενδύσεις, ευκαιρίες) και κατοίκους;

Τα πλεονεκτήματα έχουν να κάνουν με το ότι η Δράμα έχει συνδυαστεί σαν να είναι η πρωτεύουσα των Χριστουγέννων. Επομένως, και παρόλο που έχουν εμφανιστεί και σε αστικά κέντρα μεγαλύτερα παρόμοιες εκδηλώσεις, συνεχίζει να δέχεται μεγάλο όγκο επισκεπτών. Επομένως, για τους Δραμινούς επιχειρηματίες το πλεονέκτημα είναι ότι χωρίς να επενδύσουν, αυξάνουν τα έσοδά τους για ένα μήνα περίπου. Άρα, είναι φυσιολογικό να αυξάνονται περιστασιακά οι θέσεις εργασίας. Γενικότερα, η Ονειρούπολη δημιουργεί επενδύσεις, δηλαδή, αυτή τη στιγμή, λόγω Ονειρούπολης έχουμε μία από τις μεγαλύτερες εταιρείες κάλυψης μουσικών εκδηλώσεων της βορείου Ελλάδος – μην πω και της Ελλάδος - η οποία επένδυσε, λόγω του ότι είχε μεγάλο έδαφος λόγω των πολλών πολιτιστικών εκδηλώσεων που γίνονται στη Δράμα μέσα σε ένα έτος. Άρα, επενδύσεις γίνονται και σε βασικό εξοπλισμό επιχειρήσεων, γίνονται σε ανακαινίσεις. Ως προς τις ευκαιρίες... Ευκαιρίες δημιουργούνται μόνο στο να φτιαχτούν ίσως κάποια νέα προϊόντα, δηλαδή, πολλές φορές πέφτουν ιδέες και φτιάχνονται νέα

γλυκίσματα ή μπορούν να φτιαχτούν αναμνηστικά για τη Δράμα και για την Ονειρούπολη που δεν είχαν φτιαχτεί μέχρι τώρα. Τώρα φυσικά, σύμφωνα με ποιο επιχειρηματικό μοντέλο γίνεται η διαχείριση των πνευματικών δικαιωμάτων είναι μία μεγάλη ιστορία και δεν υπάρχει διαχείριση αυτή τη στιγμή. Ως προς τα πλεονεκτήματα των κατοίκων, αφορούν/είναι ότι η Ονειρούπολη είναι μια εξωστρεφής εκδήλωση - μια και δεχόμαστε μια μεγάλη εισροή ανθρώπων - ειδικά κι απ' τα Βαλκάνια τα τελευταία χρόνια, γιατί έχουν αρχίσει να αποκτούν κι αυτοί οικονομική δύναμη. Επομένως, για τους κατοίκους, η εκδήλωση αυτή δίνει τη δυνατότητα να συμμετέχουν εθελοντικά, να αναπτύξουν δραστηριότητες εντός του προγράμματος της Ονειρούπολης - εννοώ μέσω συλλόγων και φορέων - άρα, να αναδείξουν και τα πολιτιστικά και τα κοινωνικά ζητήματα της Δράμας και γενικότερα της περιοχής και την τοπική κουζίνα και στη διατροφή κάποια πράγματα και στο κρασί - που έχουμε ιδιαιτερότητες - γιατί έχουμε καλό κρασί.

2. Όσον αφορά τα κοινωνικά οφέλη:

α. Ποιο πιστεύετε ότι είναι το κέρδος των συμμετεχόντων και του κοινού (εμπειρίες, θετική διάδραση, κλπ.);

Ναι, κοιτάξτε τώρα, μέσω της Ονειρούπολης μπορούν να αναδειχθούν πολλές πτυχές της τοπικής κοινωνίας. Δηλαδή, πέρα από το πώς ο κόσμος συμμετέχει σε συλλόγους και το πώς αυτό το παρουσιάζει, μέχρι και διάφορες άλλες δράσεις που γίνονται μέσα στην Ονειρούπολη και προσφέρουν συγκινήσεις. Δηλαδή, στην ουσία, η Ονειρούπολη είναι ένα «χωριό συγκινήσεων» - να το πούμε έτσι - για ένα περίπου μήνα. Άρα, κάποιος που συμμετέχει είτε εθελοντικά, είτε ως επισκέπτης, είτε ως επαγγελματίας μέσα στο «χώρο», έχει τη δυνατότητα να δει και βασικά, λόγω των ημερών - «να παίξει» με τα συναισθήματα και να δημιουργηθούν διάφορες καταστάσεις. Τώρα, σε ό,τι αφορά στην τοπική κοινωνία, είπαμε - εκτός από την ικανοποίηση που μπορεί να νιώσει ο δημότης που συμμετέχει σε ένα σύλλογο και χορεύει ή παρουσιάζει μια θεατρική παράσταση ή είναι μέσα σε ένα «σπιτάκι» και φτιάχνει κουλουράκια και τα προσφέρει αυτά στον κόσμο δωρεάν ή με αντίτιμο. Γενικότερα, τέλος πάντων, λόγω του κλίματος, είναι μια εμπυχωτική διαδικασία, γιατί τα Χριστούγεννα, τέλος πάντων, «πωλούν» την ελπίδα, έχουν μέσα, δηλαδή, το χαρακτηριστικό της ελπίδας, της ζεστασιάς, της οικογενειακής θαλπωρής... Επομένως, είναι κάτι γενικότερα, δηλαδή, εμπυχωτικό και για τους ντόπιους

(γιατί είναι αρκετοί αυτοί που επισκέπτονται συστηματικά την Ονειρούπολη επί ένα μήνα από τον ντόπιο πληθυσμό), αλλά π.χ. και από το να υπερηφανευτείς που είμαι Δραμινός όταν σε ρωτήσει κάποιος για την Ονειρούπολη εκείνη την ώρα που έρχεται στη Δράμα. Και γι' αυτό και για τα φαγητά και όλα αυτά... Και το γεγονός ότι είναι η Ονειρούπολη έγινε νούμερο ένα, έγινε, γιατί αφορούσε στα παιδιά. Επομένως, τα παιδιά είναι αυτά που «κουβαλάνε» και τους μεγαλύτερους μαζί και δεν μπορείς να πεις και όχι.

β. Ποιο είναι το κέρδος των διοργανωτών (ερεθίσματα από τους συμμετέχοντες, κοινωνική καταξίωση, κλπ.);

Ως προς τους διοργανωτές, η αλήθεια είναι ότι όσοι είναι στην ομάδα της διοργάνωσης – επειδή είναι στο επίκεντρο για αρκετό καιρό – μπορεί να είναι και αρνητικά και θετικά, γιατί το κόστος της εκδήλωσης, τώρα είναι στα 400.000 ευρώ (ήταν και 500.000 και 600.000) - απλά προσπαθούμε να μειώσουμε το κόστος και να αυξήσουμε τις χορηγίες – άρα, το κέρδος των διοργανωτών μεταφράζεται συνήθως (ως θετικό), αν είναι μια λογική χρονιά (γιατί πλέον έχουμε και 13 φορές την εκδήλωση αυτή, επομένως, έχουμε εμπειρία και εν μέσω κρίσης πάρα πολλές 7-8 περίπου), επομένως, τα ερεθίσματα που δέχονται από τους συμμετέχοντες είναι θετικά. Τώρα, αν θεωρήσουμε ότι οι μοναδικές επισκέψεις – όχι, δηλαδή, επισκέψεις γενικότερα, αλλά οι μοναδικές επισκέψεις στο χωριό του Άη Βασίλη είναι περίπου στις 200.000 μέσα σε ένα μήνα... Δηλαδή, τα στατιστικά μάς λένε ότι κάποιος μπαينوβγαίνει εκεί πέρα (δηλαδή, τα κλικ είναι γύρω στα 500.000 - 700.000), αναλόγως τη χρονιά, αναλόγως τα τετράημερα... άρα, μοναδικές επισκέψεις, δηλαδή, μοναδικοί άνθρωποι (μεμονωμένα άτομα) μαζί με τους Δραμινούς, πρέπει να έρχονται γύρω στους 200.000. Επομένως, ο δήμος αποκτά φήμη... είναι ξεκάθαρο (γνωστό), λόγω της Ονειρούπολης το όνομα Δράμα – δήμος Δράμας. Άρα, αυτό γίνεται απ' όλους αποδεκτό θετικά και αυτό πιστεύω ότι είναι προστιθέμενη αξία για την πόλη.

3. Παρακαλώ, μπορείτε να αναφέρετε σοβαρούς πιθανούς περιορισμούς και προβλήματα σε σχέση με το νομοθετικό – δεοντολογικό (σύνολο δεσμευτικών ηθικο - επαγγελματικών κανόνων) πλαίσιο που εφαρμόζεται για την επιτυχημένη διοργάνωση της «Ονειρούπολης»;

Αυτό είναι ένα δύσκολο ερώτημα... Κάθε χρονιά είναι μια καινούρια χρονιά, ειδικά τώρα στην περίοδο της κρίσης, απλά λόγω των μνημονίων η χώρα έχει λίγο αρχίσει και «σοβαρεύεται» και έχουμε αρκετές νομοθετικές διατάξεις, οι οποίες βάλανε μια τάξη. Φανταστείτε, πριν από 10 χρόνια (2009 – 2010), η αντιπολίτευση με την τότε διοίκηση «μαλώνανε», γιατί ο δημοτικός κήπος (ο χώρος στον οποίο λαμβάνει χώρα η Ονειρούπολη), θεωρούνταν δάσος για το δασαρχείο... είναι δάσος. Άρα, μέσα σε ένα δάσος πώς μπορεί να κανείς να παρέμβει – να κάνει κατασκευές. Κι επειδή τότε το σκεπτικό ήταν να αφήσουμε μόνιμα το σπίτι του Άη Βασίλη και να παραμείνει εκεί, έτσι ώστε να είναι εκεί όλο το χρόνο ως ένα σημείο αναφοράς της Ονειρούπολης κι όχι μόνο τα Χριστούγεννα. Άρα, φανταστείτε ότι όλο αυτό το καθεστώς μέσα σε αυτά τα 13 - 14 χρόνια που υλοποιείται μέσα σε ένα δάσος (ο δημοτικός κήπος δηλαδή), αυτό δείχνει πολλές φορές τις αδυναμίες το να μπορέσει να οργανωθεί σωστά. Επίσης, η νομοθεσία δεν επιτρέπει να έχει κανείς... τέλος πάντων, είναι λίγο δύσκολο να τεκμηριώσεις και να πληρώσεις δαπάνες, οι οποίες δε γίνονται τη χρονική περίοδο που είναι λίγο πριν και λίγο μετά και κατά τη διάρκεια της εκδήλωσης. Άρα, δεν μπορείς να έχεις μόνιμα μια οργανωτική ομάδα που να πληρώνεται, τέλος πάντων, να έχεις ιδιώτες, δηλαδή, που κάνουν αυτή τη δουλειά επαγγελματικά και να σχεδιάζουν την επόμενη και τη μεθεπόμενη εκδήλωση. Άρα, κάθε χρόνο μπαίνεις σε μια διαδικασία να τα δημιουργήσεις (εκ νέου) όλα αυτά, αφού καταρτιστούν οι προϋπολογισμοί, αφού εγκριθούν, αφού πάρουν την πρώτη τους έγκριση κάπου μετά το Φεβρουάριο του έτους αναφοράς. Άρα, εκεί υπάρχει μια δέσμευση, αυτή η δέσμευση δημιουργεί καθυστερήσεις και δεν μπορεί να δημιουργήσει συνέχεια. Στην περίπτωση που φτιάξεις άλλες δομές, δεν είναι επιθυμητό, γιατί αυξάνεις πάρα πολύ τα κόστη, για να συντηρήσεις καινούριες δομές. Επίσης, ένα άλλο ζήτημα είναι το εξής. Για να ενισχύσουμε το κοινωνικό προφίλ μέσα στις εκδηλώσεις, πολλά από τα «σπιτάκια», δε διατίθενται μόνο σε επαγγελματίες, αλλά διατίθενται και σε ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες. Αυτό γίνεται με ένα νομοθετικό πλαίσιο που ορίζεται από το νόμο που έχει να κάνει με τις λαϊκές αγορές και με το υπαίθριο εμπόριο και με το εμπόριο, το οποίο γίνεται στις χριστουγεννιάτικες γιορτές. Άρα, ακολουθούμε αυτή τη νομοθεσία – όλο το πλαίσιο με την ανοιχτή πρόσκληση, με τη δήλωση συμμετοχών, με την αξιολόγηση των αιτήσεων και με την επιλογή - κλήρωση των δικαιούχων. Άρα, οι δικαιούχοι, μπορεί να είναι από ευαίσθητες κοινωνικές, μπορεί να είναι άνεργοι, μπορεί να είναι και επαγγελματίες, αφού δεν υπάρχουν όλοι οι παραπάνω. Όμως, αυτά... ας πούμε π.χ. πέρσι άλλαξε ο νόμος που αφορά στις λαϊκές αγορές και στο υπαίθριο εμπόριο, χρειάστηκε να προσαρμοστούμε τελευταία στιγμή, άρα, αυτό σημαίνει

διοικητικά μεγάλο φόρτο (εργασίας) και σε επίπεδο δημοτικού συμβουλίου, άρα και πολύ μεγάλο φορτίο στις αντιπαραθέσεις με τις αντιπολιτεύσεις. Απλά πλέον, τώρα ο καινούριος νόμος έχει κανονισμό λειτουργίας. Εμείς έχουμε μετά από 10 – 12 χρόνια (πόσα ήταν..., τα πρώτα, μέχρι και το 13^ο), είχαμε κάνει κάποιο σχεδιασμό με το που αναλάβαμε να φτιάξουμε κανονισμό λειτουργίας της Ονειρούπολης, αυτό έχει πάρει κάποια σάρκα και οστά - μορφή - αυτό το διάστημα και πιστεύουμε ότι πλέον θα υπάρχει και κανονισμός που σύμφωνα και με τη νομοθεσία, θα βάλει σε μια σειρά και το θέμα που έχει να κάνει με τη διαχείριση στο επίπεδο του εμπορίου. Τώρα, το άλλο το διαχειριστικό κομμάτι που έχει να κάνει με τη διαχείριση της χωροθέτησης κι αυτό αποτελεί ένα σοβαρό ζήτημα, απλά τώρα, επειδή άλση και τα πάρκα, όχι πλέον τα δάση, που βρίσκονται μέσα σε αστικό τοπίο κι αυτά υπόκεινται σε νέα νομοθεσία του 2015 που ορίζει ότι πρέπει να υπάρχουν διαχειριστικά σχέδια... Άρα, αυτή τη στιγμή «τρέχουμε» το διαχειριστικό σχέδιο του δημοτικού κήπου, που φιλοξενεί την Ονειρούπολη. Επομένως, αφού διαχειριστούμε το «πράσινο» και της χρήσης γης μέσα στον κήπο, θα μπορέσουμε να κάνουμε τα κατάλληλα τεχνικά έργα, έτσι ώστε να υπάρχουν και οι υποδομές, για να φιλοξενήσουν τις ημι-μόνιμες κατασκευές της Ονειρούπολης.

4. Τηρείται κατά γράμμα το νομοθετικό – δεοντολογικό πλαίσιο που εφαρμόζεται για την επιτυχημένη διοργάνωση της «Ονειρούπολης» σε κάθε περίπτωση ή υπάρχουν εξαιρέσεις (πχ, για συμμετέχοντες που χρήζουν πιο ευέλικτου νομοθετικού πλαισίου, ειδικές ομάδες, κλπ.);

Ναι, δεν μπορεί να γίνει διαφορετικά... Φυσικά, με την ανοχή των υπηρεσιών. Αυτό πάντα ισχύει. Επομένως, τηρείται κατά γράμμα σε συνεννόηση με τις τοπικές υπηρεσίες. Δηλαδή, π.χ., κλείνεις το δρόμο, τον κάνεις μονόδρομο για δυο μέρες σε συνεννόηση με την αστυνομία – αυτό το έχουμε κάνει. Μπορεί αυτό να μην επιτρέπεται, αλλά αφού το έχουμε συμφωνήσει μεταξύ μας... Αυτό θέλω να πω.

5. Όσον αφορά το ηθικό πλαίσιο, πιστεύετε πως ο «ανταγωνισμός» μεταξύ των «προσώπων» που συμμετέχουν στην «Ονειρούπολη» ότι είναι θεμιτός, ελεγχόμενος, υγιής;

Κοιτάξτε, είναι, όσο επιτρέπεται να είναι μεταξύ ανθρώπων και μεταξύ επιχειρήσεων... στην Ελλάδα, με τα ελληνικά δεδομένα. Έναι, εντάξει, τώρα, γιατί το ηθικό πλαίσιο... Κι εσείς έχετε τις λέξεις «ανταγωνισμός» και «προσώπων» σε εισαγωγικά, άρα... Αυτό έχει να κάνει με τις αδυναμίες όλου του έλικα, εντάξει; Δηλαδή, και η κοινωνία και οι επιχειρήσεις και ο δημόσιος τομέας φταίει, ας πούμε, σε όλη αυτήν την ιστορία. Ας πούμε π.χ. αν ο δήμος μπορούσε να έχει μια οργανωτική ομάδα και να την πληρώνει σοβαρά όλη τη διάρκεια του χρόνου και να περνούσε το ένταλμα από επίτροπο - από την επιτροπεία δηλαδή - θα μπορούσε να έχει ένα σοβαρό σχέδιο διαχείρισης των πνευματικών δικαιωμάτων. Άρα, θα είχε και συμβόλαια για το πώς διαχειρίζεσαι το όνομα της Ονειρούπολης με τους επιχειρηματίες. Απλά, αυτή τη στιγμή οποιοσδήποτε θέλει, κολλάει το όνομα της Ονειρούπολης σε ένα μπλουζάκι και το πουλάει αντί για 5 ευρώ, 8. Άρα, είναι ως εξής η κατάσταση περί ανταγωνισμού, όσο το επιτρέπει, δηλαδή, το «ανατολίτικο» προφίλ που έχουμε.

6. Πιστεύετε ότι το ηθικό πλαίσιο υλοποίησης (ηθική πληρότητα - ικανοποίηση - αναγνώριση) της «Ονειρούπολης» είναι κατάλληλο για όλους τους συμμετέχοντες (ενεργούς συμμετέχοντες και κοινό);

Σε αυτό το σημείο να πούμε, ότι υπάρχουν τα παιδιά, που είναι κατά χιλιάδες στην εκδήλωση και ικανοποιούνται σε ηθικό πλαίσιο 100%. Υπάρχει ένα κομμάτι του πληθυσμού που συμμετέχει σε οργανωμένες δράσεις, άρα, από τη στιγμή που δεν υπάρξει κάποιο πρόβλημα στην παρουσίαση, λόγω προγράμματος ή λόγω καιρικών συνθηκών κι αυτοί ικανοποιούνται και αναγνωρίζεται το έργο τους - άρα κι εκεί, έχουμε ηθική ικανοποίηση σε μεγαλύτερες ηλικίες. Ο επισκέπτης τώρα, αν δεν τύχει (σε μοτιλιάρισμα) - ευτυχώς λόγω της κρίσης δεν τυχαίνει, γιατί πριν από το 2009 - οι ουρές των αυτοκινήτων φτάνανε έξω από τη Μαυρολεύκη (χωριό 12 χλμ. μακριά από την πόλη της Δράμας), για να έρθουνε στην Ονειρούπολη. Τώρα, επειδή υπάρχουν κι άλλες χριστουγεννιάτικες γιορτές, αλλά δεν υπάρχει και η οικονομική δυνατότητα, δεν έχουμε πολλή συγκέντρωση κόσμου, δηλαδή, για να γίνει αποπνικτική η κατάσταση. Άρα, ένας επισκέπτης πλέον έχει τη δυνατότητα παροχής καλών υπηρεσιών στην περιοχή, γιατί δεν είναι μόνο το «χωριό», αυτό πρέπει να είναι λειτουργικό, πρέπει να μην έχει λάσπες, να έχει φωτισμό, να έχει δράσεις... αλλά πρέπει κι αυτός που θα ολοκληρώσει την επίσκεψή του εκεί, να βρει μια ταβέρνα που να έχει ελεύθερα τραπέζια, να φάει σε ένα εύλογο χρόνο

μισή ώρα ή μιας ώρας. (Υπάρχει ικανοποίηση σε γενικές γραμμές από τους επισκέπτες), απλώς επειδή το ηθικό πλαίσιο είναι άυλο, πολλές φορές, (αναφερόμενος μάλλον αποκλειστικά συνολικό πλαίσιο της ικανοποίησης), είναι δύσκολο να απαντηθεί επακριβώς. Έχω ακούσει για παράδειγμα, κάποιους να λένε «και σιγά τι είναι αυτό» (εννοώντας την Ονειρούπολη) «δεν είδαμε και κάτι ουάου». Αλλά αυτό εξαρτάται από το τι συναισθηματικό κόσμο έχει ο καθένας. [...] Αν το δείτε τεχνοκρατικά, στο ηθικό κομμάτι, η Ονειρούπολη είναι ένα σπουδαίο project. Αν κάτσεις να ασχοληθείς, έχει πολλές προκλήσεις, που θα μπορούσαν έναν τεχνοκράτη να τον ικανοποιήσουν ηθικά (εννοώντας, πάλι, στο ηθικό πλαίσιο ενός καθαρά τεχνοκράτη, όχι στο ηθικό του... «πλάθω κουλουράκια»). Άρα, και σε εκείνο το επίπεδο, δηλαδή, έχει μεγάλες συγκινήσεις και προκλήσεις η όλη ιστορία.

7. Προτείνετε μια πολιτιστική όψη για την τουριστική ανάπτυξη της Δράμας, που θα μπορούσε α) να ωφελήσει σημαντικά (οικονομικά, κοινωνικά και ηθικά) τη δραμινή κοινότητα (και όχι μόνο) και β) να προάγει πολιτισμικές αξίες.

Κατά τη γνώμη μου η Δράμα αυτή τη στιγμή, μπορεί να αξιοποιήσει την πολυπολιτισμικό της πληθυσμό, τις 12 φυλές που ζουν εδώ, δηλαδή, Θρακιώτες, Μικρασιάτες, ντόπιους, Μακεδόνες, Ηπειρώτες, Κρήτες, Σαρακατσάνους, Πόντιους φυσικά - ο μισός πληθυσμός έχει καταγωγή από τον Πόντο - κ.ά. Αυτό για να μπορέσει να το αξιοποιήσει, θα το αξιοποιήσει μόνο μέσα από το φαγητό. Άρα, η πολιτιστική όψη - η οποία είναι σύνθετη όψη, δεν είναι μια όψη - που θα πρέπει «να δουλέψει» το επόμενο διάστημα είναι αυτή της γεύσης. Δηλαδή, να γίνει ένας προορισμός γεύσης «tour-taste» στα αγγλικά.

- Το συνδέετε με τη «Δραμοινογνωσία»;

Όχι, γιατί αυτή η όψη έχει πολλές «επιγεύσεις», όπως είναι η οθόνη του σινεμά, το κρασί, την ποικιλία φαγητών, των Ποντίων, των Θρακιωτών - οι οποίοι ζουν 100 χρόνια περίπου μαζί σε αυτόν τον τόπο, έχουν «παντρέψει» τις μαγειρικές τους με τα χρόνια και έχουν καταφέρει να παράξουν νέες συνταγές. Μπορεί να είναι το δραμινό σουτζουκάκι, το οποίο μπορείς να το βρεις σε 50 διαφορετικές παραλλαγές μέσα στην πόλη και μπορεί επίσης, να είναι η άλλη βάση που στηρίζεται σε αυτό που σας λέω, ότι η περιοχή αγροτο-

διατροφικά είναι υψηλής ποιότητας. Άσχετα αν αυτό ακόμα δεν το ξέρουμε ούτε εμείς. Δηλαδή, επειδή η Δράμα δεν έχει γνωρίσει τουριστική ανάπτυξη. Επειδή στη Δράμα σταμάτησε η βιομηχανική ανάπτυξη πριν από 25 χρόνια και δεν έχει καταπονηθεί το περιβάλλον. Επειδή στη Δράμα δεν έχουν βγει οι λιγνίτες... ακόμα. Επειδή στη Δράμα υπάρχουνε νερά. Επειδή στη Δράμα υπάρχει μεγάλο δάσος. Επειδή στη Δράμα υπάρχει γύρω στα 120.000 εκτάρια ή στρέμματα – όπως θέλεις πες το – κάμπος με νερό και μεγάλα υψόμετρα με κάμπους και με εναλλαγές, με οροπέδια και, με όλα αυτά... και το ποτάμι του Νέστου που κι αυτός επηρεάζει γενικότερα το περιβάλλον. Όλο αυτό το πλαίσιο έχει πολλά να προσφέρει τα επόμενα χρόνια. Άρα, επειδή πολιτισμικά είμαστε σε πολύ υψηλό επίπεδο, έχω ζήσει και στην Κρήτη, έχω ζήσει και στη Θεσσαλία, εκεί είναι μονότονα τα πράγματα, δηλαδή, ή θα χορεύουν κρητικά όλη μέρα ή αντίστοιχα, θα χορεύουν τσάμικα. Εδώ, μπορεί να βρεθείς την ίδια μέρα στην πόλη της Δράμας και να ακούσεις 15 διαφορετικές μουσικές – από διαφορετικά μέρη της Ελλάδος.

Αναφερθήκατε ειδικά στη μουσική μέσα από το συγκεκριμένο παράδειγμα, θέλετε ίσως να επισημάνετε κάτι σημαντικό μέσα από αυτήν αναφορά σας για τη Δράμα;

Αναφέρομαι γενικά στα ήθη και στα έθιμα περισσότερο. Εντάξει και μουσικά είμαστε καλά, δηλαδή, πείτε μου έναν επαρχιακό δήμο που να έχει τέσσερις φιλαρμονικές. Εμείς έχουμε 4, του δήμου Δράμας - κι άλλους που ανήκουν στην τοπική κοινότητα Δράμας - του Καλού Αγρού, της Καλλιφύτου, είχαμε του Ξηροποτάμου και έχουμε και της Χωριστής. Αυτό συμβαίνει σε λίγα μέρη μόνο στην Ελλάδα. Ένα παράδειγμα ήταν αυτό.

Απλώς, επειδή μεταβήκατε από το αγροτο-διατροφικό στη μουσική, γι' αυτό και θα θέλαμε να μας το επεξηγήσετε.

Ναι, αλλά δεν τρως χωρίς μουσική... νηστικό αρκούδι, δε χορεύει...

A.3 Συνέντευξη για τη «Δραμοιγνωσία»

Π. Κωνσταντινίδου, υπάλληλος στη Διεύθυνση Ανάπτυξης της Π.Ε. Δράμας – Περιφέρεια Α.Μ.Θ. (μέλος της ομάδας έργου του φεστιβάλ «Δραμοιγνωσία»).

Ερωτήσεις

1. Όσον αφορά το οικονομικό πλαίσιο του φεστιβάλ της «Δραμοινογνωσίας», βάσει των διαθέσιμων οικονομικών στοιχείων των τελευταίων 5 ετών:

α. Τι οικονομικά οφέλη υπάρχουν (έσοδα) και σε ποιους αφορούν;

Η Δραμοινογνωσία χρηματοδοτείται περί τα 20.000 με 25.000 ευρώ από την περιφέρεια ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης. Ένα μέρος από αυτό το χρηματικό ποσό, περίπου 3.000 ευρώ, διατίθεται για την προβολή της Δραμοινογνωσίας, 2.000 ευρώ για τα έντυπα κ.λπ. Από την πλευρά του δήμου Δράμας το ποσό που δίνεται για την Δραμοινογνωσία είναι γύρω στα 7.000 ευρώ, τα οποία καλύπτουν κάποια συναυλία στο πλαίσιο της διοργάνωσης και κάποια άλλα μικροπράγματα, ενώ επίσης, κάποια χρήματα δίνει και ο δήμος Παρανεστίου, για να πραγματοποιηθεί ένας αγώνας που γίνεται μέσα στα αμπέλια «wine – trail». Το επίσημο πρόγραμμα για τη Δραμοινογνωσία δεν περιλαμβάνει χορηγούς. Μπαίνουν άτυπα χορηγοί, τους συγκεντρώνει και τους επιλέγει η υπηρεσία με συγκεκριμένο τρόπο.

β. Ποια τα πλεονεκτήματα για τους Δραμινούς επιχειρηματίες (θέσεις εργασίας, επενδύσεις, ευκαιρίες) και κατοίκους;

Υπάρχουν έσοδα για τους επαγγελματίες καφέ μπαρ και εστίαση.

2. Όσον αφορά τα κοινωνικά οφέλη:

α. Ποιο πιστεύετε ότι είναι το κέρδος των συμμετεχόντων και των επισκεπτών (εμπειρίες, θετική διάδραση, κλπ.);

Γευστικές εμπειρίες, διασκέδαση, γνωριμία με τον τόπο και τους ανθρώπους του, για τους συμμετέχοντες εθελοντές – κυρίως φοιτητές οινολογίας – είναι η αίσθηση της συλλογικής προσπάθειας, η ενασχόληση με αντικείμενο της κατεύθυνσης τους, και για τους επιχειρηματίες είναι η προβολή και διαφήμιση τους μέσα από τη δράση.

β. Ποιο είναι το κέρδος, όσον αφορά την πλευρά των διοργανωτών (ερεθίσματα από τους συμμετέχοντες, κοινωνική καταξίωση, κλπ.);

Όσον αφορά τους διοργανωτές, το κέρδος είναι η απόκτηση της τεχνογνωσίας. Αυτό σημαίνει ότι μπορούμε να αλλάξουμε πράγματα, έχοντας εντοπίσει τις αδυναμίες μας, ποια είναι τα πλεονεκτήματα, οι ευκαιρίες, οι απειλές ως προς τη διοργάνωση της Δραμοιογνωσίας - να κάνουμε, δηλαδή, μια ανάλυση SWOT - και όλα αυτά για την καλύτερη δυνατή προβολή της πρωτογενούς παραγωγής στην περιοχή της Δράμας. Πλέον, λοιπόν, θα μπορούσαμε να αναλάβουμε μεγάλου βεληνεκούς εκδηλώσεις εμείς οι ίδιοι ως ανάδοχοι, δουλεύοντας πάνω στο know-how μοντέλο.

3. Παρακαλώ, μπορείτε να αναφέρετε σοβαρούς πιθανούς περιορισμούς και προβλήματα σε σχέση με το νομοθετικό – δεοντολογικό (σύνολο δεσμευτικών ηθικο - επαγγελματικών κανόνων) πλαίσιο, που εφαρμόζεται για την επιτυχημένη διοργάνωση της «Δραμοιογνωσίας»;

Ισχύει ο Ν4412/2016 για τις δημόσιες συμβάσεις. Δεν μπορεί να ξεφύγει από αυτό και δεν έχει ευελιξία, γι' αυτό όλα γίνονται με αυστηρό πλαίσιο. Αυτό έχει και τα θετικά του, γιατί θεωρώ πως παλαιότερα σε ανάλογες δράσεις και σε όλη την Ελλάδα έχουν κατασπαταληθεί πόροι και πολλές φορές χωρίς ουσιαστικό έλεγχο. Τώρα, βέβαια, έχουμε περάσει στο άλλο άκρο, ισχύει πια το ρητό: «όποιος καεί στο χυλό φυσάει και γιαούρτι».

4. Τηρείται κατά γράμμα το νομοθετικό – δεοντολογικό πλαίσιο που εφαρμόζεται για την επιτυχημένη διοργάνωση της «Δραμοιογνωσίας» σε κάθε περίπτωση ή υπάρχουν εξαιρέσεις (πχ, για συμμετέχοντες που χρήζουν πιο ευέλικτου νομοθετικού πλαισίου, ειδικές ομάδες, κλπ.);

Αν δεν τηρηθεί δεν πληρώνουμε τίποτε – οπότε τηρείται Αυστηρά. Η τήρηση των διαδικασιών δεν εμποδίζει με κανέναν τρόπο τη συμμετοχή ειδικών ομάδων – θεωρώ ότι δεν υπάρχει καμία σχέση στο ένα με το άλλο.

5. Όσον αφορά το ηθικό πλαίσιο, πιστεύετε πως ο «ανταγωνισμός» μεταξύ των «προσώπων» που συμμετέχουν στη «Δραμοινογνωσία» ότι είναι θεμιτός, ελεγχόμενος, υγιής;

Ναι – ή τουλάχιστον δεν έχουν εκφραστεί σε εμάς παράπονα – άλλωστε είναι ιδιώτες και δεν υπάρχει ανάμειξη δική μας στα θέματα τους.

6. Πιστεύετε ότι το ηθικό πλαίσιο υλοποίησης (ηθική πληρότητα – ικανοποίηση – αναγνώριση) της «Δραμοινογνωσίας» είναι κατάλληλο για όλους τους συμμετέχοντες (ενεργούς συμμετέχοντες και κοινό - επισκέπτες);

Θεωρώ ότι υπάρχει αναγνώριση της δράσης – είναι 5η χρονιά – ηθικό δεν θα μπορούσα να το χαρακτηρίσω.

7. Προτείνετε μια πολιτιστική όψη για την τουριστική ανάπτυξη της Δράμας, που θα μπορούσε να ωφελήσει σημαντικά (οικονομικά, κοινωνικά και ηθικά) τη δραμινή κοινότητα (και όχι μόνο) και να προάγει πολιτισμικές αξίες.

Υπάρχει μία προοπτική, για να γίνει κάτι σωστό στο πλαίσιο του οποίου θα μπορούσαν να γίνουν στοχευμένα έρευνες, μελέτες για την αποτίμηση της προστιθέμενης αξίας και αφορά στην ίδρυση Σχολής κινηματογράφου στη Δράμα. Σε σχέση, όμως, με τη Δραμοινογνωσία, θα μπορούσε να γίνει κάτι παρεμφερές, να συνδεθεί, δηλαδή, με το ΤΕΙ εδώ στη Δράμα, για να δώσει μια άλλη διάσταση σε αυτό το θεσμό, δημιουργώντας επιστημονική κοιτίδα, που θα μπορούσε να παράγει γνώση, νέες τεχνικές, τεχνογνωσία κι όχι μόνο θέαμα. Έπειτα, στο πλαίσιο όλης αυτής της διαδικασίας, θα μπορούσε να ανοίξει ένας νέος κύκλος εργασιών, να απασχοληθεί ο κόσμος. Υπάρχει ανάγκη από καινοτόμες δράσεις, φρέσκο πνεύμα. Οι αιρετοί... τα άτομα που ασχολούνται με τα κοινά

δεν το κατέχουν το ζήτημα και κατά κάποιο τρόπο περιορίζονται τέτοιου είδους πολιτιστικές όψεις μόνο στο θέαμα. Σκεφτείτε ότι στην Ευρώπη ζουν από αυτά τα πράγματα... Θα ήταν καλό να υπάρχει μια συνέργεια για τον τουρισμό, τουριστική ανάπτυξη... μεταξύ της περιφερειακής ενότητας Δράμας με όλους τους δήμους του νομού. Έχουμε 9 μεγάλα οινοποιεία... Έπειτα, έτσι όπως έχουν τα πράγματα μέχρι τώρα, υπάρχει μια πρόσκαιρη προστιθέμενη αξία για την αποτίμηση της οποίας, υπάρχει ανάγκη από έρευνες και σοβαρές μελέτες.

Αρκτικόλεξα

A.M.Θ. = Ανατολική Μακεδονία & Θράκη

BAA = Βιώσιμη Αστική Ανάπτυξη

CIOFF = (International Council of Organizations of Folklore Festivals): Διεθνές Συμβούλιο Οργανώσεων Λαογραφικών Φεστιβάλ

Δ.Ε.Κ.ΠΟ.Τ.Α. = Δημοτική Επιχείρηση Κοινωνικής, Πολιτιστικής & Τουριστικής Ανάπτυξης

DraCTion = Dr(ama) C(ultural) T(ourism) (aCTion)

Δ.Ω.Δ. = Δημοτικό Ωδείο Δράμας

EKK = Ελληνικό Κέντρο Κινηματογράφου

E.Π. = Επιχειρησιακό Πρόγραμμα & Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα

E.Π.Δ.Π. = Εθνικό Πολιτιστικό Δίκτυο Πόλεων

EΠΜ = Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων

EPT = Ελληνική Ραδιοφωνική Τηλεόραση

ΕΣΠΑ = Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς

E.Υ.Δ.Α.Μ.Θ. = Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης

E.Υ.Δ.Ε.Π. = Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης Επιχειρησιακών Προγραμμάτων

EFA = (European Film Academy): Ευρωπαϊκή Ακαδημία Ταινιών

ΚΣΠ = Κοινό Στρατηγικό Πλαίσιο

ΜΚΔ = Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης

ΜΚΟ = Μη Κυβερνητική Οργάνωση

NEA = (the US National Endowment for the Arts): Εθνικός φορέας δωρεών για τις τέχνες στις Η.Π.Α.

NEST = (Network for Sustainable Tourism): Δίκτυο για μια βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη)

Ν.Π.Δ.Δ. = Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου

Ν.Π.Ι.Δ. = Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου

Ο.Τ.Α. = Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης

Ο.Χ.Ε. = Ολοκληρωμένη Χωρική Επένδυση

Π.Α.Μ.Θ. = Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης

Π.Ε. = Περιφερειακή Ενότητα

ΠΕΠ = Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα

Π.Τ. = Πολιτιστικός Τουρισμός

ΠΤΠ = Πολιτιστικό Τρίγωνο Πρεσπών

SWOT Ανάλυση = Εργαλείο Στρατηγικής που περιγράφει την υφιστάμενη κατάσταση ενός φορέα/οργανισμού κ.ά. (Strengths / Weaknesses / Opportunities / Threats)

ΥΠΠΟΑ = Υπουργείο Πολιτισμού & Αθλητισμού

ΥΠΠΟ = Υπουργείο Πολιτισμού

Fipresci = (γαλλ. Fédération Internationale de la Presse Cinématographique – αγγλ. The International Federation of Film Critics: Διεθνής Ομοσπονδία Κριτικών Κινηματογράφου

ΦΤΜΜ ή ΠΟΦΤΜΜ = Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους ή Πολιτιστικός Οργανισμός Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους

ICOMOS = (International Council of Monuments and Sites): Διεθνή Επιτροπή Μνημείων και Τοποθεσιών

INTERREG = Europe 2020

JASPERS (Joint Assistance to Support Projects in European Regions -κοινή βοήθεια για τη στήριξη σχεδίων στις ευρωπαϊκές περιφέρειες).

JESSICA (Joint European Support for Sustainable Investment in City Areas - Κοινός Ευρωπαϊκός Πόρος για Αειφόρες Επενδύσεις στα Αστικά Κέντρα)

UNESCO = (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization): Εκπαιδευτικό, Επιστημονικό και Πολιτιστικό Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών

UNPD = (United Nations Development Programme): Πρόγραμμα Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών

UNWTO = (World Tourism Organization): Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού των Ηνωμένων Εθνών

URBACT (Αειφόρος Αστική Ανάπτυξη)

Βιβλιογραφία

Animasyros festival: Αρχική σελίδα. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο: <http://www.animasyros.gr/> [20 Μαΐου 2018]

Αργυρίου, Μ., 2013. Πολιτιστική Πολιτική και Μουσική Παιδεία: Η διεύρυνση των τάσεων της πολιτιστικής πολιτικής για τη μουσική εκπαίδευση, όπως αυτές προκύπτουν από τις αποφάσεις ευρωπαϊκών - διεθνών οργανισμών και η αποτελεσματική εφαρμογή τους στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Διδακτορική Διατριβή, 2013, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Μουσικών Σπουδών.

Αυδίκος, Β., 2014. Οι Πολιτιστικές και Δημιουργικές Βιομηχανίες στην Ελλάδα. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Επίκεντρο.

Βασιλειάδης, Χ., Α., 2009. Η Διοικητική και το Μάρκετινγκ των Τουριστικών Προορισμών: Μια Βιώσιμη Στρατηγική Προσέγγιση των Δραστηριοτήτων Μάρκετινγκ - Μάνατζμεντ. Δεύτερη Έκδοση: Αθήνα, 2009, Σταμούλης - Βασιλειάδης.

Βινιεράτου - Μποσινάκη, Μ., 2016. Ευρωπαϊκή Προοπτική της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και Πολιτισμός: Μια νέα Θεώρηση της Τοπικής Βιώσιμης μέσα από τον Πολιτισμό. Διδακτορική Διατριβή, 2016, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών και Πολιτισμικών Σπουδών. Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Διαχείρισης Πολιτισμικών Αγαθών.

Γενική Γραμματεία Πολιτισμού, 2013. Πρόταση για τη Διαμόρφωση Πολιτικής: Τομέα Πολιτισμού 2014 - 2020. Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, Πολιτισμού και Αθλητισμού, Αθήνα, 2013.

Δερμεντζόπουλος, Χ. Η Συγκρότηση της Έννοιας Λαϊκός Πολιτισμός στο Έργο του Στάθη Δαμιανάκου: Ιδεολογικά και Μεθοδολογικά Ζητήματα.

Cetin, G., & Bilgihan, A., 2015. Components of Cultural Tourists' Experiences in Destinations. Routledge, 2015.

Creative Industries Taskforce, 2013. Industry Action Plan. NSW Creative Industries.

Debes, T., 2011. Cultural Tourism: A Neglected Dimension of Tourism Industry. *Anatolia - an International Journal of Cultural Tourism and Hospitality Research* Vol.22, 2011, pp. 234 - 251.

Δήμος Δράμας, 2017. Αρχική σελίδα. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο: <http://dimos-dramas.gr/> [3 Δεκεμβρίου 2017]

Δήμος Δράμας - Ετήσιο Πρόγραμμα Τουριστικής Προβολής Δήμου Δράμας, 2018.

Δήμος Δράμας - Οργάνωση και Υλοποίηση Ενεργειών Τουριστικής Προβολής Δήμου Δράμας (Έρευνα - Καταγραφή του Τουριστικού Προϊόντος της Περιοχής της Δράμας - Στόχοι Προβολή Τουριστικού Προϊόντος Δράμας σε συνέχεια της από 19/05/2014 σύμβασης μεταξύ του δήμου Δράμας και της εταιρείας «Εκδοτικές Συμβουλευτικές & Υπηρεσίες Υποστήριξης Νέων Τεχνολογιών - WIN Ε.Π.Ε.»).

Δήμος Κεντρικών Τζουμέρκων, 2013. Μελέτη Υφιστάμενης Κατάστασης Αναφορικά με το Ρόλο του Πολιτισμού στην Τουριστική Ανάπτυξη στο Δήμο Κεντρικών Τζουμέρκων. Από το έργο Παραδοσιακό Διασυνοριακό Μουσικό Κουτί (Music Box) Ελλάδας - Ιταλίας (2007 - 2013), Θεσσαλονίκη 2013.

Du Cros, H. & McKercher, B., 2015. *Cultural Tourism. Second Edition*, 2015, London & New York: Routledge.

«Δραμοινογνωσία»: Αρχική σελίδα (Facebook). Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο: <https://www.facebook.com/dramoinognosia/> [20 Μαΐου 2018]

Ebewo, P., Sirayi, M., 2009. The Concept of Arts/Cultural Management: A Critical Reflection, *The Journal of Arts Management, Law, and Society*, 38(4).

Επιμελητήριο Κυκλάδων. Αρχική σελίδα. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο: <https://www.e-kyklades.gr/travel/?lang=el> [20 Μαΐου 2018]

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα (Ε.Π.) δήμου Δράμας, 2016 (Β Φάση). Δημοτική Περίοδος 2014 – 2019. Διεύθυνση Προγραμματισμού, Οργάνωσης & Πληροφορικής.

Ε.Υ.Δ.Ε.Π. Α.Μ.Θ., 2017. Αρχική σελίδα. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο: <https://www.eydamth.gr/> [20 Μαΐου 2018]

George Enescu Festival: Αρχική σελίδα. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο: <https://www.festivalenescu.ro/en/> [20 Μαΐου 2018]

Hill, E., O' Sullivan C., & O' Sullivan, T., 2003. *Creative Arts Marketing*. Second Edition. Oxford: Butterworth-Heinemann.

ICOMOS (International Council of Monuments and Sites): Αρχική σελίδα. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο: <https://www.icomos.org/en/> [1 Νοεμβρίου 2017]

ISO (International Organization for Standardization), 2018. Αρχική σελίδα. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο: <https://www.iso.org/home.html> [14 Ιανουαρίου 2018]

Λέανδρος, Ν., 2012. *Οικονομική Κρίση και Σύγχρονη Ανάπτυξη. Η οπτική της Πολιτικής Οικονομίας*. Αθήνα, Εκδόσεις: Διόνικος.

Μελέτη Δήμου Δράμας, 2018. Ετήσιο Πρόγραμμα Τουριστικής Προβολής Δήμου Δράμας. Εγκεκριμένο από Επιτροπή τουριστικής Προβολής & Ανάπτυξης.

Μερακλής, Μ., 1992. Λαϊκή Τέχνη. Γ' Τόμος. Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας.

Μπιτσάνη, Ε., 2002. Πολιτισμός και Τοπική Κοινωνία: Η Τοπική Πολιτιστική Ανάπτυξη στην Ελλάδα και ο Ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών - Τμήμα Κοινωνιολογίας, Τομέας Νεοελληνικής Κοινωνίας.

Νάζου, Δ., 2015. Υποέργο 10 «Δημιουργία Μηχανισμών Επιστημονικής Παρακολούθησης Τουρισμού στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου» της Πράξης «Προβολή του Τουριστικού Προϊόντος της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου». Δράση 2 (Δ2): Ολοκληρωμένο Σχέδιο Ανάπτυξης του Θεματικού Τουρισμού στις Κυκλάδες. Ενέργεια Α.2.1.:Σύνταξη Σχεδίων Δράσης Ανάπτυξης του Θεματικού Τουρισμού για τις Κυκλάδες. ΠΕ2.1.4. Σχέδιο Δράσης για τον Πολιτιστικό Τουρισμό στις Κυκλάδες. Επιμέλεια: Σπιλάνης, Γ. Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Εργαστήριο Τοπικής και Νησιωτικής Ανάπτυξης - Εργαστήριο Τουριστικών Ερευνών και Μελετών, 2015.

NEA (the US National Endowment for the Arts): Αρχική σελίδα. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο: <https://www.arts.gov/> [1 Νοεμβρίου 2017]

Νέλλα, Α., 2012. Επιπτώσεις του «Τουρισμού Εμπειρίας Καταναλωτών» (Consumer Experience Tourism), στην Καταναλωτική Συμπεριφορά και στη Στρατηγική Μάρκετινγκ: Εμπειρική Διερεύνηση στον Κλάδο του Οινοτουρισμού. Διδακτορική Διατριβή, 2012, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Σχολή Επιστημών της Διοίκησης - Τμήμα Διοίκηση Επιχειρήσεων.

Νιτσιάκος, Β., 1997. Λαογραφικά Ετερόκλητα. Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα, 1997.

Oktoberfest.de: Αρχική σελίδα. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο: <https://www.oktoberfest.de/de/> [20 Μαΐου 2018]

Παπαγεωργίου, Α., 2010. Ανάπτυξη του Εναλλακτικού Τουρισμού μέσω του Μάρκετινγκ - Μάνατζμεντ Φορέων, Οργανισμών και Τουριστικών Επιχειρήσεων: Η Περίπτωση του Νομού Μεσσηνίας. Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών – Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης.

Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης (Π.Α.Μ.Θ.), 2017. Αρχική σελίδα. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο: <http://www.pamth.gov.gr/> [30 Νοεμβρίου 2017]

Π.Ε. Δράμας, 2017. Αρχική σελίδα. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο: <http://www.pedramas.eu/> [3 Δεκεμβρίου 2017]

Pine II, J., B. & Gilmore, J., H., 1998. Welcome to the experience economy. Harvard Business Review.

1Prodescu, R., I., & 2Corbos, R., A., 2012. The Role of Festivals and Cultural Events in the Strategic Development of Cities. Recommendations for Urban Areas in Romania. 1Administration and Public Management Faculty, Academy of Economic Studies, Bucharest. 2Management Faculty, Academy of Economic Studies, Bucharest, Romania.

Psithiri.gr (Ψίθυροι – Εφημερίδα-Περιοδικό Δράμας), 2017. Αρχική σελίδα. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο: <https://www.psithiri.gr/> [3 Δεκεμβρίου 2017]

aRusso, A., P., & bJan van de Borg, 2002. Planning Considerations for Cultural Tourism: a Case Study of Four European Cities. aEURICUR (European Institute for Comparative Urban Research) and Tinbergen Instituut, Erasmus University of Rotterdam, Kamer H 12-31, Postbus 1738, 3000 DR Rotterdam, The Netherlands. bUniversita Ca' Foscari di

Venezia and EURICUR, Erasmus University of Rotterdam, Dip. Scienze Economiche, Ca' Foscari University, 30100 Venice, Italy.

Sapporo Snow Festival: Αρχική σελίδα. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο: <http://www.snowfes.com/english/> [20 Μαΐου 2018]

Σκούλτσος, Σ., 2014. Τα event - εκδηλώσεις ως τουρισμός ειδικού ενδιαφέροντος και ως δραστηριότητα ελεύθερου χρόνου: χαρακτηριστικά της αγοράς και σχεδιασμός. Διδακτορική Διατριβή, 2014, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Σχολή Επιστημών της Διοίκησης - Τμήμα Διοίκηση Επιχειρήσεων.

Τμήμα Οινολογίας & Τεχνολογίας Ποτών Δράμας – ΤΕΙ ΑΜΘ, 2017. Αρχική σελίδα. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο: <http://oinolog.teiemt.gr/> [3 Δεκεμβρίου 2017]

Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας, 2017. Αρχική σελίδα. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο: <http://www.dramafilmfestival.gr/index.html> [28 Νοεμβρίου 2017]

Φίλιππα, Χ., Ν., 2013, Η Καθημερινή: Αρχική σελίδα. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο: <http://www.kathimerini.gr/> [10 Μαΐου 2018]

Ψαρρού, Μ., 2016. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση ως Φορέας Προβολής του Σύγχρονου Ελληνικού Πολιτισμού μέσω της Διοργάνωσης Πολιτιστικών Φεστιβάλ. Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών – Τμήμα Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού.

ULC - VALENCIA: Αρχική σελίδα. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο: <https://www.visitvalencia.com/en> [20 Μαΐου 2018]

UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization): Αρχική σελίδα. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο: <https://en.unesco.org/> [1 Νοεμβρίου 2017]

UNESCO World Report, 2009. Investing in Cultural Diversity and Intercultural Dialogue. Published by the United Nations Educational, Cultural and Scientific Organization (UNESCO).

UNPD, Report 2013. Creative economic report. Special edition. Widening local development pathways. Published by the United Nations Development Programme (UNPD).

UNPD, Report 2010. Creative Economy: A Feasible Development Option. Published by the United Nations Development Programme (UNPD).

United Nations Development Programme (UNDP): Αρχική σελίδα. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο: <http://www.undp.org/content/undp/en/home.html> [1 Νοεμβρίου 2017]

UNWTO (World Tourism Organization): Αρχική σελίδα. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο: <http://www2.unwto.org/> [1 Νοεμβρίου 2017]